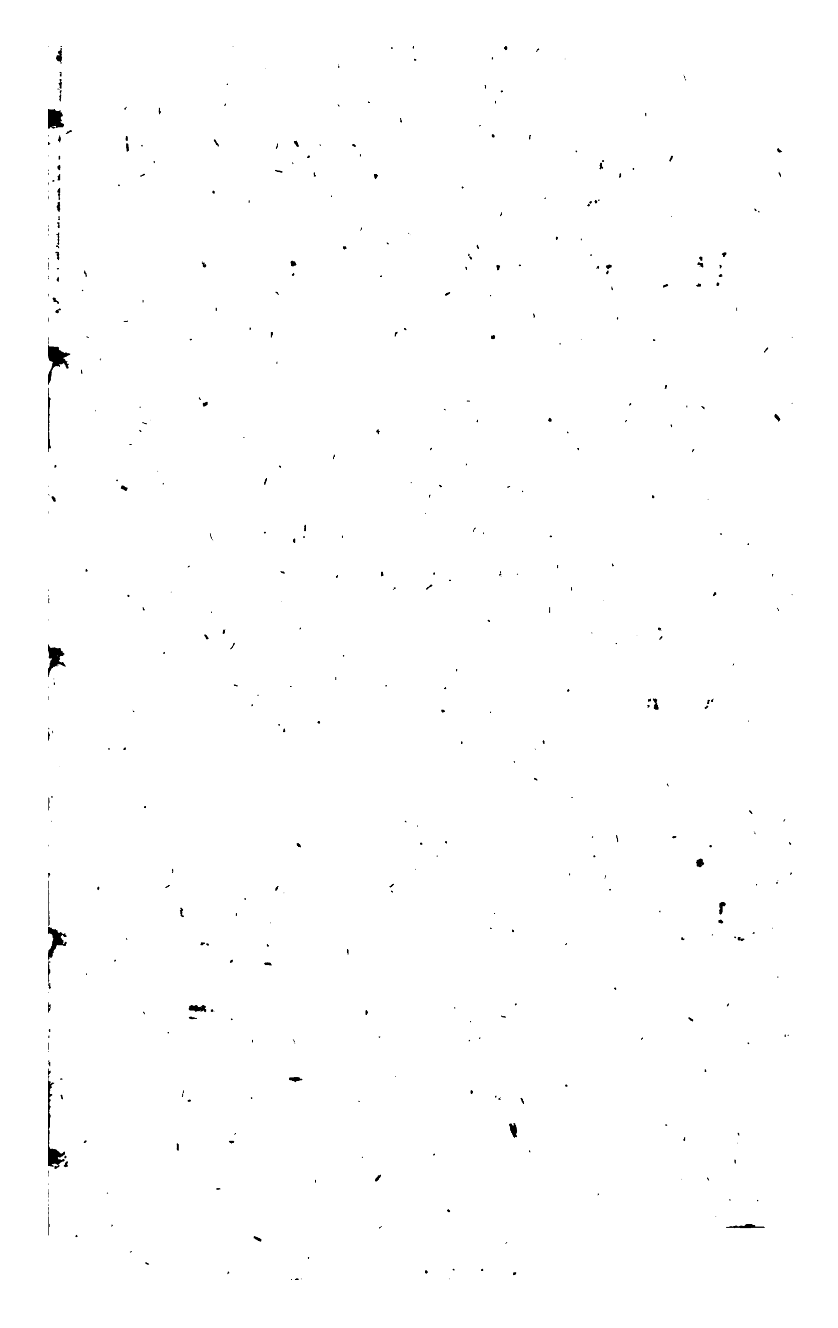

SIGILL : COLL HARVARD CANTAB NOV ANGL 1650
CHRISTO ET ECCLESIÆ
BOSTON.

Cicero's
Brutus.

Zum

Gebrauch auf Schulen

von neuem durchgesehen und herausgegeben

von

M. Joh. Christian Fried. Wetzel,

Lehrer am Pädagogium der Königl. Real-schule in Berlin.

Braunschweig,

in der Schul-Buchhandlung, 1795.

Encyclopädie der lateinischen Classiker

Zweite,
der Redekunst
gewidmete Abtheilung.

Des ersten Theils zweiter Band
Cicero's Brutus.

Herausgegeben
von
M. Joh. Christian Fried. Wetzel,
Lehrer am Pädagogium der Königl. Real-schule in Berlin.

Braunschweig,
in der Schul-Buchhandlung. 1795.

Einleitung.

Cicero, dem keiner den Ruhm des vollkommensten Redners unter den Römern streitig machen kann, so wie er selbst diesen unter den Griechen dem Demosthenes, seinem Muster unbedingt zugesteht, machte sich in der Theorie um seine Landsleute sowohl als um die Nachwelt durch seine rhetorischen Schriften eben so verdient, als er sich in der Praxis durch seine gehaltenen und hernach herausgegebenen Reden schon nach und nach verdient gemacht hatte. Von jenen spricht er selbst (Divin. 2, 1) so: Cum Aristoteles itemque Theophrastus, excellentes viri, cum subtilitate tum copiâ, cum philosophiâ dicendi etiam praecepta coniunxerint; nostri quoque oratorii libri in

eundem numerum referendi videntur. Ita tres erunt *de oratore*, quartus *Brutus*, quintus *Orator*. — Unter diesen nun hat das unsrige seinen Namen Brutus von dem M. Iunius Brutus, seinem jungen Freunde, dem er es zueignete und in dessen uud seines alten Freundes Atticus Beiseyn er dies Gespräch hielt.

Dieser junge biedre Freund unsers edlen Cicero, dessen Lebensbeschreibung wir auch vom Plutarch haben (im sechsten Bande der Huttenschen Ausgabe), war, wie wir aus diesem Buche selbst (c. 94, 4, vergl. 64, 3) wissen, im Jahre Roms 668 geboren, und also damals ungefähr 38 Jahr alt. Denn er war, wie wir ebenfalls aus diesem Buche sehen, eben damals im Jahre Roms 706 mit dem Cäsar aus dem Asiatischen Kriege zurückgekommen, c. 5, 12; es war also kurz vor seiner Abreise nach Gallien, welches ihm Cäsar als Provinz für das folgende Jahr bestimmt hatte c. 46, 6, vergl. ad Div. 6, 6, 20.

Sonst war er ein Schwiegersohn des Appius Claudius Pulcher c. 94, 4, und 77, 2: vergl. ad Div. 3, 4, 5, und eben dadurch ein Verwand-

ter

ter des Cn. Pompejus, dessen Sohn die andere Tochter des Appius zur Gattinn hatte ad Div. 3, 4, 5. und ep. 10, 34: so wie der berühmte Cato von Utica seiner Mutter Bruder war, daher er auch beim Ausbruch des bürgerlichen Krieges natürlich auf die Seite des Pompejus getreten und erst nach der verlornen Pharsalischen Schlacht zu dem Cäsar übergegangen war, weil ihm dieser, unter sehr ehrenvollen Bedingungen selbst Verzeihung angeboten hatte. Und wiewohl dieser Sieger von dieser Zeit an ihn ganz vorzüglich schätzte und ehrte; so wirkte doch bei diesem edlen Römer das Gefühl für Freiheit, welche jener seinem Vaterlande geraubt hatte, stärker, als Dankbarkeit gegen einen Wohlthäter, und er wurde, wie bekannt, mit mehrern andern im März des Jahrs 709 Cäsars Mörder, und fiel im Jahr 711 nach der unglücklichen Schlacht bei Philippi nebst seinem Freunde Cassius als die letzte Stütze des Römischen Freistaats durch sein eigenes Schwert.

Als Redner, in welchem Charakter er uns hier vorzüglich interessirt, hatte er sich auch schon von einer sehr vortheilhaften Seite ge-

zeigt c. 6, 3. c. 94, 3. und so z. B. seinen Schwiegervater Appius gegen den Dolabella vertheidigt im I. R. 702. c. 94, 4. und kurz vor diesem Gespräch den König Deiotarus beim Cäsar c. 5, 12; und zu diesem Zweck nicht bloss den Rhetor Pammenes, sondern auch den Akademischen Philosophen Aristus gehört c. 97, 7. Und er trieb Beredsamkeit sogar als Lieblingsstudium c. 6, 4. c. 97, 1. so wie die Akademische Philosophie c. 31, 9. c. 40, 7. vergl. c. 97, 6-7. Er versuchte sich auch in beiden als Schriftstellar und war nach Quintilians Urtheil (10, 1, 123) in scriptis de philosophiâ egregius, multoque quam in orationibus praestantior suffecit ponderi rerum. Scias, eum sentire, quae dicit. In einer andern Stelle (12, 10, 11) legt er seinen Reden Stärke und Nachdruck bei. Von seinen trefflichen Talenten, seinem ausserordentlichen Eifer für Beredsamkeit und Philosophie und seinen tiefen Einsichten in beides vergleiche man c. 6, 2 und c. 97 und Acad. 1, 3. ad Div. 9, 14. 10.

In-

Inhalt.

So wie Cicero in den vorigen Büchern von der Bildung des Redners den Crassus und Antonius hatte reden lassen, so geht er hier die Geschichte der Beredsamkeit selbst durch, besonders bei den Römern. Nach einem Eingange also von dem neulich verstorbenen Hortensius und von der Veranlassung zu diesem Gespräche; und nach einer kurzen Charakteristik der vorzüglichsten Griechischen Redner, lässt er alle mehr oder minder bekannte Römische Redner vor uns auftreten; namentlich

L. Brutus, M. Valerius Maximus, L. Valerius Potitus, M. Popillius Laenas, Curius, Appius, Fabricius, Coruncanius, C. Flaminius, Fabius Maximus, Q. Metellus c. 14.

M. Cornelius *Cethegus* c. 15.

P.

M. TUL-

M. TULLII CICERONIS
DE
CLARIS ORATORIBUS
LIBER,
QUI DICITUR
BRUTUS.

I.

Cum e Ciliciâ decedens, Rhodum venissem, et eo mihi de Q. Hortensii morte esset allatum, opinione omnium maiorem animo cepi dolorem. Nam et amico amisso, cum consuetudine iucundâ, tum multorum officiorum coniunctione me privatum videbam, et interitu talis auguris dignitatem nostri collegii diminutam dolebam. Quâ in cogitatione, et cooptatum a

me ab eo in collegium recordabar, in quo iuratus iudicium dignitatis meae fecerat, et inauguratum ab eodem:, ex quo, augurum institutis, in parentis eum loco colere debebam.
3 Augebat etiam molestiam, quod, magnâ sapientium civium bonorumque penuriâ, vir egregius coniunctissimusque mecum consiliorum omnium societate, alienissimo reipublicae tempore exstinctus, et auctoritatis, et prudentiae suae
4 triste nobis desiderium reliquerat: dolebamque, quod non, ut plerique putabant, adversarium, aut obtrectatorem laudum mearum, sed socium potius et consortem gloriosi laboris amiseram.
5 Etenim, si in leviorum artium studio memoriae proditum est, poëtas nobiles poëtarum aequalium morte doluisse; quo tandem animo eius interitum ferre debui, cum quo certare erat gloriosius, quam omnino adversarium non ha-
6 bere? cum praesertim non modo numquam sit aut illius a me cursus impeditus, aut ab illo meus; sed contra semper alter ab altero adiutus et communicando, et monendo, et favendo.
7 Sed, quoniam perpetuâ quadam felicitate usus ille, cessit e vitâ, suo magis, quam suorum civium tempore, et tum occidit, cum lugere facilius rempublicam posset, si viveret, quam iuvare: vixitque tamdiu, quam licuit in civitate bene beateque vivere: nostro incommodo detrimentoque, si est ita necesse, doleamus: illius vero mortis opportunitatem benevolentiâ potius, quam misericordiâ prosequamur, ut, quotiescumque de clarissimo et beatissimo viro cogitemus, illum potius, quam nosmet ipsos, diligere videamur. Nam, si id dolemus, quod

eo

eo iam frui nobis non licet; nostrum est id malum; quod modice feramus, ne id non ad amicitiam, sed ad domesticam utilitatem referre videamur: sin, tamquam illi ipsi acerbitatis aliquid acciderit, angimur; summam eius felicitatem non satis grato animo interpretamur.

II. Etenim si viveret Q. Hortensius, cetera fortasse desideraret unâ cum reliquis bonis et fortibus civibus; hunc autem praeter ceteros, aut cum paucis sustineret dolorem, cum forum populi Romani, quod fuisset quasi theatrum illius ingenii, voce eruditâ, et Romanis Graecisque auribus dignâ, spoliatum atque orbatum videret. Equidem angor animo, non consilii, 2 non ingenii, non auctoritatis armis egere rempublicam, quae didiceram tractare, quibusque me assuefeceram, quaeque erant propria cum praestantis in republicâ viri, tum bene moratae et bene constitutae civitatis. Quodsi fuit in re- 3 publicâ tempus ullum, cum extorquere arma posset e manibus iratorum civium boni civis auctoritas et oratio; tum profecto fuit, cum patrocinium pacis exclusum est aut errore hominum, aut timore. Ita nobismet ipsis accidit, 4 ut, quamquam essent multo magis alia lugenda, tamen hoc doleremus, quod, quo tempore aetas nostra perfuncta rebus amplissimis, tamquam in portum confugere deberet, non inertiae, neque desidiae, sed otii moderati atque honesti; cumque ipsa oratio iam nostra canesceret, haberetque suam quandam maturitatem, et quasi senectutem; tum arma sunt ea sumta, quibus illi ipsi, qui didicerant eis uti

 glo-

gloriose, quemadmodum salutariter uterentur,
5 non reperiebant. Itaque ii mihi videntur fortunate beateque vixisse, cum in ceteris civitatibus, tum maxime in nostrâ, quibus cum auctoritate rerumque gestarum gloriâ, tum etiam sapientiae laude perfrui licuit. Quorum memoria et recordatio in maximis nostris gravissimisque curis iucunda sane fuit, cum in eam nuper ex sermone quodam incidissemus.

III. Nam cum inambularem in xysto, et essem otiosus domi, M. ad me Brutus, ut consueverat, cum T. Pomponio venerat, homines cum inter se coniuncti, tum mihi ita cari, itaque iucundi, ut eorum adspectu omnis, quae me angebat, de republicâ cura consederit.
2 Quos postquam salutavi, quid vos, inquam, Brute et Attice, nunc? quid tandem
3 novi? Nihil sane, inquit Brutus, quod quidem aut tu audire velis, aut ego pro certo
4 dicere audeam. Tum Atticus, Eo, inquit, ad te animo venimus, ut de republicâ esset silentium, et aliquid audiremus potius ex te, quam
5 te afficeremus ullâ molestiâ. Vos vero, inquam, Attice, et praesentem me curâ levatis, et absenti magna solatia dedistis. Nam vestris primum literis recreatus, me ad pristina studia revo-
6 cavi. Tum ille, Legi, inquit, perlubenter epistolam, quam ad te Brutus misit ex Asiâ, quâ mihi visus est et monere te prudenter, et con-
7 solari amicissime. Recte, inquam, est visus. Nam me istis scito literis diuturnâ perturbatione totius valetudinis tamquam ad adspiciendam
8 lucem esse revocatum. Atque ut post Cannensem illam calamitatem, primum Marcelli ad

No-

Nolam proelio populus se Romanus erexit, post-
eaque prosperae res deinceps multae consecu-
tae sunt: sic post rerum nostrarum et commu-
nium gravissimos casus, nihil ante epistolam
Bruti mihi accidit, quod vellem, aut quod ali-
quâ ex parte sollicitudines allevaret meas. Tum 9
Brutus, Volui id quidem efficere certe, et capio
magnum fructum, si quidem, quod volui, tan-
tâ in re consecutus sum. Sed scire cupio, quae
te Attici literae delectaverint. Istae vero, in- 10
quam, Brute, non modo delectationem mihi,
sed etiam, ut spero, salutem attulerunt. Salu- 11
tem? inquit ille. Quodnam tandem genus istuc
tam praeclarum literarum fuit? An mihi potuit, 12
inquam, esse aut gratior ulla salutatio, aut ad
hoc tempus aptior, quam illius libri, quo me
hic affatus quasi iacentem excitavit? Tum ille, 13
Nempe eum dicis, inquit, quo iste omnem re-
rum memoriam breviter, et, ut mihi quidem
visum est, perdiligenter complexus est? Istum 14
ipsum, inquam, Brute, dico librum mihi saluti
fuisse.

IV. Tum Atticus, Optatissimum mihi qui-
dem est, quod dicis: sed quid tandem habuit
liber iste, quod tibi aut novum, aut tanto usui
posset esse. Ille vero et nova, inquam, mihi 2
quidem multa attulit, et eam utilitatem, quam
requirebam, ut explicatis ordinibus temporum,
uno in conspectu omnia viderem: quae cum
studiose tractare coepissem, ipsa mihi tractatio
literarum salutaris fuit, admonuitque, Pomponi,
ut a te ipso sumerem aliquid ad me reficien-
dum, teque remunerandum, si non pari, at
grato tamen munere: quamquam illud Hesio-

 dium

dium laudatur a doctis, quod eadem mensurâ reddere iubet, quâ acceperis, aut etiam cumulatiore, si possis. 3 Ego autem voluntatem tibi profectò remetiar; sed rem ipsam nondum posse videor; idque ut ignoscas, a te peto. 4 Nec enim ex novis (ut agricolae solent) fructibus est, unde tibi reddam, quod accepi. Sic omnis foetus repressus, exustusque flos siti veteris ubertatis exaruit: nec ex conditis, qui iacent in tenebris, et ad quos omnis nobis aditus, qui paene solis patuit, obstructus est. 5 Seremus igitur aliquid tamquam in inculto et derelicto solo; quod ita diligenter colemus, ut impendiis etiam augere possimus largitatem tui muneris: modo idem noster animus efficere possit, quod ager, qui cum multos annos quievit, ube- 6 riores efferre fruges solet. Tum ille, Ego vero et exspectabo ea, quae polliceris, neque exigam, nisi tuo commodo, et erunt mihi pergrata, si 7 solveris. Mihi quoque, inquit Brutus, exspectanda sunt ea, quae Attico polliceris, etsi fortasse ego a te huius voluntarius procurator petam, quod ipse, cui debes, se incommodo tuo exacturum negat.

V. At vero, inquam, tibi ego, Brute, non solvam, nisi prius a te cavero, amplius eo nomine neminem, cuius petitio sit, petiturum. 2 Non mehercule, inquit, tibi repromittere istuc quidem ausim. Nam hunc, qui negat, video flagitatorem, non illum quidem tibi molestum, 3 sed assiduum tamen, et acrem fore. Tum Pomponius, Ego vero, inquit, Brutum nihil mentiri puto. Videor enim iam te ausurus esse appellare:

lare: quoniam longo intervallo modo primum animadverti paulo te hilariorem. Itaque, quoniam hic, quod mihi deberetur, se exacturum professus est; quod huic debes, ego a te peto. Quidnam id? inquam. Ut scribas, inquit, aliquid. Iampridem enim conticuerunt tuae literae. Nam ut illos de republica libros edidisti, nihil a te sane postea accepimus: eisque nos met ipsi ad veterum annalium memoriam comprehendendam impulsi atque incensi sumus. Sed illa cum poteris, atque ut potes, rogo. Nunc vero, inquit, si es animo vacuo, expone nobis, quod quaerimus. Quidnam est id? inquam. Quod mihi nuper in Tusculano inchoasti de *oratoribus, quando esse coepissent, qui etiam, et quales fuissent.* Quem ego sermonem cum ad Brutum tuum, vel nostrum potius, detulissem, magnopere hic audire se velle dixit. Itaque hunc elegimus diem, cum te sciremus esse vacuum. Quare, si tibi est commodum, ede illa, quae coeperas, et Bruto, et mihi. Ego vero, inquam, si potuero, faciam vobis satis. Poteris, inquit: relaxa modo paulum animum, aut plane (si potes) libera. Nempe igitur hinc tum, Pomponi, ductus est sermo, quod erat a me mentio facta, causam Deiotari, fidelissimi atque optimi regis, ornatissime et copiosissime a Bruto me audisse defensam.

4
5
6
7
8
9
10
11
12

VI. Scio, inquit, ab isto initio tractum esse sermonem, teque Bruti dolentem vicem, quasi deflevisse iudiciorum vastitatem et fori. Feci, inquam, istuc quidem, et saepe facio. Nam mihi, Brute, in te intuenti, crebro in mentem

2

venit vereri, ecquodnam curriculum aliquando sit habitura tua et natura admirabilis, et exqui- 3 sita doctrina, et singularis industria. Cum enim in maximis causis versatus esses, et, cum tibi aetas nostra iam cederet, fascesque summitteret, subito in civitate cum alia ceciderunt, tum etiam ea ipsa, de quâ disputare ordimur, 4 eloquentia obmutuit. Tum ille, Ceterarum rerum causâ, inquit, istuc et doleo, et dolendum puto; dicendi autem me non tam fructus et gloria, quam studium ipsum exercitatioque delectat: quod mihi nulla res eripiet, te prae- 5 sertim tam studioso. Etenim dicere bene ne- 6 mo potest, nisi qui prudenter intelligit. Quare qui eloquentiae verae dat operam, dat prudentiae, quâ ne maximis quidem in bellis aequo 7 animo carere quisquam potest. Praeclare, inquam, Brute, dicis, eoque magis istâ dicendi laude delector, quod cetera, quae sunt quondam habita in civitate pulcherrima, nemo est tam humilis, qui se non aut posse adipisci, aut adeptum putet: eloquentem neminem video 8 factum esse victoriâ. Sed quo facilius sermo explicetur, sedentes, si videtur, agamus. Cum idem placuisset illis, tum in pratulo propter Platonis statuam consedimus.

9 Hic ego, Laudare igitur eloquentiam, et quanta vis sit eius, expromere, quantamque iis, qui sint eam consecuti, dignitatem afferat, neque propositum nobis est hoc loco, neque ne- 10 cessarium. Hoc vero sine ullâ dubitatione confirmaverim, sive illa arte pariatur aliquâ, sive exercitatione quâdam, sive naturâ; rem unam

esse

esse omnium difficillimam. Quibus enim ex quinque rebus constare dicitur, earum unaquaeque est ars ipsa magna per sese. Quare quin- 11 que artium concursus maximarum, quantam vim, quantamque difficultatem habeat, existimari potest.

VII. Testis est Graecia, quae cum eloquentiae studio sit incensa, iamdiuque excellat in eâ, praestetque ceteris, tamen omnes artes vetustiores habet, et multo ante non inventas solum, sed etiam perfectas, quam haec est a Graecis elaborata dicendi vis atque copia. In quam 2 cum intueor, maxime mihi occurrunt, Attice, et quasi lucent Athenae tuae: quâ in urbe primum se orator extulit, primumque etiam monumentis et literis oratio est coepta mandari. Tamen ante Periclem, cuius scripta quaedam 3 feruntur, et Thucydidem, qui non nascentibus Athenis, sed iam adultis fuerunt, litera nulla est, quae quidem ornatum aliquem habeat, et oratoris esse videatur. Quamquam opinio est, 4 et eum, qui multis annis ante hos fuerit, Pisistratum, et paulo seniorem etiam Solonem, posteaque Clisthenem, multum, ut temporibus illis, valuisse dicendo. Post hanc aetatem ali- 5 quot annis, ut ex Atticis monumentis potest perspici, Themistocles fuit; quem constat cum prudentiâ, tum etiam eloquentiâ praestitisse: post Pericles, qui cum floreret omni genere virtutis, hac tamen fuit laude clarissimus. Cle- 6 onem etiam temporibus illis, turbulentum illum quidem civem, sed tamen eloquentem constat fuisse. Huic aetati suppares Alcibiades, 7 Cri-

Critias, Theramenes. Quibus temporibus quod dicendi genus viguerit, ex Thucydidis scriptis, qui ipse tum fuit, intelligi maxime potest. Grandes erant verbis, crebri sententiis, compressione rerum breves, et ob eam ipsam causam interdum subobscuri.

VIII. Sed ut intellectum est, quantam vim haberet accurata, et facta quodammodo oratio; tum etiam magistri dicendi multi subito exstiterunt: tum Leontinus Gorgias, Thrasymachus Chalcedonius, Protagoras Abderites, Prodicus Ceus, Hippias Eleus, in honore magno fuit, aliique multi temporibus eisdem docere se profitebantur, arrogantibus sane verbis, quemadmodum causa inferior (ita enim loquebantur) 2 dicendo fieri superior posset. Iis opposuit sese Socrates, qui subtilitate quâdam disputandi re- 3 fellere eorum instituta solebat. Huius ex uberrimis sermonibus exstiterunt doctissimi viri: primumque philosophia, non illa de naturâ, quae fuerat antiquior, sed haec, in quâ de bonis rebus et malis, deque hominum vitâ et mo- 4 ribus disputatur, inventa dicitur. Quod quoniam genus ab hoc, quod proposuimus, abhorret, philosophos aliud in tempus reiiciamus; ad oratores, a quibus degressi sumus, reverta- 5 mur. Exstitit igitur iam senibus illis, quos paulo ante diximus, Isocrates, cuius domus cunctae Graeciae quasi ludus quidam patuit, atque officina dicendi, magnus orator, et perfectus magister, quamquam forensi luce caruit, intraque parietes aluit eam gloriam, quam nemo, meo quidem iudicio, est postea consecutus. Is

Is et ipse scripsit multa praeclare, et docuit 6 alios: et cum cetera melius, quam superiores, tum primus intellexit, etiam in solutâ oratione, dum versum effugeres, modum tamen et numerum quendam oportere servari. Ante hunc 7 enim verborum quasi structura, et quaedam ad numerum conclusio, nulla erat: aut, si quando erat, non apparebat, eam deditâ operâ esse quaesitam: quae forsitan laus sit: verumtamen naturâ magis, tum casu nonnumquam, quam aut ratione aliquâ, aut observatione fiebat. Ipsa 8 enim natura circumscriptione quâdam verborum comprehendit, concluditque sententiam: quae cum aptis constricta verbis est, cadit etiam plerumque numerose. Nam et aures ipsae, 9 quid plenum, quid inane sit, iudicant, et spiritu, quasi necessitate aliquâ, verborum comprehensio terminatur: in quo non modo defici, sed etiam laborare turpe est.

IX. Tum fuit Lysias, ipse quidem in causis forensibus non versatus, sed egregie subtilis scriptor, atque elegans, quem iam prope audeas oratorem perfectum dicere. Nam plane 2 quidem perfectum, et cui nihil admodum desit, Demosthenem facile dixeris. Nihil acute inveniri 3 potuit in eis causis, quas scripsit, nihil (ut ita dicam) subdole, nihil versute, quod ille non viderit; nihil subtiliter dici, nihil presse, nihil enucleate, quo fieri possit aliquid limatius: nihil contra grande, nihil incitatum, nihil ornatum vel verborum gravitate, vel sententiarum, quo quidquam esset elatius. Huic Hy- 4 perides proximus, et Aeschines fuit, et Lycurgus,

gus, et Dinarchus, et is, cuius nulla exstant
5 scripta, Demades, aliique plures. Haec enim
aetas effudit hanc copiam; et, ut opinio mea
fert, succus ille et sanguis incorruptus usque ad
hanc aetatem oratorum fuit, in quâ naturalis in-
6 esset, non fucatus nitor. Phalereus enim suc-
cessit eis senibus adolescens, eruditissimus ille
quidem horum omnium, sed non tam armis in-
stitutus, quam palaestrâ. Itaque delectabat ma-
7 gis Athenienses, quam inflammabat. Proces-
serat enim in solem et pulverem, non ut e mi-
litari tabernaculo, sed ut e Theophrasti, doctis-
8 simi hominis, umbraculis. Hic primus infle-
xit orationem, et eam mollem teneramque red-
didit: et suavis, sicut fuit, videri maluit, quam gra-
vis: sed suavitate eâ, quâ perfunderet animos,
non quâ perstringeret: tantum ut memoriam
concinnitatis suae, non (quemadmodum de Pe-
ricle scripsit Eupolis) cum delectatione aculeos
etiam relinqueret in animis eorum, a quibus
esset auditus.

X. Videsne igitur, in eâ ipsâ urbe, in quâ
et nata, et alta sit eloquentia, quam ea sero
prodierit in lucem? Siquidem ante Solonis aeta-
tem, et Pisistrati, de nullo, ut diserto, memo-
2 riae proditum est. At hi quidem, ut populi
Romani aetas est, senes, ut Atheniensium se-
cula numerantur, adolescentes debent videri.
3 Nam etsi Servio Tullio regnante viguerunt, ta-
men multo diutius Athenae iam erant, quam
est Roma ad hodiernum diem: nec tamen du-
bito, quin habuerit vim magnam semper ora-
4 tio. Neque enim iam Troicis temporibus tan-
tum laudis in dicendo Ulyssi tribuisset Home-
rus

rus et Nestori (quorum alterum vim habere voluit, alterum suavitatem), nisi iam tum esset honos eloquentiae: neque ipse poeta hic tam idem ornatus in dicendo ac plane orator fuisset. Cuius etsi incerta sunt tempora, tamen an- 5 nis multis fuit ante Romulum: siquidem non infra superiorem Lycurgum fuit, a quo est disciplina Lacedaemoniorum adstricta legibus. Sed studium eius generis maiorque vis agnosci- 6 tur in Pisistrato. Denique hunc proximo se- 7 culo Themistocles insecutus est, ut apud nos, perantiquus; ut apud Athenienses, non ita sane vetus. Fuit enim regnante iam Graeciâ, 8 nostrâ autem civitate non ita pridem dominatu regio liberatâ. Nam bellum Volscorum illud gravissimum, cui Coriolanus exsul interfuit, eodem fere tempore, quo Persarum bellum, fuit, similisque fortuna clarorum virorum. Si- 9 quidem uterque, cum civis egregius fuisset, populi ingrati pulsus iniuriâ, se ad hostes contulit, conatumque iracundiae suae morte sedavit. Nam etsi aliter est apud te, Attice, de Coriolano, concede tamen, ut huic generi mortis potius assentiar.

XI. At ille ridens, tuo vero, inquit, arbitratu: quoniam quidem concessum est rhetoribus ementiri in historiis, ut aliquid dicere possint argutius. Ut enim tu nunc de Coriolano, sic Clitarchus, sic Stratocles de Themistocle finxit. Nam, quem Thucydides, qui Atheniensis erat, et summo loco natus, summusque vir, 2 et paulo aetate posterior, tantum mortuum scripsit, et in Atticâ clam humatum; addidit, fuisse

fuisse suspicionem veneno sibi conscivisse mortem: hunc isti aiunt, cum taurum immolavisset, excepisse sanguinem paterâ, et eo poto mortu-
3 um concidisse. Hanc enim mortem rhetorice et tragice ornare potuerunt: illa mors vulgaris
4 nullam praebebat materiem ad ornatum. Quare, quoniam tibi ita quadrat, omnia fuisse in Themistocle paria et Coriolano, pateram quoque a me sumas licet: praebebo etiam hostiam,
5 ut Coriolanus sit plane alter Themistocles. Sit sane, inquam, ut lubet, de isto: et ego cautius posthac historiam attingam, te audiente; quem rerum Romanarum auctorem laudare possum
6 religiosissimum. Sed tum fere Pericles, Xanthippi filius, de quo ante dixi, primus adhibuit doctrinam: quae quamquam tum nulla erat dicendi, tamen ab Anaxagorâ physico eruditus, exercitationem mentis a reconditis abstrusisque rebus
7 ad causas forenses popularesque facile traduxerat. Huius suavitate maxime hilaratae sunt Athenae: huius ubertatem et copiam admiratae, eiusdem vim dicendi terroremque timuerunt.

XII. Haec igitur aetas prima Athenis ora-
2 torem prope perfectum tulit. Nec enim in constituentibus rempublicam, nec in bella gerentibus, nec impeditis ac regum dominatione
3 devinctis, nasci cupiditas dicendi solet. Pacis est comes, otiique socia, et iam bene constitutae civitatis quasi alumna quaedam, Eloquentia.
4 Itaque ait Aristoteles, cum sublatis in Siciliâ tyrannis, res privatae longo intervallo controversiis et iudiciis repeterentur, tum primum,

quod

quod esset acuta illa gens, naturâ, artem et praecepta Siculos, Coracem et Tisiam conscripsisse. Nam antea neminem solitum viâ, nec arte, sed accurate tamen, et de scripto plerosque dicere: scriptasque fuisse et paratas a Protagorâ rerum illustrium disputationes, quae nunc communes appellantur loci. Quod idem fecisse Gorgiam, cum singularum rerum laudes vituperationesque conscripsisset: quod iudicaret hoc oratoris esse maxime proprium, rem augere posse laudando, vituperandoque rursus affligere. Huic Antiphontem Rhamnusium similia quaedam habuisse conscripta: quo neminem umquam melius ullam oravisse capitis causam, cum se ipse defenderet, se audiente, locuples auctor scripsit Thucydides. Nam Lysiam primo profiteri solitum artem esse dicendi: deinde, quod Theodorus esset in arte subtilior, in orationibus autem ieiunior, orationes eum scribere aliis coepisse, artem removisse. Similiter Isocratem primo artem dicendi esse negavisse, scribere autem aliis solitum orationes, quibus in iudiciis uterentur: sed, cum ex eo (quia quasi committeret contra legem, quo quis iudicio circumveniretur) saepe ipse in iudicium vocaretur, orationes aliis destitisse scribere, totumque se ad artes componendas transtulisse.

XIII. Et Graeciae quidem oratorum partus atque fontes vides, ad nostrorum annalium rationem veteres, ad ipsorum, sane recentes. Nam antequam delectata est Atheniensium civitas hac laude dicendi, multa iam memorabilia

lia et in domesticis et in bellicis rebus effece-
3 rat. Hoc autem studium non erat commune
4 Graeciae, sed proprium Athenarum. Quis enim
aut Argivum oratorem, aut Corinthium, aut
Thebanum scit fuisse temporibus illis? nisi
quid de Epaminondâ, docto homine, suspicari
5 libet. Lacedaemonium vero usque ad hoc tem-
6 pus audivi fuisse neminem. Menelaum ipsum,
dulcem illum quidem tradit Homerus, sed pau-
ca dicentem. Brevitas autem laus est interdum
in aliquâ parte dicendi, in universâ eloquentiâ
7 laudem non habet. At vero extra Graeciam
magna dicendi studia fuerunt, maximique huic
laudi habiti honores illustre oratorum nomen
8 reddiderunt. Nam ut semel e Piraeeo Eloquen-
tia evecta est, omnes peragravit insulas, atque
ita peregrinata totâ Asiâ est, ut se externis
oblineret moribus, omnemque illam salubrita-
tem Atticae dictionis, et quasi sanitatem per-
9 deret, ac loqui paene dedisceret. Hinc Asiatici
oratores non contemnendi quidem nec celeritate,
nec copiâ, sed parum pressi et nimis redundantes.
10 Rhodii saniores, et Atticorum similiores.
Sed de Graecis hactenus. Etenim haec ipsa
forsitan fuerint non necessaria.

11 Tum Brutus, Ista vero, inquit, quam ne-
cessaria fuerint, non facile dixerim: iucunda
certe mihi fuerunt, neque solum non longa,
12 sed etiam breviora, quam vellem. Optime, in-
quam: sed veniamus ad nostros, de quibus dif-
ficile est plus intelligere, quam quantum ex
monumentis suspicari licet.

XIV. Quis enim putet aut celeritatem ingenii L. Bruto illi, nobilitatis vestrae principi, defuisse? qui de matre suavianda ex oraculo Apollinis tam acute arguteque coniecerit: qui summam prudentiam simulatione stultitiae texerit: qui potentissimum regem, clarissimi regis filium, expulerit, civitatemque, perpetuo dominatu liberatam, magistratibus annuis, legibus iudiciisque devinxerit; qui collegae suo imperium abrogaverit, ut e civitate regalis nominis memoriam tolleret. Quod certe effici non potuisset, nisi esset oratione persuasum. Videmus item paucis annis post reges exactos, cum plebes prope ripam Anienis ad tertium milliarium consedisset, eumque montem, qui Sacer appellatus est, occupavisset, M. Valerium dictatorem dicendo sedavisse discordias, eique ob eam rem honores amplissimos habitos, et eum primum ob eam ipsam causam Maximum esse appellatum. Ne L. Valerium quidem Potitum, arbitror non aliquid potuisse dicendo, qui post decemviralem invidiam, plebem in patres incitatam, legibus et concionibus suis mitigaverit. Possumus Appium Claudium suspicari disertum, quia senatum iamiam inclinatum, a Pyrrhi pace revocaverit: possumus C Fabricium, quia sit ad Pyrrhum de captivis recuperandis missus orator: Ti. Coruncanium, quod ex pontificum commentariis longe plurimum ingenio valuisse videatur: M'. Curium, quod is tribunus plebis, interrege Appio Coeco, diserto homine, comitia contra leges habente, cum de plebe consulem non accipiebat, patres ante auctores fieri coegerit; quod fuit permagnum, nondum lege

2

3

4

5

6 Maeniâ latâ. Licet aliquid etiam de M. Popillii ingenio suspicari, qui cum consul esset, eodemque tempore sacrificium publicum cum laenâ faceret, quod erat flamen Carmentalis, plebei contra patres concitatione et seditione nunciatâ; ut erat laenâ amictus, ita venit in concionem, seditionemque cum auctoritate, tum ora-
7 tione sedavit. Sed eos oratores habitos esse, aut omnino tum ullum eloquentiae praemium fuisse, nihil sane mihi legisse videor: tantum-
8 modo coniecturâ ducor ad suspicandum. Dicitur etiam C. Flaminius, is, qui tribunus plebis legem de agro Gallico et Piceno viritim dividendo tulerit, qui consul apud Trasimenum sit interfectus, ad populum valuisse dicen-
9 do. Q. etiam Maximus Verrucosus, orator habitus est temporibus illis, et Q. Metellus is, qui bello Punico secundo cum L. Veturio Philone consul fuit.

XV. Quem vero exstet, et de quo sit memoriae proditum, eloquentem fuisse, et ita esse habitum, primus est M. Cornelius Cethegus, cuius eloquentiae est auctor, et idoneus quidem, meâ sententiâ, Q. Ennius; praesertim cum et ipse eum audiverit, et scribat de mortuo: ex quo nulla suspicio est, amicitiae causâ esse men-
2 titum. Est igitur sic apud illum in nono (ut opinor) annali:

Additur orator Corneliu' suaviloquenti
Ore Cethegus Marcu', Tuditano collega,
Marci filius — —

et

et oratorem appellat, et suaviloquentiam tri- 3
buit: quae nunc quidem non tam est in plerisque. Latrant enim iam quidam oratores, non loquuntur. Sed est ea laus eloquentiae certe maxima,

— — is dictus, ollis popularibus olim,
Qui tum vivebant homines, atque aevum agitabant,
Flos delibatus populi

Probe vero! Vt enim hominis decus, ingenium, 4
sic ingenii ipsius lumen est eloquentia, quâ virum excellentem praeclare tum illi homines florem populi esse dixerunt; — — *Suadaeque medulla.* 5
Πειθὼ quam vocant Graeci, cuius effector est orator, hanc Suadam appellavit Ennius. Eius autem Cethegum medullam fuisse vult, ut, quam deam in Periclis labris scripsit Eupolis sessitavisse, huius hic medullam nostrum oratorem fuisse dixerit. At hic 6
Cethegus consul cum P. Tuditano fuit bello Punico secundo: quaestorque his consulibus M. Cato, modo plane annis CXL ante me consulem, et id ipsum nisi unius esset Ennii testimonio cognitum, hunc vestustas, ut alios fortasse multos, oblivione obruisset. Illius autem 7
aetatis qui sermo fuerit, ex Naevianis scriptis intelligi potest. His enim consulibus, ut in veteribus commentariis scriptum est, Naevius est 8
mortuus: quamquam Varro noster diligentissimus investigator antiquitatis, putat in hoc erratum, vitamque Naevii producit longius. Nam 9
Plautus P. Claudio, L. Porcio, viginti annis post illos, quos ante dixi, consules mortuus est Ca-

tone censore. Hunc igitur Cethegum consecutus est aetate Cato, qui annis IX. post eum fuit consul. Eum nos ut perveterem habemus, qui L. Marcio, M'. Manilio consulibus mortuus est, annis LXXXVI. ipsis ante me consulem.

XVI. Nec vero habeo quemquam antiquiorem, cuius quidem scripta proferenda putem, nisi quem Appii Coeci oratio haec ipsa de Pyrrho, et nonnullae mortuorum laudationes forte 2 delectant. Et hercules hae quidem exstant: ipsae enim familiae sua quasi ornamenta ac monumenta servabant, et ad usum, si quis eiusdem generis occidisset, et ad memoriam laudum domesticarum, et ad illustrandam nobili- 3 tatem suam. Quamquam his laudationibus historia rerum nostrarum est facta mendosior. 4 Multa enim scripta sunt in eis, quae facta non sunt, falsi triumphi, plures consulatus, genera etiam falsa, et a plebe transitiones, cum homines humiliores in alienum eiusdem nominis infunderentur genus: ut, si ego me a M'. Tullio esse dicerem, qui patricius cum Servio Sulpicio consule, 5 anno X. post exactos reges fuit. Catonis autem orationes non minus multae fere sunt, quam At- 6 tici Lysiae; cuius arbitror plurimas esse. Est enim Atticus, quoniam certe Athenis est et natus, et mortuus, et functus omni civium munere: quamquam Timaeus eum, quasi Licinia 7 et Mucia lege, repetit Syracusas. Et quodam modo est nonnulla in iis etiam inter ipsos similitudo. Acuti sunt, elegantes, faceti, breves: sed ille Graecus ab omni laude felicior. 8 Habet enim certos sui studiosos, qui non tam habi-

habitus corporis opimos, quam gracilitates consectentur; quos, valetudo modo bona sit, tenuitas ipsa delectet. Quamquam in Lysiâ saepe sunt etiam lacerti, sic ut fieri nihil possit valentius: verum est certe genere toto strigosior, 8 sed habet tamen suos laudatores, qui hac ipsâ eius subtilitate admodum gaudeant.

XVII. Catonem vero quis nostrorum oratorum, qui quidem nunc sunt, legit? aut quis novit omnino? At quem virum! dii boni! mitto civem, aut senatorem, aut imperatorem: oratorem enim hoc loco quaerimus: quis illo gravior in laudando? acerbior in vituperando? in sententiis argutior? in docendo edisserendoque subtilior? Refertae sunt orationes amplius 2 centum quinquaginta (quas quidem adhuc invenerim, et legerim) et verbis, et rebus illustribus. Licet ex his eligant ea, quae notatione et laude digna sint; omnes oratoriae virtutes in eis reperientur. Iam vero Origines eius 3 quem florem, aut quod lumen eloquentiae non habent? Amatores huic desunt, sicuti multis 4 jam ante seculis et Philisto Syracusio, et ipsi Thucydidi. Nam ut horum concisis sententiis, interdum etiam non satis apertis cum brevitate, tum nimio acumine, officit Theopompus elatione atque altitudine orationis suae: quod idem Lysiae Demosthenes; sic Catonis luminibus obstruxit haec posteriorum quasi exaggerata altius oratio. Sed et in nostris inscitia est, quod 5 ii ipsi, qui in Graecis antiquitate delectantur, eâque subtilitate, quam Atticam appellant, hanc in Catone non noverunt quidem. Hyperidae

6 volunt esse et Lysiae. Laudo. Sed cur nolunt Catonis? Attico genere dicendi se gaudere di-
7 cunt. Sapienter id quidem. Atque utinam imitarentur, nec ossa solum, sed etiam sangui-
8 nem! gratum est tamen, quod volunt. Cur igitur Lysias et Hyperides amatur, cum penitus ignoretur Cato? Antiquior est huius sermo, et quaedam horridiora verba: ita enim tum lo-
9 quebantur. Id muta, quod tum ille non potuit, et adde numeros; et aptior sit oratio: ipsa verba compone, et quasi coagmenta, quod ne Graeci quidem veteres factitaverunt; iam ne-
10 minem antepones Catoni. Ornari orationem Graeci putant, si verborum immutationibus utantur, quos appellant τρόπους, et sententiarum orationisque formis, quae vocant σχήματα, non verisimile est, quam sit in utroque genere et creber et distinctus Cato.

XVIII. Nec vero ignoro, nondum esse satis politum hunc oratorem, et quaerendum esse aliquid perfectius: quippe cum ita sit ad nostrorum temporum rationem vetus, ut nullius scriptum exstet, dignum quidem lectione, quod sit antiquius. Sed maiore honore in omnibus artibus, quam in hac una dicendi, versatur anti-
2 quitas. Quis enim eorum, qui haec minora animadvertunt, non intelligit, Canachi signa rigi-
3 diora esse, quam ut imitentur veritatem? Calamidis dura illa quidem, sed tamen molliora, quam Canachi: nondum Myronis satis ad veritatem adducta; iam tamen, quae non dubites pulchra dicere: pulchriora etiam Polycleti, et tam plane perfecta, ut mihi quidem videri solent.

lent. Similis in picturâ ratio est: in quâ Zeuxim, et Polygnotum, et Timantem, et eorum, qui non sunt usi plus quam quatuor coloribus, formas et lineamenta laudamus: at in Aetione, Nicomacho, Protogene, Apelle, iam perfecta sunt omnia. Et nescio, an reliquis in rebus omnibus idem eveniat: nihil est enim simul et inventum, et perfectum: nec dubitari debet, quin fuerint ante Homerum poëtae: quod ex eis carminibus intelligi potest, quae apud illum, et in Phaeacum, et in procorum epulis canuntur. Quid? nostri veteres versus 6 ubi sunt?

— — quos olim Fauni vatesque canebant,

Cum neque Musarum scopulos quisquam superarat,

Nec dicti studiosus erat;

Ante hunc;

ait ipse de se: nec mentitur in gloriando. Sic 7 enim sese res habet. Nam et Odyssea Latina est, sic tamquam opus aliquod Daedali, et Livianae fabulae, non satis dignae, quae iterum legantur. Atque hic Livius, qui primus fabu- 8 lam, C. Claudio Coeci filio et M. Tuditano consulibus, docuit, anno ipso, antequam natus est Ennius; post Romam conditam autem quarto decimo et quingentesimo, ut hic ait, quem nos sequimur. Est enim inter scriptores de 9 numero annorum controversia. Attius autem Q. Maximo quintum consule captum Tarento scripsit Livium, annis xxx. post, quam eum fabulam docuisse et Atticus scribit, et nos in

antiquis commentariis invenimus: docuisse autem fabulam annis post xi. C. Cornelio, Q. Minucio consulibus, ludis Iuventatis, quos Sali-
10 nator Senensi proelio voverat. In quo tantus error Attii fuit, ut his consulibus xl. annos natus Ennius fuerit: cui cum aequalis fuerit Livius, minor fuit aliquanto is, qui primus fabulam dedit, quam ii, qui multas docuerant ante hos consules, et Plautus et Naevius.

XIX. Haec si minus apta videntur huic sermoni, Brute, Attico assigna, qui me inflammavit studio, illustrium hominum aetates et tempora
2 persequendi. Ego vero, inquit Brutus, et delector istâ quasi notatione temporum, et ad id, quod instituisti, oratorum genera distinguere aetatibus, istam diligentiam esse accommo-
3 datam puto. Recte, inquam, Brute, intelligis: atque utinam exstarent illa carmina, quae multis saeculis ante suam aetatem in epulis esse cantitata a singulis convivis de clarorum virorum laudibus, in Originibus scriptum reliquit Cato! tamen illius, quem in vatibus et Faunis enumerat Ennius, bellum Punicum, quasi My-
4 ronis opus, delectat. Sit Ennius sane, ut est certe, perfectior: qui si illum, ut simulat, contemneret, non omnia bella persequens, primum illud Punicum, acerrimum bellum reli-
5 quisset. Sed ipse dicit, cur id faciat, — — *scripsere*, inquit, *alii rem Versibus*, — — et luculente quidem scripserunt, etiamsi minus,
7 quam tu, polite. Nec vero tibi aliter videri debet; qui a Naevio vel sumsisti multa, si fateris: vel, si negas, surripuisti.

Cum

Cum hoc Catone grandiores natu fuerunt C. Flaminius, C. Varro, Q. Maximus, Q. Metellus, P. Lentulus, P. Crassus, qui cum superiore Africano consul fuit. Ipsum Scipionem accepimus non infantem fuisse. Filius quidem eius, is, qui hunc minorem Scipionem a Paulo adoptavit, si corpore valuisset, in primis habitus esset disertus. Indicant cum oratiunculae, tum historia quaedam Graeca, scripta dulcissime.

XX. Numeroque eodem fuit Sex. Aelius, iuris quidem civilis omnium peritissimus, sed etiam ad dicendum paratus. De minoribus autem, C. Sulpicius Gallus, qui maxime omnium nobilium Graecis literis studuit, isque et oratorum in numero est habitus, et fuit reliquis rebus ornatus, atque elegans. Iam enim erat unctior quaedam splendidiorque consuetudo loquendi. Nam, hoc praetore ludos Apollini faciente, cum Thyesten fabulam docuisset, Q. Marcio, Cn. Servilio consulibus, mortem obiit Ennius. Erat iisdem temporibus Ti. Gracchus, P. F., qui bis consul et censor fuit, cuius est oratio Graeca apud Rhodios: quem civem cum gravem, tum etiam eloquentem constat fuisse. P. etiam Scipionem Nasicam, qui est *Corculum* appellatus, qui item bis consul et censor fuit, habitum eloquentem [M. alium], illius, qui sacra acceperit, filium: etiam L. Lentulum, qui cum C Figulo consul fuit: Q. Nobiliorem, M. F. iam patrio instituto deditum studio literarum, qui etiam Q. Ennium, qui cum patre eius in Aetolia militaverat, civitate donavit, cum

eum triumvir coloniam deduxisset: et T. Annium Luscum, huius Q. Fulvii collegam, non indi-
6 sertum dicunt fuisse. Atque etiam L. Paulus, Africani pater, personam principis civis facile dicendo tuebatur; et vero etiam tum Catone vivo, qui annos quinque et octoginta natus excessit e vitâ, cum quidem eo ipso anno contra Ser. Galbam, ad populum summâ contentione dixisset: quam etiam orationem scriptam reliquit.

XXI. Sed vivo Catone minores natu multi
2 uno tempore oratores floruerunt. Nam et A. Albinus, is, qui Graece scripsit historiam, qui consul cum L. Lucullo fuit, et literatus et disertus fuit: et tenuit cum hoc locum quendam etiam Ser. Fulvius, et unâ Ser. Fabius Pictor,
3 et iuris, et literarum, et antiquitatis bene peritus. Q. que Fabius Labeo fuit ornatus iisdem
4 fere laudibus. Nam Q. Metellus, cuius quatuor filii consulares fuerunt, in primis est habitus eloquens, qui pro L. Cottâ dixit, accusante Africano, cuius et aliae sunt orationes, et contra Ti. Gracchum exposita est in C. Fannii an-
5 nalibus. Tum ipse L. Cotta veterator habitus, sed C. Laelius et P. Africanus in primis eloquentes: quorum exstant orationes, ex quibus
6 existimari de ingeniis eorum potest. Sed inter hos, aetate paulum his antecedens, sine controversiâ Ser. Galba, eloquentiâ praestitit: et nimirum is princeps ex Latinis, illa oratorum propria, et quasi legitima opera tractavit, ut egrederetur a proposito ornandi causâ, ut delectaret animos, ut permoveret, ut augeret

Cic. 1 rem,

rem, ut miserationibus, ut communibus locis uteretur. Sed nescio quomodo huius, quem 7 constat eloquentiâ praestitisse, exiliores orationes sunt, et redolentes magis antiquitatem, quam aut Laelii, aut Scipionis, aut etiam ipsius Catonis: itaque exaruerunt, vix iam ut appareant. De ipsius Laelii et Scipionis ingenio, 8 quamquam ea iam est opinio, ut plurimum tribuatur ambobus; dicendi tamen laus est in Laelio illustrior. At oratio Laelii de collegiis, 9 non melior, quam de multis quam voles, Scipionis: non quo illâ Laelii quidquam sit dulcius, aut quod de religione dici possit augustius; sed multo tamen vetustior, et horridior ille, quam Scipio: et, cum sint in dicendo variae voluntates, delectari mihi magis antiquitate videtur, et lubenter verbis etiam uti paulo magis priscis Laelius. Sed est mos hominum, ut nolint eun- 10 dem pluribus rebus excellere. Nam ut ex bellicâ laude adspirare ad Africanum nemo potest, in quâ ipsâ egregium Viriatico bello reperimus fuisse Laelium: sic ingenii, literarum, eloquentiae, sapientiae denique, etsi utrique primas, priores tamen libenter deferunt Laelio. Nec mihi ceterorum iudicio solum videtur, 11 sed etiam ipsorum inter ipsos concessu ita tributum fuisse. Erat omnino tum mos, ut in reliquis rebus melior, sic in hoc ipso humanior, ut faciles essent in suum cuique tribuendo.

XXII. Memoriâ teneo, Smyrnae me ex P. Rutilio Rufo audisse, cum diceret, adolescentulo se accidisse, ut ex Senatusconsulto P. Scipio et D. Brutus (ut opinor) consules de re atro-

2 atroci magnaque quaererent. Nam cum in sylva Sila facta caedes esset, notique homines interfecti, insimulareturque familia, partim etiam liberi, societatis eius, quae picarias de P. Cornelio, L. Mummio censoribus redemisset, decrevisse senatum, ut de eâ re cognoscerent
3 et statuerent consules. Causam pro publicanis accurate, ut semper solitus esset, eleganterque
4 dixisse Laelium. Cum consules, re audita, *amplius* de consilii sententiâ pronunciavissent; paucis interpositis diebus iterum Laelium multo diligentius meliusque dixisse, iterumque eodem
5 modo a consulibus rem esse prolatam. Tum Laelium, cum eum socii domum reduxissent, egissentque gratias, et, ne defatigaretur, oravissent, locutum esse ita: se, quae fecisset, honoris eorum causâ, studiose accurateque fecisse; sed se arbitrari, causam illam a Ser. Galbâ, quod is in dicendo gravior acriorque esset, gravius et vehementius posse defendi.
6 Itaque auctoritate C. Laelii publicanos causam de-
7 tulisse ad Galbam. Illum autem, quod ei viro succedendum esset, verecunde et dubitanter recepisse. Unum, quasi comperendinatus, medium diem fuisse, quem totum Galbam in considerandâ causâ componendâque posuisse. Et, cum cognitionis dies esset, et ipse Rutilius rogatu sociorum domum ad Galbam mane venisset, ut eum admoneret, et ad dicendi tempus adduceret; usque illum, quoad ei nunciatum esset, consules descendisse, omnibus exclusis, commentatum in quâdam testudine cum servis literatis fuisse, quorum aliis aliud dicta-
8 re eodem tempore solitus esset. Interim cum ea-

esset ei nunciatum tempus esse, exisse in aedes eo colore, et iis oculis, ut egisse causam, non commentatum putares. Addebat etiam, idque 9 ad rem pertinere putabat, scriptores illos male mulcatos exisse cum Galbâ. Ex quo significabat, illum non agendo solum, sed etiam in meditando vehementem atque incensum fuisse. Quid multa? magnâ exspectatione, plurimis 10 audientibus, coram ipso Laelio sic illam causam, tantâ vi, tantâque gravitate dixisse Galbam, ut nulla fere pars orationis silentio praeteriretur. Itaque multis querelis, multâque mi- 11 seratione adhibitâ, socios, omnibus approbantibus, illâ die, quaestione liberatos esse.

XXIII. Ex hac Rutilianâ narratione suspicari licet, cum duae summae sint in oratore laudes; una subtiliter disputandi, ad docendum; altera graviter agendi, ad animos audientium permovendos; multoque plus proficiat is, qui inflammet iudicem, quam ille, qui doceat, elegantiam in Laelio, vim in Galbâ fuisse. Quae 2 quidem vis tum maxime cognita est, cum, Lusitanis a Ser. Galbâ praetore contra interpositam, ut existimabatur, fidem, interfectis, L. Libone tribuno plebis populum incitante, et rogationem in Galbam, privilegii similem, ferente, summâ senectute, ut ante dixi, M. Cato legem suadens in Galbam multa dixit: quam orationem in Origines suas retulit, paucis antequam mortuus est, an diebus, an mensibus? Tum igitur nihil recusans Galba pro sese, et 3 populi Romani fidem implorans, cum suos pueros, tum C Galli etiam filium flens commendabat; cuius orbitas et fletus mire miserabilis

fuit

fuit propter recentem memoriam clarissimi patris: isque se tum eripuit flammâ, propter pueros misericordiâ populi commotâ, sicut idem
4 scriptum reliquit Cato. Atque etiam ipsum Libonem non infantem video fuisse, ut ex ora-
5 tionibus eius intelligi potest. Cum haec dixissem, et paulum interquievissem, Quid igitur, inquit, est causae, Brutus, si tanta virtus in oratore Galbâ fuit, cur ea nulla in orationibus eius appareat? quod mirari non possum in eis, qui nihil omnino scripti reliquerunt.

XXIV. Nec enim est eadem, inquam, Brute, causa non scribendi, et non tam bene scri-
2 bendi, quam dixerint. Nam videmus alios oratores inertiâ nihil scripsisse, ne domesticus etiam labor accederet ad forensem: pleraeque enim scribuntur orationes habitae iam, non ut
3 habeantur. Alios non laborare, ut meliores fiant; *nulla* enim *res tantum ad dicendum proficit, quan-*
4 *tum scriptio.* Memoriam autem in posterum ingenii sui non desiderant, cum se putant satis magnam adeptos esse dicendi gloriam, eamque etiam maiorem visum iri, si in existimantium arbitrium sua scripta non venerint: alios, quod melius putent dicere se posse, quam scribere: quod peringeniosis hominibus, neque satis doctis, plerumque contingit, ut ipsi Galbae.
5 Quem fortasse vis non ingenii solum, sed etiam animi, et naturalis quidam calor dicentem incendebat, efficiebatque, ut et incitata, et gravis, et vehemens esset oratio: dein cum otiosus stylum prehenderat, motusque omnis animi, tamquam ventus, hominem defecerat, flaccescebat

bat oratio: quod iis, qui limatius dicendi con- 6
sectantur genus, accidere non solet, propterea
quod prudentia numquam deficit oratorem, qua
ille utens eodem modo possit et dicere et scri-
bere. Ardor animi non semper adest, isque
cum consedit, omnis illa vis et quasi flamma
oratoris exstinguitur. Hanc igitur ob causam 7
videtur Laelii mens spirare etiam in scriptis,
Galbae autem vis occidisse.

XXV. Fuerunt etiam in oratorum nume-
ro mediocrium L. et Sp. Mummii, fratres, quo-
rum exstant amborum orationes: simplex qui-
dem L. et antiquus: Sp. autem nihilo ille qui-
dem ornatior, sed tamen adstrictior. Fuit enim
doctus ex disciplinâ Stoicorum. Multae sunt
Sp. Albini orationes. Sunt etiam L. et C. Aure- 2
liorum Orestarum, quos aliquo video in nume-
ro oratorum fuisse. P. etiam Popillius cum ci- 3
vis egregius, tum non indisertus fuit. C. vero, 4
filius eius, disertus. C. que Tuditanus cum
omni vitâ atque victu excultus atque expolitus,
tum eius elegans est habitum etiam orationis
genus. Eodemque in genere est habitus is, qui 5
iniuriâ acceptâ fregit Ti. Gracchum patientiâ,
civis in rebus optimis constantissimus, M. Octa-
vius. At vero M. Aemilius Lepidus, qui est 6
Porcina dictus, iisdem temporibus fere, quibus
Galba, sed paulo minor natu, et summus ora-
tor est habitus, et fuit, ut apparet ex orationi-
bus, scriptor sane bonus. Hoc in oratore La- 7
tino primum mihi videtur et lenitas apparuisse
illa Graecorum, et verborum comprehensio, et-
iam artifex (ut ita dicam) stylus. Hunc studio- 8
se

se duo adolescentes ingeniosissimi, et prope aequales, C. Carbo, et Ti. Gracchus audire soliti sunt: de quibus iam dicendi locus erit, 9 cum de senioribus pauca dixero. Q. enim Pompeius, non contemtus orator, temporibus illis fuit, qui summos honores, homo per se cognitus, sine ullâ commendatione maiorum est 10 adeptus. Tum L. Cassius multum potuit, non eloquentiâ, sed dicendo tamen; homo, non hilaritate, ut alii, sed ipsâ tristitiâ et severitate popularis: cuius quidem legi tabellariae M. Antius Briso, tribunus plebis, diu restitit, M. Lepido consule adiuvante; eaque res P. Africano vituperationi fuit, quod eius auctoritate de sen- 11 tentiâ deductus Briso putabatur. Tum duo Caepiones multum clientes consilio et linguâ, plus auctoritate tamen et gratiâ sublevabant. Sed Pompeii sunt scripta nec nimis extenuata (quamquam veterum est similis), et plena prudentiae.

XXVI. P. Crassum valde probatum oratorem iisdem fere temporibus accepimus, qui et ingenio valuit, et studio, et habuit quasdam et- 2 iam domesticas disciplinas. Nam et cum summo illo oratore, Ser. Galbâ, cuius C. filio filiam suam collocaverat, affinitate sese devinxerat: et, cum esset P. Mucii filius, fratremque haberet P. Scaevolam, domi ius civile cognoverat. 3 In eo industriam constat summam fuisse, maximamque gratiam, cum et consuleretur pluri- 4 mum, et diceret. Horum aetatibus adiuncti duo C. Fannii, C. et M. filii, fuerunt: quorum Caji filius, qui consul cum Domitio fuit, unam

ora-

orationem de sociis et nomine Latino, contra Gracchum reliquit; sane et bonam, et nobilem. Tum Atticus, Quid ergo? estne ista Fannii? nam 5 varia opinio pueris nobis erat. Alii a C. Persio, literato homine, scriptam esse aiebant, illo, quem significat valde doctum esse Lucilius: alii multos nobiles, quod quisque potuisset, in illam orationem contulisse. Tum ego, Audivi 6 equidem ista, inquam, de maioribus natu, sed numquam sum adductus, ut crederem; eamque suspicionem propter hanc causam credo fuisse, quod Fannius in mediocribus oratoribus habitus esset: oratio autem vel optima esset illo quidem tempore orationum omnium. Sed nec 7 eiusmodi est, ut a pluribus confusa videatur (unus enim sonus est totius orationis, et idem stylus: nec de Persio reticuisset Gracchus, cum et Fannius de Menelao Maratheno, et de ceteris obiecisset): praesertim cum Fannius numquam sit habitus elinguis. Nam et causas de- 8 fensitavit, et tribunatus eius, arbitrio et auctoritate P. Africani gestus, non obscurus fuit. Al- 9 ter autem C. Fannius, M. filius, C. Laelii gener, et moribus, et ipso genere dicendi durior. Is 10 soceri instituto (quem, quia cooptatus in augurum collegium non erat, non admodum diligebat, praesertim cum ille Q. Scaevolam sibi minorem natu generum praetulisset: cui tamen Laelius se excusans, non genero minori dixit se illud, sed maiori filiae detulisse), is tamen, instituto Laelii, Panaetium audiverat. Eius 11 omnis in dicendo facultas ex historia ipsius non ineleganter scripta perspici potest: quae neque nimis est infans, neque perfecte diserta. Mu- 12

cius autem augur, quod pro se opus erat, ipse dicebat, ut de pecuniis repetundis contra T. Albucium. Is oratorum in numero non fuit: iuris civilis intelligentiâ, atque omni prudentiae genere praestitit. 13 L. Coelius Antipater, scriptor (quemadmodum videtis) fuit, ut temporibus illis, luculentus, iuris valde peritus, multorum etiam, ut L. Crassi, magister.

XXVII. Utinam in Ti. Graccho, C. que Carbone talis mens ad rempublicam bene gerendam fuisset, quale ingenium ad bene dicendum fuit! profecto nemo his viris gloriâ praestitisset. 2 Sed eorum alter propter turbulentissimum tribunatum, ad quem ex invidiâ foederis Numantini bonis iratus accesserat, ab ipsâ republicâ est interfectus: alter propter perpetuam in populari ratione levitatem, morte voluntariâ se a severitate iudicum vindicavit. 3 Sed fuit uterque summus orator, atque hoc memoriâ patrum teste dicimus. 4 Nam et Carbonis, et Gracchi habemus orationes, nondum satis splendidas verbis, sed acutas, prudentiaeque plenissimas. 5 Fuit Gracchus diligentiâ Corneliae matris a puero doctus, et Graecis literis eruditus. Nam semper habuit exquisitos e Graeciâ magistros, in eis iam adolescens Diophanem Mitylenaeum, Graeciae, temporibus illis, disertissimum. Sed ei breve tempus ingenii augendi et declarandi fuit. 6 Carbo, quod vita suppeditavit, est in multis iudiciis causisque cognitus. 7 Hunc qui audierant prudentes homines, in quibus familiaris noster L. Gellius, qui se illi contubernalem in consulatu fuisse narrabat, ca-

norum

norum oratorem, et volubilem, et satis acrem, atque eundem et vehementem, et valde dulcem, et perfacetum fuisse dicebat: addebat, industrium etiam, et diligentem, et in exercitationibus commentationibusque multum operae solitum esse ponere. Hic optimus illis temporibus est patronus habitus, eoque forum tenente plura fieri iudicia coeperunt. Nam et quaestiones perpetuae, hoc adolescente constitutae sunt, quae antea nullae fuerunt (L. enim Piso, tribunus plebis legem primus de pecuniis repetundis, Censorino et Manilio consulibus tulit. Ipse etiam Piso et causas egit, et multarum legum aut auctor, aut dissuasor fuit: isque et orationes reliquit, quae iam evanuerunt, et annales, sane exiliter scriptos), et iudicia populi, quibus aderat Carbo, iam magis patronum desiderabant, tabellâ datâ: quam legem L. Cassius, Lepido et Mancino consulibus tulit.

XXVIII. Vester etiam D. Brutus, M. filius, ut ex familiari eius L. Attio poëtâ sum audire solitus, et dicere non inculte solebat, et erat cum literis Latinis, tum etiam Graecis, ut temporibus illis, eruditus. Quae tribuebat idem Attius etiam Q. Maximo, L. Pauli nepoti: et vero ante Maximum, illum Scipionem, quo duce privato Ti. Gracchus occisus esset, cum omnibus in rebus vehementem, tum acrem aiebat in dicendo fuisse. Tum etiam P. Lentulus ille princeps, ad rempublicam duntaxat quod opus esset, satis habuisse eloquentiae dicitur. Iisdemque temporibus L. Furius Philus perbene latine loqui putabatur, literatiusque, quam

 ceteri,

5 ceteri. P. Scaevola valde prudenter et acute, paulo etiam copiosius: nec multo minus pruden-
6 ter M'. Manilius. Appii Claudii volubilis, sed
7 paulo fervidior erat oratio. In aliquo numero etiam M. Fulvius Flaccus, et C. Cato Africani sororis filius, mediocres oratores; etsi Flacci
8 scripta sunt, sed ut studiosi literarum. Flacci autem aemulus P. Decius fuit, non infans ille quidem, sed ut vita, sic oratione etiam turbu-
9 lentus. M. Drusus, C. F., qui in tribunatu C. Gracchum, collegam, iterum tribunum, fregit, vir et oratione gravis, et auctoritate; eique pro-
10 xime adiunctus C. Drusus frater fuit. Tuus etiam gentilis, Brute, M. Pennus facile agitavit in tribunatu C. Gracchum, paulum aetate an-
11 tecedens. Fuit enim M. Lepido et L. Oreste consulibus quaestor Gracchus, tribunus Pennus, illius M. filius, qui cum Q. Aelio consul fuit: sed omnia is summa sperans, aedilicius est mor-
12 tuus. Nam de T. Flaminino, quem ipse vidi, nihil accepi, nisi latine diligenter locutum.

XXIX. Iis adiuncti sunt C. Curio, M. Scaurus, P. Rutilius, C. Gracchus. De Scauro et Rutilio breviter licet dicere, quorum neuter summi oratoris habuit laudem: at uterque in
2 multis causis versatus erat. In quibus sane laudandis viris, etiamsi maximi ingenii non essent, probabilis tamen industria: quamquam iis quidem non omnino ingenium, sed oratorium in-
3 genium defuit. Neque enim refert videre, quid dicendum sit, nisi id queas solute et suaviter dicere. Ne id quidem satis est, nisi id, quod dicitur, sit voce, vultu motuque conditius.

Quid

Quid dicam, opus esse doctrinâ? sine quâ etiamsi quid bene dicitur, adiuvante naturâ, tamen id, quia fortuito fit, semper paratum esse non potest. In Scauri oratione sapientis hominis et recti, gravitas summa, et naturalis quaedam inerat auctoritas, non ut causam, sed ut testimonium dicere putares [cum pro reo diceret]. Hoc dicendi genus ad patrocinia mediocriter aptum videbatur: ad senatoriam vero sententiam, cuius erat ille princeps, vel maxime. Significabat enim non prudentiam solum, sed, quod maxime rem continebat, fidem. Habebat hoc a naturâ ipsâ, quod a doctrinâ non facile posset: quamquam huius quoque ipsius rei, quemadmodum scis, praecepta sunt. Huius et orationes sunt, et tres ad L. Fufidium libri, scripti de vitâ ipsius actâ, sane utiles, quos nemo legit; at Cyri vitam et disciplinam legunt, praeclaram illam quidem, sed neque tam rebus nostris aptam, nec tamen Scauri laudibus anteponendam. Ipse etiam Fufidius in aliquo patronorum numero fuit. 4 5 6 7

XXX. Rutilius autem in quodam tristi et severo genere dicendi versatus est, et uterque naturâ vehemens, et acer. Itaque cum unâ consulatum petivissent, non ille solum, qui repulsam tulerat, accusavit ambitus designatum competitorem, sed Scaurus etiam absolutus, Rutilium in iudicium vocavit: multâque operâ, multâque industriâ Rutilius fuit; quae erat propterea gratior, quod idem magnum munus de iure respondendi sustinebat. Sunt eius orationes ieiunae: multa praeclara de iure: doctus vir, 2 3

et Graecis literis eruditus, Panaetii auditor, prope perfectus in Stoicis: quorum peracutum et artis plenum orationis genus, sed tamen exile, nec satis populari assensioni accommodatum. 4 Itaque illa, quae propria est huius disciplinae philosophorum de se ipsorum opinio, firma in hoc viro et stabilis inventa est. 5 Qui quamquam innocentissimus in iudicium vocatus esset (quo iudicio convulsam penitus scimus esse rempublicam), cum essent eo tempore eloquentissimi viri L. Crassus et M. Antonius consulares, eorum adhibere neutrum voluit. 6 Dixit ipse pro sese; et pauca C. Cotta, quod sororis erat filius, et is quidem tamen ut orator; 7 quamquam erat admodum adolescens. Sed Q. Mucius enucleate ille quidem et polite, ut solebat, nequaquam autem eâ vi atque copiâ, quam genus illud iudicii et magnitudo causae postulabat. 8 Habemus igitur in Stoicis oratoribus Rutilium, Scaurum in antiquis: utrumque tamen laudemus, quoniam per illos ne haec quidem in civitate genera hac oratoriâ laude caruerunt. 9 Volo enim, ut in scenâ, sic etiam in foro, non eos modo laudari, qui celeri motu et difficili utantur, sed eos etiam, quos statarios apellant, quorum sit illa simplex in agendo veritas, non molesta.

XXXI. Et quoniam Stoicorum est facta mentio, Q. Aelius Tubero fuit illo tempore, L. Pauli nepos, nullo in oratorum numero, sed vitâ severus, et congruens cum eâ disciplinâ, quam colebat: paulo etiam durior: qui quidem in triumviratu iudicaverit contra P. Africani,

avun-

avunculi sui, testimonium, vacationem augures, quo minus iudiciis operam darent, non habere: sed ut vitâ, sic oratione durus, incultus, horridus. Itaque honoribus maiorum respondere non potuit. Fuit autem constans civis, et fortis, 2 et in primis Gracchо molestus, quod indicat Gracchi in eum oratio: sunt etiam in Gracchum Tuberonis. Is fuit mediocris in dicendo, do- 3 ctissimus in disputando. Tum Brutus, Quam 4 hoc idem in nostris contingere intelligo, quod in Graecis? ut omnes fere Stoici prudentissimi in disserendo sint? et id arte faciant: sintque architecti paene verborum: iidem traducti a disputando ad dicendum, inopes reperiantur. Unum excipio Catonem, in quo, perfectissimo 5 Stoico, summam eloquentiam non desiderem: quam exiguam in Fannio, ne in Rutilio quidem magnam, in Tuberone nullam video fuisse. Et ego, Non, inquam, Brute, sine caussâ, pro- 6 pterea quod istorum in dialecticis omnis cura consumitur: vagum illud orationis, et fusum, et multiplex non adhibetur genus. Tuus autem 7 avunculus, quemadmodum scis, habet a Stoicis id, quod ab illis petendum fuit; sed dicere didicit a dicendi magistris, eorumque more se exercuit. Quodsi omnia a philosophis essent 8 petenda; Peripateticorum institutis commodius fingeretur oratio. Quo magis tuum, Brute, iu- 9 dicium probo, qui eorum [id est, ex vetere Academiâ] philosophorum sectam secutus es, quorum in doctrinâ atque praeceptis disserendi ratio coniungitur cum suavitate dicendi et copiâ: quamquam ea ipsa Peripateticorum Academicorumque consuetudo in ratione dicendi talis

est, ut nec perficere oratorem possit ipsa per
10 sese, nec sine eâ orator esse perfectus. Nam,
ut Stoicorum adstrictior est oratio, aliquantoque contractior, quam aures populi requirunt:
sic illorum liberior et latior, quam patitur con-
11 suetudo iudiciorum et fori. Quis enim uberior
in dicendo Platone? Iovem aiunt philosophi,
12 si Graece loquatur, sic loqui. Quis Aristotele
nervosior, Theophrasto dulcior? Lectitavisse
Platonem studiose, audivisse etiam Demosthenes dicitur; idque apparet ex genere et granditate verborum. Dicit etiam in quâdam epi-
13 stolâ hoc ipse de sese. Sed et huius oratio in
philosophiam translata, pugnacior (ut ita dicam)
videtur, et illorum in iudicia, pacatior.

XXXII. Nunc reliquorum oratorum aeta-
2 tes, si placet, et gradus persequamur. Nobis
vero, inquit Atticus, et vehementer quidem,
3 ut pro Bruto etiam respondeam. Curio fuit
igitur eiusdem aetatis fere, sane illustris orator,
cuius de ingenio ex orationibus eius existimari
4 potest. Sunt enim et aliae, et pro Ser. Fulvio
de incestu nobilis oratio. Nobis quidem pueris, omnium optima putabatur, quae vix iam
comparet in hac turbâ novorum voluminum.
5 Praeclare, inquit Brutus, teneo, qui istam tur-
6 bam voluminum effecerit. Et ego, inquam,
intelligo, Brute, quem dicas. Certe enim et
boni aliquid attulimus iuventuti, magnificentius,
quam fuerat, genusdicendi, et ornatius: et nocuimus fortasse, quod veteres orationes post
nostras, non a me quidem (meis enim illas antepono), sed a plerisque legi sunt desitae.

Enume-

Enumera, inquit, me in plerisque. Quamquam video mihi multa legenda iam te auctore, quae antea contemnebam. Atqui haec, inquam, de incestu laudata oratio, puerilis est locis multis: de amore, de tormentis, de rumore, loci sane inanes; verumtamen nondum tritis nostrorum hominum auribus, nec eruditâ civitate, tolerabiles. Scripsit etiam alia nonnulla, et multa dixit, et illustrium in numero patronorum fuit; ut eum mirer, cum et vita suppeditavisset, et splendor ei non defuisset, consulem non fuisse. 7 8 9

XXXIII. Sed ecce in manibus vir, et praestantissimo ingenio, et flagranti studio, et doctus a puero, C. Gracchus. Noli enim putare, quemquam, Brute, pleniorem et uberiorem ad dicendum fuisse. Et ille, Sic prorsus, inquit, existimo; atque istum de superioribus paene solum lego. Immo plane, inquam, Brute, legas censeo. Damnum enim illius immaturo interitu res Romanae Latinaeque literae fecerunt. Utinam non tam fratri pietatem, quam patriae, praestare voluisset! quam ille facile tali ingenio, diutius si vixisset, vel paternam esset, vel avitam gloriam consequutus! Eloquentiâ quidem nescio an habuisset parem neminem. Grandis est verbis, sapiens sententiis, genere toto gravis: manus extrema non accessit operibus eius: praeclare inchoata multa, perfecta non plane. Legendus, inquam, est hic orator, Brute, si quisquam alius, iuventuti. Non enim solum acuere, sed etiam alere ingenium potest. Huic successit aetati C. Galba, Servii illius eloquentissimi viri filius, P. Crassi eloquentis et 2 3 4 5 6 7

 iuris-

iurisperiti gener. Laudabant hunc patres nostri, favebant etiam propter patris memoriam, sed cecidit in cursu. Nam rogatione Mamiliâ, Iugurthinae coniurationis invidiâ, cum pro sese ipse dixisset, oppressus est. Exstat eius peroratio qui epilogus dicitur: qui tanto in honore, pueris nobis, erat, ut eum etiam edisceremus. Hic, qui in collegio Sacerdotum esset, primus post Romam conditam iudicio publico est condemnatus.

XXXIV. P. Scipio, qui est in consulatu mortuus, non multum ille quidem, nec saepe dicebat, sed et latine loquendo cuivis erat par, et omnes sale facetiisque superabat. Eius collega L. Bestia bonis initiis orsus tribunatus (nam P. Popillium vi C. Gracchi expulsum suâ rogatione restituit), vir et acer, et non indisertus, tristes exitus habuit consulatus. Nam invidiosâ lege Mamiliâ [quaestio] C. Galbam sacerdotem, et quatuor consulares, L. Bestiam, C. Catonem, Sp. Albinum, civemque praestantissimum L. Opimium, Gracchi interfectorem, a populo absolutum, cum is contra populi studium stetisset, Gracchani iudices sustulerunt. Huius dissimilis in tribunatu, reliquâque omni vitâ, civis improbus C. Licinius Nerva non indisertus fuit. C. Fimbria temporibus iisdem fere, sed longius aetate provectus, habitus est sane (ut ita dicam) luculentus [patronus], asper, maledicus, genere toto paulo fervidior, atque commotior: diligentiâ tamen, et virtute animi, atque vitâ, bonus auctor in senatu. Idem tolerabilis patronus, nec rudis in iure civili, et cum

cum virtute, tum etiam ipso orationis genere liber: cuius orationes pueri legebamus, quas iam reperire vix possumus. Atque etiam inge- 7 nio, et sermone eleganti, valetudine incommodâ, C. Sextius Calvinus fuit: qui etsi, cum remiserant dolores pedum, non deerat in causis, tamen id non saepe faciebat. Itaque consilio 8 eius, cum volebant, homines utebantur: patrocinio, cum licebat. Iisdem temporibus M. Bru- 9 tus, in quo magnum fuit, Brute, dedecus generi vestro, qui, cum tanto nomine esset, patremque optimum virum habuisset et iuris peritissimum, accusationem factitaverit, ut Athenis Lycurgus. Is magistratus non petivit, sed fuit ac- 10 cusator vehemens, et molestus, ut facile cerneres naturale quoddam stirpis bonum degenerasse vitio depravatae voluntatis. Atque eo- 11 dem tempore accusator de plebe L. Caesulenus fuit, quem ego audivi iam senem, cum ab L. Sabellio mulctam lege Aquilliâ de iustitiâ petivisset. Non fecissem hominis paene infimi 12 mentionem, nisi iudicarem, qui suspiciosius aut criminosius diceret, audivisse me neminem.

XXXV. Doctus etiam Graecis T. Albucius, vel potius, paene Graecus. Loquor, ut opinor: sed licet ex orationibus iudicare. Fuit autem Athenis adolescens, perfectus Epicureus evase- 1 rat, minime aptum ad dicendum genus. Iam 2 Q. Catulus, non antiquo illo more, sed hoc nostro (nisi quid fieri potest perfectius) eruditus. Multae literae, summa non vitae solum, atque naturae, sed orationis etiam comitas, incorrupta quaedam latini sermonis integritas:

quae

quae perspici cum ex orationibus eius potest, tum facillime ex eo libro, quem de consulatu et de rebus gestis suis conscriptum molli et Xenophonteo genere sermonis, misit ad A. Furium poetam, familiarem suum: qui liber nihilo notior est, quam illi tres, de quibus ante dixi, Scauri libri.

3 Tum Brutus, Mihi quidem nec iste notus est, nec illi: sed haec mea culpa est. Num-
4 quam enim in manus inciderunt. Nunc autem a te sumam, et conquiram ista posthac curiosius.

5 Fuit igitur in Catulo sermo Latinus: quae laus dicendi non mediocris, ab oratoribus plerisque neglecta est. Nam de sono vocis, et suavitate appellandarum literarum, quoniam filium cognovisti, noli exspectare, quid dicam: quamquam filius quidem non fuit in oratorum numero, sed non deerat ei tamen in sententiâ dicendâ cum prudentia, tum elegans quod-
6 dam et eruditum orationis genus. Nec habitus est tamen pater ipse Catulus princeps in numero patronorum: sed erat talis, ut, cum quosdam audires, qui tum erant praestantes, videretur esse inferior: cum autem ipsum audires sine comparatione, non modo contentus esses,
7 sed melius non quaereres. Q. Metellus Numidicus, et eius collega M. Silanus, dicebant de republicâ, quod esset illis viris et consulari dignitati satis. M. Aurelius Scaurus non saepe dicebat, sed polite: Latine vero in primis
8 est eleganter locutus. Quae laus eadem in A. Albino bene loquendi fuit. Nam flamen Albinus

nus etiam in numero est habitus disertorum. Q. etiam Caepio, vir acer, et fortis, cui fortuna belli, crimini, invidia populi, calamitati fuit.

XXXVI. Tum etiam C. et L. Memmii, fuerunt oratores mediocres, accusatores acres, atque acerbi. Itaque in iudicium capitis multos vocaverunt, pro reis non saepe dixerunt. 2 Sp. Thorius satis valuit in populari genere dicendi, is, qui agrum publicum vitiosâ et inutili lege, vectigali levavit. 3 M. Marcellus Aesernini pater, non ille quidem in patronis, sed et in promtis tamen, et non inexercitatis ad dicendum fuit, ut filius eius, P. Lentulus. 4 L. etiam Cotta praetorius, in mediocrium oratorum numero, dicendi non ita multum laude processerat, sed de industriâ, cum verbis, tum etiam ipso sono quasi subrustico prosequebatur atque imitabatur antiquitatem. 5 Atque ego et in hoc ipso Cotta, et in aliis pluribus, intelligo, me non ita disertos homines et retulisse in oratorum numerum, et relaturum. 6 Est enim propositum colligere eos, qui hoc munere in civitate functi sint, ut tenerent oratorum locum: quorum quidem quae fuerit asscensio, et quam in omnibus rebus difficilis optimi perfectio, atque absolutio, ex eo, quod dicam, existimari potest. 7 Quam multi enim iam oratores commemorati sunt, et quam diu in eorum enumeratione versamur, cum tamen spisse, atque vix, ut dudum ad Demosthenem et Hyperidem, sic nunc ad Antonium Crassumque pervenimus? 8 Nam ego sic existimo, hos oratores fuisse maximos, et in his primum cum Graecorum gloriâ L[illegible] copiam aequatam.

XXXVII.

XXXVII. Omnia veniebant Antonio in mentem; eaque suo quaeque loco, ubi plurimum proficere et valere possent. Ut ab imperatore equites, pedites, levis armatura: sic ab illo in maxime opportunis orationis partibus colloca- 2 bantur. Erat memoria summa, nulla meditationis suspicio. Imparatus semper aggredi ad dicendum videbatur: sed ita erat paratus, ut iudices, illo dicente, nonnumquam viderentur 3 non satis parati ad cavendum fuisse. Verba ipsa, non illa quidem elegantissimo sermone; itaque diligenter loquendi laude caruit. Neque tamen est admodum inquinate locutus: sed illa, quae proprie laus oratoris est in verbis (nam ipsum latine loqui, est illud quidem, ut paulo ante dixi, in magnâ laude ponendum: sed non tam sua sponte, quam quod est a plerisque 4 neglectum. *Non enim tam praeclarum est scire latine, quam turpe nescire:* neque tam ut mihi oratoris boni, quam civis Romani proprium videtur): sed tamen Antonius in verbis et eligendis (neque id ipsum tam leporis causâ, quam ponderis), et collocandis, et comprehensione devinciendis, nihil non ad rationem, et tamquam ad artem dirigebat: verum multo magis hoc idem in sententiarum ornamentis et 5 conformationibus. Quo genere quia praestat omnibus Demosthenes, idcirco a doctis orato- 6 rum est princeps iudicatus. Σχήματα enim quae vocant Graeci, ea maxime ornant oratorem; eaque non tam in verbis pingendis habent pondus, quam in illuminandis sententiis.

XXXVIII. Sed cum haec magna in Antonio, tum actio singularis: quae si partienda est in gestum atque vocem; gestus erat non verba exprimens, sed cum sententiis congruens. Manus, humeri, latera, supplosio pedis, status, incessus, omnisque motus cum verbis sententiisque consentiens; vox permanens, verum subrauca naturâ. Sed hoc vitium huic uni in bonum convertebat. Habet enim flebile quiddam in quaestionibus, aptumque cum ad fidem faciendam, tum ad misericordiam commovendam: ut verum videretur in hoc illud, quod Demosthenem ferunt ei, qui quaesivisset, quid primum esset in dicendo, actionem; quid secundum, idem, et idem tertium, respondisse. Nulla res magis penetrat in animos, eosque fingit, format, flectit: talesque oratores videri facit, quales ipsi se videri volunt. Huic alii parem esse dicebant, alii anteponebant L. Crassum. Illud quidem certe omnes ita iudicabant, neminem esse, qui, horum alterutro patrono, cuiusquam ingenium requireret. Equidem, quamquam Antonio tantum tribuo, quantum supra dixi, tamen Crasso nihil statuo fieri potuisse perfectius. Erat summa gravitas: erat cum gravitate iunctus facetiarum et urbanitatis oratorius, non scurrilis, lepos: latine loquendi accurata, et sine molestiâ diligens elegantia: in disserendo mira explicatio; cum de iure civili, cum de aequo et bono disputaretur, argumentorum et similitudinum copia.

2 3 4 5 6

XXXIX. Nam, ut Antonius, coniecturâ movendâ, et sedandâ suspicione aut excitandâ, incredibilem vim habebat: sic in interpretando, in definiendo, in explicandâ aequitate, nihil erat Crasso copiosius: idque cum saepe alias, tum apud centumviros in M'. Curii causâ cogni-
2 tum est. Ita enim multa tum contra scriptum pro aequo et bono dixit, ut hominem acutissimum, Q. Scaevolam, et in iure, in quo illa causa vertebatur, paratissimum, obrueret argu-
3 mentorum exemplorumque copiâ: atque ita tum ab his patronis aequalibus, etiam consularibus, causa illa dicta est, cum uterque ex contrariâ parte ius civile defenderet, ut eloquentium iurisperitissimus Crassus, iurisperitorum
4 eloquentissimus Scaevola putaretur: qui quidem cum peracutus esset ad excogitandum, quid in iure, aut in aequo verum aut esset, aut non esset, tum verbis erat ad rem cum summâ brevi-
5 tate mirabiliter aptus. Quare sit nobis orator in hoc interpretandi, explanandique, et disserendi genere mirabilis, sic ut simile nihil viderim: in augendo, in ornando, in refellendo magis existimator metuendus, quam admirandus orator. Verum ad Crassum revertamur.

XL. Tum Brutus, Etsi satis, inquit, mihi videbar habere cognitum Scaevolam ex iis rebus, quas audiebam saepe ex C. Rutilio, quo utebatur propter familiaritatem Scaevolae nostri, tamen ista mihi eius dicendi tanta laus,
2 nota non erat. Itaque cepi voluptatem, tam ornatum virum, tamque excellens ingenium
3 fuisse in nostrâ republicâ. Hic ego, Noli, inquam,

inquam, Brute, existimare, his duobus quidquam fuisse in nostrâ civitate praestantius. Nam ut paulo ante dixi, consultorum alterum disertissimum, disertorum alterum consultissimum fuisse; sic in reliquis rebus ita dissimiles erant inter sese, statuere ut tamen non posses, utrius te malles similiorem. Crassus erat elegantium parcissimus, Scaevola parcorum elegantissimus. Crassus in summâ comitate habebat etiam severitatis satis, Scaevolae multâ in severitate non deerat tamen comitas. Licet omnia hoc modo: sed vereor, ne fingi videantur haec, ut dicantur a me quodam modo; res se tamen sic habet. Cum omnis virtus sit, ut vestra, Brute, vetus Academia dixit, mediocritas; uterque horum medium quiddam volebat sequi: sed ita cadebat, ut alter ex alterius laude partem, uterque autem suam totam haberet. Tum Brutus, Cum ex tuâ oratione mihi videor, inquit, bene Crassum et Scaevolam cognovisse, tum de te et de Ser. Sulpicio cogitans, esse quandam vobis cum illis similitudinem iudico. Quonam, inquam, istuc modo? Quia mihi et tu videris inquit, tantum iuris civilis scire voluisse, quantum satis esset oratori; et Servius eloquentiae tantum assumsisse, ut ius civile facile possit tueri: aetatesque vestrae, ut illorum, nihil, aut non fere multum differunt. 4 5 6 7 8 9

XLI. Et ego, De me, inquam, dicere nihil est necesse: de Servio autem et tu probe dicis, et ego dicam, quod sentio. Non enim facile quem dixerim plus studii, quam illum, et ad dicendum, et ad omnes bonarum rerum disci- 2

plinas adhibuisse. Nam et in iisdem exercitationibus, ineunte aetate, fuimus; et postea unâ Rhodum ille etiam profectus est, quo melior esset et doctior: et, inde ut rediit, videtur mihi in secundâ arte primus esse maluisse, quam in primâ secundus. Atque haud scio, an par principibus esse potuisset, sed fortasse maluit, id quod est adeptus, longe omnium, non eiusdem modo aetatis, sed eorum etiam,
3 qui fuissent, in iure civili esse princeps. Hic Brutus, Ain tu? inquit. Etiamne Q. Scaevolae
4 Servium nostrum anteponis? Sic enim, inquam, Bruto, existimo, iuris civilis magnum usum et apud Scaevolam, et apud multos fuisse; artem, in hoc uno: quod numquam effecisset ipsius iuris scientia, nisi eam praeterea didicisset artem, quae doceret rem universam tribuere in partes, latentem explicare definiendo, obscuram explanare interpretando; ambigua primum videre, deinde distinguere; postremo habere regulam, quâ vera et falsa iudicarentur, et quae, quibus positis, essent, quaeque non essent con-
5 sequentia. Hic enim attulit hanc artem omnium artium maximam, quasi lucem, ad ea, quae confuse ab aliis aut respondebantur, aut agebantur. Dialecticam mihi videris dicere, inquit.

XLII. Recte, inquam, intelligis: sed adiunxit etiam et literarum scientiam, et loquendi elegantiam, quae ex scriptis eius, quorum similia nulla sunt, facillime perspici potest.
2 Cumque discendi causâ duobus peritissimis operam dedisset, L. Lucilio Balbo, C. Aquillio Gallo;

Gallo; Galli, hominis acuti et exercitati, promtam et paratam in agendo et in respondendo celeritatem subtilitate diligentiâque superavit: Balbi, docti et eruditi hominis, in utrâque re consideratam tarditatem vicit, expediendis conficiendisque rebus; sic et habet, quod uterque eorum habuit, et explevit, quod utrique defuit. 3 Itaque, ut Crassus mihi videtur sapientius fecisse, quam Scaevola (hic enim causas studiose recipiebat, in quibus a Crasso superabatur; ille se consuli nolebat, ne quâ in re inferior esset, quam Scaevola); sic Servius sapientissime. 4 Cum enim duae civiles artes ac forenses plurimum et laudis haberent et gratiae; perfecit, ut alterâ praestaret omnibus, ex alterâ tantum assumeret, quantum esset, et ad tuendum ius civile, et ad obtinendam consularem dignitatem, satis. 5 Tum Brutus, Ita prorsus, inquit, et antea putabam. Audivi enim nuper eum studiose et frequenter Sami, cum ex eo ius nostrum pontificum, quâ ex parte cum iure civili coniunctum esset, vellem cognoscere, et nunc meum iudicium multo magis confirmo testimonio et iudicio tuo: 6 simul illud gaudeo, quod et aequalitas vestra, et pares honorum gradus, et artium studiorumque quasi finitima vicinitas, tantum abest ab obtrectatione invidiâque, quae solet lacerare plerosque, uti ea non modo non exulcerare vestram gratiam, sed etiam conciliare videatur. 7 Quali enim te erga illum perspicio, tali illum in te voluntate iudicioque cognovi. Itaque doleo et illius consilio, et tuâ voce populum Romanum carere tam diu: quod cum per se dolendum est, tum mul-

 to

to magis consideranti, ad quos ista, non translata sint, sed, nescio quo pacto, devenerint.
8 Hic Atticus, Dixéram, inquit, a principio, de republicâ ut sileremus: itaque faciamus. Nam si isto modo volumus singulas res desiderare, non modo querendi, sed ne lugendi quidem finem reperiemus.

XLIII. Pergamus ergo, inquam, ad reliqua, et
2 institutum ordinem persequamur. Paratus igitur veniebat Crassus, exspectabatur, audiebatur: a principio statim (quod erat apud eum semper accuratum) exspectatione dignus videbatur: non multa iactatio corporis, non inclinatio vocis, nulla inambulatio, non crebra supplosio pedis: vehemens, et interdum irata, et plena iusti doloris oratio: multae et cum gravitate facetiae: quodque difficile est, idem et perornatus, et
3 perbrevis. Iam in altercando parem invenit neminem: versatus est in omni fere genere causarum: mature in locum principum oratorum
4 venit. Accusavit C. Carbonem, eloquentissimum hominem, admodum adolescens: summam ingenii non laudem modo, sed etiam admira-
5 tionem est consecutus. Defendit postea Liciniam virginem, cum annos XXVII. natus esset. In eâ ipsâ causâ fuit eloquentissimus, orationis-
6 que eius scriptas quasdam partes reliquit. Voluit adolescens, in coloniâ Narbonensi causae popularis aliquid attingere, eamque coloniam,
7 ut fecit, ipse deducere. Exstat in eam legem senior, ut ita dicam, quam illa aetas ferebat,
8 oratio. Multae deinde causae; sed ita tacitus tribunatus, ut, nisi in eo magistratu coenavisset

apud

apud praeconem Granium, idque nobis bis narravisset Lucilius, tribunum plebis nesciremus fuisse. Ita prorsus, inquit Brutus: sed ne de Scaevolae 9 quidem tribunatu quidquam audivisse videor, et eum collegam Crassi credo fuisse. Omnibus 10 quidem aliis, inquam, in magistratibus, sed tribunus anno post fuit, eoque in rostris sedente suasit Serviliam legem Crassus. Nam censuram 11 sine Scaevolá gessit. Eum enim magistratum nemo umquam Scaevolarum petivit. Sed haec Crassi cum edita oratio est, quam te saepe legisse certo scio, quatuor et triginta tum habebat annos, totidemque annis mihi aetate praestabat. His enim consulibus eam legem suasit, 12 quibus nati sumus, cum ipse esset Q. Caepione consule natus, et C. Laelio, triennio ipso minor, quam Antonius. Quod idcirco posui, ut di- 13 cendi latine prima maturitas in quâ aetate exstitisset, posset notari; et intelligeretur, iam ad summum paene esse perductam, ut eo nihil ferme quisquam addere posset, nisi qui a philosophiâ, a iure civili, ab historiâ fuisset instructior.

XLIV. Erit, inquit M. Brutus, aut iam est, iste, quem exspectas? Nescio, inquam. Sed 2 est etiam L. Crassi in consulatu, pro Q. Caepione, defensione iunctâ, non brevis, ut laudatio, ut oratio autem, brevis: postrema censoris oratio, quâ anno duodequinquagesimo usus est. In his omnibus inest quidam sine ullo fuco ve- 3 ritatis color. Quinetiam comprehensio et ambitus ille verborum (si sic periodum appellari placet) erat apud illum contractus et brevis, et in membra quaedam, quae κῶλα Graeci vo-

 eant,

4 cant, dispertiebat orationem lubentius. Hoc loco Brutus, Quandoquidem tu istos oratores, inquit, tantopere laudas; vellem aliquid Antonio, praeter illum de ratione dicendi sane exilem libellum, plura Crasso libuisset scribere. Cum enim omnibus memoriam sui, tum etiam
5 disciplinam dicendi nobis reliquissent. Nam Scaevolae dicendi elegantiam satis ex iis ora-
6 tionibus, quas reliquit, habemus cognitam. Et ego, Mihi quidem a pueritiâ quasi magistra fuit, inquam, illa in legem Caepionis oratio: in quâ et auctoritas ornatur senatus, quo pro ordine illa dicuntur, et invidia concitatur in iudicum et in accusatorum factionem, contra quorum potentiam populariter tum dicendum fuit. Multa in illa oratione graviter, multa leniter, multa aspere, multa facete dicta sunt: plura etiam dicta, quam scripta, quod ex quibusdam capitibus expositis, nec explicatis in-
7 telligi potest. Ipsa illa censoria contra Cn. Domitium collegam non est oratio, sed quasi capita rerum, et orationis commentarium paulo plenius. Nulla est enim altercatio clamoribus
8 umquam habita maioribus. Et vero fuit in hoc et popularis dictio excellens: Antonii genus dicendi multo aptius iudiciis, quam concionibus.

XLV. Hoc loco ipsum Domitium non relinquo. Nam etsi non fuit in oratorum numero, tamen pono, satis in eo fuisse orationis atque ingenii, quo et magistratus personam, et con-
2 sularem dignitatem tueretur. Quod idem de Q. Coelio dixerim, industriam in eo summam fuisse, summasque virtutes, eloquentiae tantum,

tum, quod esset in rebus privatis, amicis eius; in republicâ, ipsius dignitati satis. Eodem 3 tempore M. Herennius in mediocribus, oratoribus, latine et diligenter loquentibus, numeratus est: qui tamen summâ nobilitate hominem, cognatione, sodalitate, collegio, summâ etiam eloquentiâ, L. Philippum, in consulatus petitione superavit. Eodem tempore C. Clo- 4 dius, etsi propter summam nobilitatem, et singularem potentiam, magnus erat, tamen etiam eloquentiae quandam mediocritatem afferebat. Eiusdem fere temporis fuit eques Romanus C. 5 Titius, qui meo iudicio, eo pervenisse videtur, quo potuit fere Latinus orator sine Graecis literis, et sine multo usu pervenire. Huius 6 orationes tantum argutiarum, tantum exemplorum, tantum urbanitatis habent, ut paene Attico stylo scriptae esse videantur. Easdem ar- 7 gutias in tragoedias, satis quidem ille acute, sed parum tragice transtulit. Quem studebat 8 imitari L. Afranius poëta, homo perargutus in fabulis quidem, etiam, ut scitis, disertus. Fuit 9 etiam Q. Rubrius Varro, qui a senatu hostis cum C. Mario iudicatus est, acer et vehemens accusator. In eo genere sane probabilis, doctus 10 autem Graecis literis, propinquus noster, factus ad dicendum, M. Gratidius, M. Antonii perfamiliaris, cuius praefectus cum esset in Ciliciâ, est interfectus; qui accusavit C. Fimbriam, M. Marii Gratidiani pater.

XLVI. Atque etiam apud socios et Latinos oratores, habiti sunt Q. Vettius Vettianus, e Marsis, quem ipse cognovi, prudens vir, et in

dicendo brevis: Q. et D. Valerii Sorani, vicini, et familiares mei, non tam in dicendo admirabiles, quam docti et Graecis literis et Latinis: C. Rusticellus Bononiensis, is quidem et
2 exercitatus, et naturâ volubilis. Omnium autem eloquentissimus extra hanc urbem T. Betucius Barrus Asculanus, cuius sunt aliquot orationes Asculi habitae. Illa Romae contra Caepionem, nobilis sane, cui orationi Caepionis ore respondit Aelius; qui scriptitavit orationes
3 multas, orator ipse numquam fuit. Apud maiores autem nostros video disertissimum habitum ex Latio L. Papirium Fregellanum, Ti. Gracchi, P. F. fere aetate: eius etiam oratio est pro Fregellanis coloniisque Latinis habita in
4 senatu. Tum Brutus, Quid tu igitur, inquit, tribuis istis externis quasi oratoribus? Quid censes, inquam, nisi idem, quod urbanis, praeter unum, quod non est eorum urbanitate
5 quâdam quasi colorata oratio? Et Brutus, Qui est, inquit, iste tandem urbanitatis color? Nescio; inquam. Tantum esse quendam scio.
6 Id tu, Brute, iam intelliges, cum in Galliam veneris. Audies tu quidem etiam verba quaedam non trita Romae: sed haec mutari, dediscique possunt: illud est maius, quod in vocibus nostrorum oratorum recinit quiddam et resonat urbanius. Nec hoc in oratoribus modo
7 apparet, sed etiam in ceteris. Ego memini T. Tincam Placentinum, hominem facetissimum, cum familiari nostro Q. Granio praecone dica-
8 citate certare. Eon', inquit Brutus, de quo multa Lucilius? Isto ipso: sed Tincam non minus multa ridicule dicentem Granius obrue-

obruebat nescio quo sapore vernaculo; ut ego 9 iam non mirer, illud Theophrasto accidisse, quod dicitur, cum percunctaretur ex aniculâ quâdam, quanti aliquid venderet; et respondisset illa, atque addidisset, *Hospes, non pote minoris*: tulisse eum moleste, se non effugere hospitis speciem, cum aetatem ageret Athenis, optimeque loqueretur. Omnino, sicut opinor, 10 in nostris est quidam urbanorum, sicut illic Atticorum sonus. Sed domum redeamus [id est, ad nostros revertamur].

XLXII. Duobus igitur summis, Crasso et Antonio, L. Philippus proximus accedebat, sed longo intervallo tamen proximus. Itaque eum, 2 etsi nemo intercedebat, qui se illi anteferret, neque secundum tamen, neque tertium dixerim. Nec enim in quadrigis eum secundum nu- 3 meraverim, aut tertium, qui vix e carceribus exierit, cum palmam iam primus acceperit: nec in oratoribus, qui tantum absit a primo, vix ut in eodem curriculo esse videatur. Sed tamen erant ea in Philippo, quae, qui sine 4 comparatione illorum spectaret, satis magna diceret: summa libertas in oratione, multae facetiae: satis creber in reperiendis, solutus in explicandis sententiis erat: etiam in primis, ut temporibus illis, Graecis doctrinis institutus, in altercando cum aliquo aculeo et male dicto facetus. Horum aetati prope coniunctus L. Gel- 5 lius non tam vendibilis orator, quam ut nescires, quid ei deesset. Nec enim erat indoctus, nec tardus ad excogitandum, nec Romanarum rerum immemor, et verbis solutus satis; sed

in magnos oratores inciderat eius aetas; multam tamen operam amicis, et utilem praebuit; atque ita diu vixit, ut multarum aetatum oratoribus implicaretur, multum etiam in causis
6 versaretur. Iisdem fere temporibus D. Brutus, is, qui consul cum Mamerco fuit, homo et
7 Graecis doctus literis et Latinis. Dicebat etiam L. Scipio non imperite, Cn. que Pompeius, Sex. F. aliquem numerum obtinebat. Nam Sex. frater eius praestantissimum ingenium contulerat ad summam iuris civilis, et ad perfectam geo-
8 metriae et rerum Stoicarum scientiam. Item in iure, et ante hos M. Brutus, et paulo post eum C. Bilienus, homo per se magnus prope simili ratione [summus] evaserat; qui consul factus esset, nisi in Marianos consulatus, et in
9 eas petitionis angustias incidisset. Cn. autem Octavii eloquentia, quae fuerat ante consulatum ignorata, in consulatu multis concionibus est
10 vehementer probata. Sed ab eis, qui tantum in dicentium numero, non in oratorum fuerunt,
11 iam ad oratores revertamur. Censeo, inquit Atticus. Eloquentes enim videbare, non sedulos velle conquirere.

XLVIII. Festivitate igitur et facetiis, inquam, C. Iulius, L. F. et superioribus et aequalibus suis omnibus praestitit, oratorque fuit minime ille quidem vehemens, sed nemo umquam urbanitate, nemo lepore, nemo suavitate
2 conditior. Sunt eius aliquot orationes, ex quibus, sicut ex eiusdem tragoediis, lenitas
3 eius sine nervis perspici potest. Eius aequalis P. Cethegus, cui de republica satis suppeditabat oratio. Totam enim tenebat eam, penitus-

que

que cognorat. Itaque in senatu consularium auctoritatem assequebatur: sed in causis publicis nihil, in privatis satis veterator videbatur. Erat in privatis causis Q. Lucretius Vespillo, 4 et acutus, et iurisperitus. Nam Aphilia, aptior concionibus, quam iudiciis. Prudens etiam T. 5 Annius Velina, et in eius generis causis orator sane tolerabilis. In eodem genere causarum 6 multum T. Iuventius, nimis ille quidem lentus in dicendo, et paene frigidus: sed et callidus, et in capiendo adversario versutus, et praeterea nec indoctus, et magnâ cum iuris civilis intelligentiâ. Cuius auditor P. Orbius, meus fere 7 aequalis, in dicendo non nimis exercitatus, in iure autem civili non inferior, quam magister fuit. Nam T. Aufidius, qui vixit ad summam 8 senectutem, volebat esse similis horum, eratque et bonus vir, et innocens, sed dicebat parum. Nec sane plus frater eius M. Virgilius, 9 qui tribunus plebis L. Sullae imperatori diem dixit. Eius collega P. Magius, in dicendo pau- 10 lo tamen copiosior. Sed omnium oratorum, 11 sive rabularum, qui et plane indocti, aut inurbani, aut rustici etiam fuerunt, quos quidem ego cognoverim, solutissimum in dicendo et acutissimum iudico, nostri ordinis Q. Sertorium, equestris C. Gorgonium. Fuit etiam facilis, et 12 expeditus ad dicendum, et vitae splendore multo, et ingenio sane probabili, T. Iunius, L. F., tribunitius, quo accusante P. Sextius, praetor designatus, damnatus est ambitus. Is processisset honoribus longius, nisi semper infirmâ atque etiam aegrâ valetudine fuisset.

XLIX.

XLIX. Atque ego praeclare intelligo, me in eorum commemoratione versari, qui nec habiti sint oratores; neque fuerint, praeteririque a me aliquot ex veteribus, commemoratio-
2 ne aut laude dignos: sed hoc quidem ignoratione. Quid enim est superioris aetatis, quod scribi possit de iis, de quibus nulla monumenta
3 loquuntur, nec aliorum, nec ipsorum? De iis autem, quos ipsi vidimus, neminem fere praetermittimus eorum, quos aliquando dicentes
4 vidimus. Volo enim sciri, in tantâ et tam vetere republicâ maximis praemiis eloquentiae propositis, omnes cupisse dicere, non plurimos
5 ausos esse, potuisse paucos. Ego tamen ita de unoquoque dicam, ut intelligi possit, quem existimem clamatorem, quem oratorem fuisse.

6 Iisdem fere temporibus, aetate inferiores paulo, quam Iulius, sed aequales propemodum fuerunt C. Cotta, P. Sulpicius, Q. Varius, Cn. Pomponius, C. Curio, L. Fufius, M. Drusus, P. Antistius, nec ullâ aetate uberior oratorum foe-
7 tus fuit. Ex his Cotta et Sulpicius cum meo iudicio, tum omnium, facile primas tulerunt.
8 Hic Atticus, Quomodo istuc dicis, inquit, cum tuo iudicio, tum omnium? semperne in oratore probando, aut improbando, vulgi iudicium cum
9 intelligentium iudicio congruit? An alii probantur a multitudine, alii autem ab iis, qui intelligunt? Recte requiris, inquam, Attice: sed audies ex me fortasse, quod non omnes pro-
10 bent. An tu, inquit, id laboras, si huic modo Bruto probaturus es? Plane, inquam, Attice, disputationem hanc de oratore probando aut im-

improbando, multo malim tibi et Bruto placere: eloquentiam meam populo probari velim. Et- 11 enim necesse est, qui ita dicat, ut a multitudine probetur, eundem doctis probari. Nam, quid in dicendo rectum sit, aut pravum, ego iudicabo, si modo is sum, qui id possim aut sciam iudicare: qualis vero sit orator, ex eo, quod is dicendo efficiet, poterit intelligi. Tria 12 sunt enim (ut quidem ego sentio) quae sint efficienda dicendo: ut doceatur is, apud quem dicetur, ut delectetur, ut moveatur vehementius. Quibus virtutibus oratoris horum quidque efficiatur, aut quibus vitiis orator aut non assequatur haec, aut etiam in his labatur et cadat, artifex aliquis iudicabit. Efficiatur autem ab ora- 13 tore, necne, ut ii, qui audiant, ita afficiantur, ut orator velit, vulgi assensu et populari approbatione iudicari solet. Itaque numquam 14 de bono oratore, aut non bono, doctis hominibus cum populo dissensio fuit.

L. An censes, dum illi viguerunt, quos ante dixi, non eosdem gradus oratorum vulgi iudicio et doctorum fuisse? De populo si quem 2 ita rogavisses: quis est in hac civitate eloquentissimus? in Antonio et Crasso aut dubitaret, aut hunc alius, illum alius diceret. Nemone 3 Philippum, tam suavem oratorem, tam gravem, tam facetum, his anteferret, quem nosmet ipsi, qui haec arte aliquâ volumus expendere, proximum illis fuisse diximus? Nemo profecto. Id enim ipsum est summi oratoris, summum 4 oratorem populo videri. Quare tibicen Anti- 5 genidas dixerit discipulo sane frigenti ad populum,

pulum, *Mihi cane et Musis:* ego huic Bruto dicenti, ut solet, apud multitudinem, *Mihi cane et populo*, mi Brute, dixerim: ut, qui audiant, quid | efficiatur; ego, etiam cur id efficia-
6 tur, intelligam. Credit, iis, quae dicuntur, qui audit oratorem; vera putat, assentitur, probat,
7 fidem facit oratio. Tu artifex, quid quaeris amplius? delectatur audiens multitudo, et ducitur oratione, et quasi voluptate quadam per-
8 funditur. Quid habes, quod disputes? gaudet, dolet, ridet, plorat, favet, odit contemnit, invidet, ad misericordiam inducitur, ad pudendum, ad pigendum, irascitur, miratur, sperat, timet: haec perinde accidunt, ut eorum, qui adsunt, mentes verbis, et sententiis, et actione
9 tractantur. Quid est, quod exspectetur docti alicuius sententia? Quod enim probat multitudo, hoc idem doctis probandum est. Denique hoc specimen est popularis iudicii, in quo numquam fuit populo cum doctis intelligentibusque
10 dissensio. Cum multi essent oratores in vario genere dicendi, quis umquam ex his excellere iudicatus est vulgi iudicio, qui non idem a do-
11 ctis probaretur? Quando autem dubium fuisset apud patres nostros, eligendi cui patroni daretur optio, quin aut Antonium optaret, aut
12 Crassum? Aderant multi alii: tamen, utrum de his potius, dubitasset aliquis, quin alterum,
13 nemo. Quid adolescentibus nobis, cum esset Cotta et Hortensius, num quis, cui quidem eligendi potestas esset, quemquam his anteponebat?

LI. Tum Brutus, Quid tu, inquit, quaeris alios? de te ipso nonne, quid optarent rei, quid

quid ipse Hortensius iudicaret, videbamus? qui, cum partiretur tecum causas (saepe enim interfui), perorandi locum, ubi plurimum pollet oratio, semper tibi relinquebat. Faciebat ille quidem, inquam: et mihi, benevolentiâ, 2 credo, ductus, tribuebat omnia. Sed ego, quae 3 de me populi sit opinio, nescio: de reliquis hoc affirmo, qui vulgi opinione disertissimi habiti sint, eosdem intelligentium quoque iudicio fuisse probatissimos. Nec enim posset 4 idem Demosthenes dicere, quod dixisse Antimachum, Clarium poëtam, ferunt, qui cum convocatis auditoribus legeret magnum illud, quod novistis, volumen suum, et eum legentem omnes, praeter Platonem, reliquissent, *Legam*, inquit, *nihilo minus: Plato enim mihi unus instar est omnium millium.* Et recte: poëma enim re- 5 conditum, paucorum approbationem; oratio popularis, assensum vulgi debet movere. At, 6 si eundem hunc Platonem unum auditorem haberet Demosthenes, cum esset relictus a ceteris, verbum facere non posset. Quid tu, Bru- 7 te? possesne, si te, ut Curionem quondam, concio reliquisset? Ego vero, inquit ille, ut 8 me tibi indicem, in eis etiam causis, in quibus omnis res nobis cum iudicibus est, non cum populo, tamen, si a coronâ relictus sim, non queam dicere. Ita se, inquam, res habet. Ut, 9 nisi tibiae inflatae non referant sonum, abiiciendas eas sibi tibicen putet: sic oratori populi aures tamquam tibiae sunt; eae si inflatum non recipiunt, aut si auditor omnino tamquam equus non facit, agitandi finis faciendus est.

LII. Hoc tamen interest, quod vulgus interdum non probandum oratorem probat; sed probat sine comparatione: cum a mediocri, aut etiam a malo delectatur, eo est contentus: esse melius non sentit: illud, quod est, qualecumque 2 est, probat. Tenet enim aures vel mediocris orator, sit modo aliquid in eo: nec res ulla plus apud animos hominum, quam ordo et or- 3 natus orationis valet. Quare quis ex populo, cum Q. Scaevolam pro M. Coponio dicentem audiret in eâ causâ, de quâ ante dixi, quidquam politius, aut elegantius aut omnino melius aut exspectaret, aut posse fieri putaret? 4 Cum is hoc probare vellet, M'. Curium, cum ita heres institutus esset, si pupillus ante mortuus esset, quam in suam tulelam venisset, pupillo non nato heredem non posse: quid ille non dixit de testamentorum iure? de antiquis formulis? quid? quemadmodum scribi oportuisset, si etiam filio non nato heres institueretur? quam captiosum esset populo, quod scriptum esset, negligi, et opinione quaeri voluntates, et interpretatione disertorum, scripta simplicium 5 hominum pervertere? Quam ille multa de auctoritate patris sui, qui semper ius illud esse defenderat? quam omnino multa de conservando iure civili? quae quidem omnia cum perite, 6 et scienter, tum ita breviter et presse, et satis ornate, et pereleganter diceret, quis esset in populo, qui aut exspectaret, aut fieri posse quidquam melius putaret?

LIII. At vero, ut contra Crassus ab adolescente delicato, qui in litore ambulans scalmum

re-

reperisset, ob eamque rem aedificare navem concupivisset, exorsus est: similiter Scaevolam ex uno scalmo captionis, centumvirale iudicium hereditatis effecisse; hoc in illo initio consecutus, multis eiusdem generis sententiis delectavit, animosque omnium, qui aderant, in hilaritatem a severitate traduxit: quod est unum ex tribus, quae dixi ab oratore effici debere. 1 Deinde hoc voluisse eum, qui testamentum fecisset, hoc sensisse, quoquo modo filius non esset, qui in suam tutelam venisset, sive non natus, sive ante mortuus, Curius heres ut esset: 2 ita scribere plerosque, et id valere, et valuisse semper. Haec et multa eiusmodi dicens, fidem faciebat: quod est ex tribus oratoris officiis alterum. 3 Deinde aequum bonum testamentorum sententias voluntatesque tutatus est: quanta esset in verbis captio, cum in ceteris rebus, tum in testamentis, si negligerentur voluntates: 4 quantam sibi potentiam Scaevola assumeret, si nemo auderet testamentum facere postea, nisi de illius sententiâ. Haec cum graviter, tum ab exemplis copiose, tum varie, tum etiam ridicule et facete explicans, eam admirationem assensionemque commovit, dixisse ut contra nemo videretur. 5 Hoc erat oratoris officium, partitione tertium, genere maximum. 6 Hic ille de populo iudex, qui separatim alterum admiratus esset, idem, audito altero, iudicium suum contemneret. 7 At vero intelligens et doctus, audiens Scaevolam, sentiret esse quoddam uberius dicendi genus et ornatius. Ab utroque autem, causâ peroratâ, si quaereretur, uter 8

praestaret orator, numquam profecto sapientis iudicium a iudicio vulgi discreparet.

LIV. Qui praestat igitur intelligens imperito? Magnâ re et difficili: si quidem magnum est scire, quibus rebus efficiatur, amittaturve dicendo illud, quidquid est, quod aut effici dicendo
2 oportet, aut amitti non oportet. Praestat etiam illo doctus auditor indocto, quod saepe, cum oratores duo, aut plures populi iudicio probantur, quod dicendi genus optimum sit, intelligit. Nam illud, quod populo non probatur, ne in-
3 telligenti quidem oratori probari potest. Ut enim ex nervorum sono in fidibus, quam scienter ei pulsi sint, intelligi solet: sic ex animorum motu cernitur, quid tractandis his perficiat
4 orator. Itaque intelligens dicendi existimator, non assidens, et attente audiens, sed uno adspectu, et praeteriens, de oratore saepe iudi-
5 cat. Videt oscitantem iudicem, loquentem cum altero, nonnumquam etiam circulantem, mittentem ad horas, quaesitorem, ut dimittat, rogantem: intelligit, oratorem in eâ causâ non adesse, qui possit animis iudicum admovere
6 orationem, tamquam fidibus manum. Idem si praeteriens adspexerit erectos intuentes iudices, ut aut doceri de re, idque etiam vultu probare videantur: aut, ut avem cantu aliquo, sic illos viderit oratione, quasi suspensos, teneri; aut, id quod maxime opus est, misericordiâ, odio, motu animi aliquo perturbatos esse vehementius: ea si praeteriens (ut dixi) adspexerit, si nihil audierit, tamen oratorem versari

sari in illo iudicio, et opus oratorium fieri, aut perfectum iam esse, profecto intelliget.

LV. Cum haec disseruissem, uterque assensus est, et ego tamquam de integro ordiens, Quando igitur, inquam, a Cottâ et Sulpicio haec omnis fluxit oratio, cum hos maxime iudicio illorum hominum, et illius aetatis dixissem probatos, revertar ad eos ipsos: tum reliquos, ut institui, deinceps persequar. 2 Quoniam ergo oratorum bonorum (hos enim quaerimus) duo genera sunt, unum attenuate presseque, alterum sublate ampleque dicentium: etsi id melius est, quod splendidius et magnificentius, tamen in bonis omnia, quae summa sunt, iure laudantur. 3 Sed cavenda est presso illi oratori inopia et ieiunitas: amplo autem inflatum et corruptum orationis genus. 4 Inveniebat igitur acute Cotta, dicebat pure ac solute: et ut ad infirmitatem laterum perscienter contentionem omnem remiserat, sic ad virium imbecillitatem dicendi accommodabat genus. 5 Nihil erat in eius oratione nisi sincerum, nihil nisi siccum, atque sanum: illudque maximum, quod, cum contentione orationis flectere animos iudicum vix posset, nec omnino eo genere diceret, tractando tamen impellebat, ut idem facerent a se commoti, quod a Sulpicio concitati. 6 Fuit enim Sulpicius vel maxime omnium, quos quidem ego audiverim, grandis, et, ut ita dicam, tragicus orator. Vox cum magna, tum suavis, et splendida: gestus et motus corporis ita venustus, ut tamen ad forum, non ad scenam institutus videretur:

 inci-

incitata et volubilis, nec ea redundans tamen, 7 nec circumfluens oratio. Crassum hic volebat imitari; Cotta malebat Antonium: sed ab hoc vis 8 aberat Antonii, Crassi ab illo lepos. O magnam, inquit, artem! Brutus. Siquidem istis, cum summi essent oratores, duae res maximae, altera alteri defuit.

LVI. Atque in his oratoribus illud animadvertendum est, posse esse summos, qui inter 2 se sint dissimiles. Nihil enim tam dissimile, quam Cotta Sulpicio, et uterque aequalibus suis 3 plurimum praestitit. Quare hoc doctoris intelligentis est, videre, quo ferat natura sua quemque: et eâ duce utentem sic instituere, ut Isocratem in acerrimo ingenio Theopompi, et lenissimo Ephori dixisse traditum est, alteri se 4 calcaria adhibere, alteri frenos. Sulpicii orationes, quae feruntur, eas post mortem eius scripsisse P. Canutius putatur, aequalis meus, homo extra nostrum ordinem, meo iudicio di- 5 sertissimus. Ipsius Sulpicii nulla oratio est: saepeque ex eo audivi, cum se scribere neque 6 consuesse, neque posse diceret. Cottae pro se, lege Variâ, quae inscribitur, eam L. Aelius 7 scripsit Cottae rogatu. Fuit is omnino vir egregius, et eques Romanus cum primis honestus, idemque eruditissimus et Graecis literis, et Latinis: antiquitatisque nostrae et in inventis rebus, et in actis, scriptorumque veterum 8 literate peritus. Quam scientiam Varro noster acceptam ab illo, auctamque per sese, vir ingenio praestans, omnique doctrinâ, pluribus 9 et illustrioribus literis explicavit. Sed idem Aelius,

Aelius, Stoicus esse voluit, orator autem nec studuit umquam, nec fuit. Scribebat tamen 10 orationes, quas alii dicerent; ut Q. Metello F., ut Q. Caepioni, ut Q. Pompeio Rufo: quamquam is etiam ipse scripsit eas, quibus pro se est usus, sed non sine Aelio. His enim scriptis 11 etiam ipse interfui, cum essem apud Aelium adolescens, eumque audire perstudiose solerem. Cottam autem miror, summum ipsum oratorem 12 minimeque ineptum, Aelianas leves oratiunculas voluisse existimari suas.

LVII. His duobus eiusdem aetatis annumerabatur nemo tertius: sed mihi placebat Pomponius maxime, vel dicam, minime displicebat. Locus erat omnino in maximis causis, 2 praeter eos, de quibus supra dixi, nemini: propterea quod Antonius, qui maxime expetebatur, facilis in causis recipiendis erat; fastidiosior Crassus, sed tamen recipiebat. Horum qui neutrum habebat, confugiebat ad Philippum fere, aut ad Caesarem: Cotta [secundum Philippum et Caesarem] et Sulpicius expetebantur. Ita ab iis sex patronis causae illustres agebantur: 3 neque tam multa, quam nostrâ aetate, iudicia fiebant; neque hoc, quod nunc fit, ut causae singulae defenderentur a pluribus, quo nihil est vitiosius. Respondemus iis, quos non audivimus: 4 in quo primum saepe aliter est dictum, aliter ad nos relatum: deinde magni interest coram videre me, quemadmodum adversarius de quâque re asseveret, maxime autem quemadmodum quaeque res audiatur. Sed nihil 5 vitiosius, quam, cum unum corpus debeat esse

defensionis, nasci de integro causam, cum sit 6 ab altero perorata. Omnium enim causarum, unum est naturale principium, una peroratio: reliquae partes, quasi membra, suo quaeque loco locata, suam et vim et dignitatem tenent. 7 Cum autem difficile sit, in longâ oratione non aliquando aliquid ita dicere, ut sibi ipse non conveniat: quanto difficilius cavere, ne quid dicas, quod non conveniat eius orationi, qui 8 ante te dixerit? Sed quia et labor multo maior est, totam causam, quam partem dicere, et quia plures ineuntur gratiae, si uno tempore dicas pro pluribus, idcirco hanc consuetudinem lubenter adscivimus.

LVIII. Erant tamen, quibus videretur illius aetatis tertius Curio, quia splendidioribus fortasse verbis utebatur: et quia latine non pessime loquebatur, usu, credo, aliquo domestico. Nam literarum admodum nihil sciebat. 2 Sed magni interest, quos quisque audiat quotidie domi, quibuscum loquatur a puero, quemadmodum patres, paedagogi, matres etiam lo-3 quantur. Legimus epistolas Corneliae, matris Gracchorum: apparet, filios non tam in gre-4 mio educatos, quam in sermone matris. Auditus est nobis Laeliae C. F. saepe sermo. Ergo illam patris elegantiâ tinctam vidimus: et filias eius Mucias ambas, quarum sermo mihi fuit notus, et neptes Licinias, quas nos quidem ambas, hanc vero Scipionis etiam tu, Brute, credo, aliquando audisti loquentem. Ego vero, ac lubenter quidem, inquit Brutus, et eo luben-

bentius, quod L. Crassi erat filia. Quid Crassum, inquam, illum censes, istius Liciniae filium, Crassi testamento qui fuit adoptatus? Summo iste quidem dicitur ingenio fuisse, inquit. Et vero hic Scipio, collega meus, mihi sane bene et loqui videtur, et dicere. Recte, inquam, iudicas, Brute. Etenim istius genus est ex ipsius sapientiae stirpe generatum. Nam et de duobus avis iam diximus, Scipione et Crasso; et de tribus proavis, Q. Metello, cuius quatuor filii, P. Scipione, qui ex dominatu Ti. Gracchi privatus in libertatem rempublicam vindicavit, Q. Scaevolâ augure, qui peritissimus iuris, idemque percomis est habitus. Iam duorum abavorum quam est illustre nomen, P. Scipionis, qui bis consul fuit, qui est Corculum dictus, alterius omnium sapientissimi, C. Laelii? O generosam, inquit, stirpem, et tamquam in unam arborem plura genera, sic in istam domum multorum insitam atque illuminatam sapientiam! 5 6 7 8 9

LIX. Similiter igitur suspicor (ut conferamus parva magnis), Curionis, etsi pupillus relictus est, patrio fuisse instituto puro sermone assuefactam domum: et eo magis hoc iudico, quod neminem ex iis quidem, qui aliquo in numero fuerunt, cognovi in omni genere honestarum artium tam indoctum, tam rudem. Nullum ille poëtam noverat, nullum legerat oratorem, nullam memoriam antiquitatis collegerat: non publicum ius, non privatum et civile cognoverat: quamquam id quidem fuit etiam in aliis, et magnis quidem oratoribus, quos parum 2

 his

his instructos artibus vidimus, ut Sulpicium,
3 ut Antonium. Sed ii tamen unum illud habebant dicendi opus elaboratum: idque cum constaret ex quinque notissimis partibus, nemo in aliquâ parte earum omnino nihil poterat. In quâcumque enim unâ plane claudicaret, orator
4 esse non posset. Sed tamen alius in aliâ excellebat magis: reperiebat, quid dici opus esset, et quomodo praeparari, et quo loco locari: memoriâque ea comprehendebat Antonius: excellebat autem actione: erantque ei quaedam ex his paria cum Crasso, quaedam etiam supe-
5 riora. At Crassi magis enitebat oratio. Nec vero Sulpicio, neque Cottae dicere possumus, neque cuiquam bono oratori, rem ullam ex illis quinque partibus plane atque omnino defuis-
6 se. Itaque in Curione hoc verissime iudicari potest, nullâ re unâ magis oratorem commendari, quam verborum splendore et copiâ. Nam cum tardus in cogitando, tum in instruendo dissipatus fuit.

LX. Reliqua duo sunt, agere et meminisse. In utroque cachinnos irridentium commovebat.
2 Motus erat is, quem et C. Iulius in perpetuum notavit, cum ex eo, in utramque partem toto corpore vacillante, quaesivit, *quis loqueretur e lintre*: et Cn. Sicinius, homo impurus, sed admodum ridiculus, neque aliud in eo oratoris si-
3 mile quidquam. Is cum tribunus plebis Curionem et Octavium consules produxisset, Curioque multa dixisset, sedente Cn. Octavio collegâ, qui devinctus erat fasciis, et multis medicamentis, propter dolorem artuum, delibutus,

tus, *Numquam*, inquit, *Octavi*, *collegae tuo gratiam referes: qui nisi se suo more iactavisset, hodie te istic muscae comedissent*. Memoriâ autem ita fuit nullâ, ut aliquoties, tria cum proposuisset, aut quartum adderet, aut tertium quaereret. Qui in iudicio privato vel maximo, cum ego pro Titiniâ Cottae peroravissem, ille contra me pro Ser. Naevio diceret, subito totam causam oblitus est, idque veneficiis et cantionibus Titiniae factum esse dicebat. Magna haec immemoris ingenii signa: sed nihil turpius, quam quod etiam in scriptis oblivisceretur, quid paulo ante posuisset; ut in eo libro, ubi se, exeuntem e senatu, et cum Pansâ nostro, et cum Curione filio, colloquentem facit, cum senatum Caesar consul habuisset, omnisque ille sermo ductus e percunctatione filii, quid in senatu esset actum. In quo multis verbis cum inveheretur in Caesarem Curio, disputatioque esset inter eos, ut est consuetudo dialogorum, cum sermo esset institutus in senatu misso [quem senatum Caesar consul habuisset], reprehendit eas res, quas idem Caesar anno post, et deinceps reliquis annis administravisset in Galliâ. 4 5 6

LXI. Tum Brutus admirans, Tantamne fuisse oblivionem, inquit, in scripto praesertim, ut ne legens quidem umquam senserit, quantum flagitii commisisset? Quid autem, inquam, Brute, stultius, quam, si ea vituperare volebat, quae vituperavit, non eo tempore instituere sermonem, cum illarum rerum iam tempora praeteriissent? Sed ita totus errat, ut in eodem sermone dicat, in senatum se, Caesare consule, non accedere, et id dicat ipso consule, exiens e senatu. Iam 2 3

qui hac parte animi, quae custos est ceterarum ingenii partium, tam debilis esset, ut ne in
3 scripto quidem meminisset, quid paulo ante posuisset, huic, minime mirum est, ex tempo-
4 re dicenti solitam effluere mentem. Itaque cum ei nec officium deesset, et flagraret studio dicendi, perpaucae ad eum causae deferebantur.
5 Orator autem, vivis eius aequalibus, proximus optimis numerabatur, propter verborum bonitatem, ut ante dixi, et expeditam ac pro-
6 fluentem quodammodo celeritatem. Itaque eius orationes adspiciendas tamen censeo. Sunt illae quidem languidiores, verumtamen possunt augere et quasi alere id bonum, quod in illo mediocriter fuisse concedimus: quod habet tantam vim, ut solum, sine aliis, in Curione speciem oratoris alicuius effecerit. Sed ad instituta redeamus.

LXII. In eodem igitur numero eiusdem aetatis C. Carbo fuit, illius eloquentissimi viri filius, non satis acutus orator; sed tamen orator numeratus est. Erat in verbis gravitas, et facile dicebat, et auctoritatem naturalem
2 quandam habebat oratio. Acutior Q. Varius rebus inveniendis, nec minus verbis expeditus: fortis vero actor, et vehemens, et verbis nec inops, nec abiectus, et quem plane oratorem
3 dicere auderes. Cn. Pomponius lateribus pugnans, incitans animos, acer, acerbus, criminosus. Multum ab iis aberat L. Fufius, tamen ex accusatione M'. Aquillii diligentiae fructum
4 ceperat. Nam M. Drusum, tuum magnum avunculum, gravem oratorem, ita duntaxat cum de

re-

republicâ diceret: L. autem Lucullum etiam acutum, patremque tuum, Brute, iuris quoque, et publici, et privati sane peritum: M. Lucullum, M. Octavium, Cn. F. (qui tantum auctoritate dicendoque valuit, ut legem Semproniam frumentariam, populi frequentis suffragiis abrogaverit), Cn. Octavium, M. F., M. Catonem patrem, Q. etiam Catulum filium, abducamus ex acie [id est, a iudiciis], et in praesidiis reipublicae, cui facile satisfacere possint, collocemus. Eodem Q. Caepionem referrem, nisi nimis equestri ordini deditus, a senatu dissedisset. Cn. Carbonem, M. Marium, et ex eodem genere complures minime dignos elegantis conventus auribus, aptissimos cognovi turbulentis concionibus. Quo in genere (ut in iis perturbem aetatum ordinem) nuper L. Quintius fuit: aptior autem etiam Palicanus auribus imperitorum. Et, quoniam huius generis facta mentio est, seditiosorum omnium post Gracchos, L. Apuleius Saturninus eloquentissimus visus est, magis specie tamen, et motu, atque ipso amictu capiebat homines, quam aut dicendi copiâ, aut mediocritate prudentiae. Longe autem post natos homines improbissimus C. Servilius Glaucia, sed peracutus et callidus, cumprimisque ridiculus. Is ex summis et fortunae et vitae sordibus, in praeturâ consul factus esset, si rationem eius haberi licere iudicatum esset. Nam et plebem tenebat, et equestrem ordinem beneficio legis devinxerat. Is praetor, eodem die, quo Saturninus tribunus plebis, Mario et Flacco consulibus, publice est interfectus; homo simillimus Atheniensis Hyperboli, cuius

1 5 6 7 8 9 10

cuius improbitatem veteres Atticorum comoe-
VI diae notaverunt. Quos Sex. Titius consecutus, homo loquax sane, et satis acutus, sed tam solutus et mollis in gestu, ut saltatio quaedam nasceretur, cui saltationi Titius nomen esset. Ita cavendum est, ne quid in agendo dicendove facias, cuius imitatio rideatur.

LXIII. Sed ad paulo superiorem aetatem revecti sumus: nunc ad eam, de quâ aliquan-
2 tum locuti sumus, revertamur. Coniunctus igitur Sulpicii aetati P. Antistius fuit, rabula sane probabilis, qui multos cum tacuisset annos, neque contemni solum, sed irrideri etiam solitus esset, in tribunatu primum contra C. Iulii illam consulatus petitionem extraordinariam, veram causam agens, est probatus: et eo magis, quod eandem causam cum ageret eius collega ille ipse Sulpicius, hic plura et acutiora
3 dicebat. Itaque post tribunatum primo multae ad eum causae, deinde omnes, maximae
4 quaecumque erant, deferebantur. Rem videbat acute, componebat diligenter, memoriâ valebat: verbis non ille quidem ornatis utebatur,
5 sed tamen non abiectis. Expedita autem erat et perfacile currens oratio. Et erat eius quidem tamquam habitus non inurbanus: actio paulum cum vitio vocis, tum etiam ineptiis claudicabat.
6 Hic temporibus floruit iis, quibus, inter profectionem reditumque L. Sullae, sine iure fuit
7 et sine ullâ dignitate respublica. Hoc etiam autem magis probabatur, quod erat ab oratori-
8 bus quaedam in foro solitudo. Sulpicius occiderat, Cotta aberat, et Curio: vivebat e reliquis

quis patronis eius aetatis nemo, praeter Carbonem et Pomponium: quorum utrumque facile superabat.

LXIV. Inferioris autem aetatis erat proximus L. Sisenna, doctus vir, et studiis optimis deditus, bene Latine loquens, gnarus reipublicae, non sine facetiis: sed neque laboris multi, nec satis versatus in causis; interiectusque inter duas aetates, Hortensii et Sulpicii, nec maiorem consequi poterat, et minori necesse erat cedere. Huius omnis facultas ex historia 2 ipsius perspici potest: quae cum facile omnes vincat superiores, tum indicat tamen, quantum absit a summo, quamque genus hoc scriptionis nondum sit satis latinis literis illustratum. Nam Q. Hortensii admodum adolescentis ingenium, 3 ut Phidiae signum, simul adspectum et probatum est. Is, L. Crasso, Q. Scaevolâ consulibus, primum in foro dixit, et apud hos ipsos quidem consules, et cum eorum, qui affuerunt, tum ipsorum consulum, qui omnes intelligentia anteibant, iudicio discessit probatus. Undeviginti 4 annos natus erat eo tempore. Est autem L. Paulo, C. Marcello consulibus mortuus: ex quo videmus, eum in patronorum numero annos quatuor et quadraginta fuisse. Hoc de oratore paulo post plura dicemus. Hoc autem loco 5 voluimus aetatem eius in disparem oratorum aetatem includere: quamquam id quidem omnibus usu venire necesse fuit, quibus paulo longior vita contigit, ut et cum multo maioribus natu, quam essent ipsi, et cum aliquanto minoribus compararentur. Ut Attius, iisdem aedili- 6 bus,

bus, ait, se et Pacuvium docuisse fabulam, cum ille octoginta; ipse triginta annos natus esset: sic Hortensius non cum suis aequalibus solum, sed et meâ cum aetate, et cum tuâ, Brute, et cum aliquanto superiore coniungitur; siquidem et Crasso vivo dicere solebat, et magis iam etiam vigebat cum Antonio, et cum Philippo iam sene, 7 pro Cn. Pompeii bonis dicente. In illâ causâ adolescens cum esset, princeps fuit, et in eorum, quos in Sulpicii aetate posui, numerum facile pervenerat: et suos inter aequales, M. Pisonem, M. Crassum; Cn. Lentulum, P. Lentulum Suram longe praestitit: et me adolescentem nactus octo annis minorem, quam erat ipse, multos annos in studio eiusdem laudis exercuit: et tecum simul, sicut ego pro multis, sic ille pro Appio Claudio dixit, paulo ante mortem.

LXV. Vides igitur, ut ad te oratorem, Brute, pervenerimus, tam multis inter nostrum tuumque initium dicendi interpositis oratoribus? ex quibus, quoniam in hoc sermone nostro statui neminem eorum, qui viverent, nominare; ne vos curiosius eliceretis ex me, quid de quoque iudicarem, eos, qui iam sunt mortui, 2 nominabo. Tum Brutus, Non est, inquit, ista causa, quam dicis, quamobrem de iis, qui vi-3 vunt, nihil velis dicere. Quaenam igitur, inquam, est? Vereri te, inquit, arbitror, ne per nos hic sermo tuus emanet, et ii tibi succense-4 ant, quos praeterieris. Quid? vos, inquam, tacere non poteritis? Nos quidem, inquit, facillime: sed tamen te arbitror malle ipsum tacere, 5 quam taciturnitatem nostram experiri. Tum ego,

ego, Vere, inquam, tibi, Brute, dicam. Non
me existimavi in hoc sermone usque ad hanc
aetatem esse venturum: sed ita traxit ordo
aetatum orationem, ut iam ad minores etiam
pervenerim. Interpone igitur, inquit, si quos 6
videtur: deinde redeamus ad te, et ad Horten-
sium. Immo vero, inquam, ad Horten- 7
sium: de me alii dicent, si qui volent. Mini- 8
me vero, inquit. Nam etsi me facile omni
tuo sermone tenuisti, tamen is mihi longior
videtur, quod propero audire de te; nec vero
tam de virtutibus dicendi tuis, quae cum omni-
bus, tum certe mihi notissimae sunt, quam quod
gradus tuos, et quasi processus dicendi studeo
cognoscere. Geretur, inquam, tibi mos; quon- 9
iam me non ingenii praedicatorem esse vis,
sed laboris mei. Verum interponam, ut placet,
alios, et a M. Crasso, qui fuit aequalis Horten-
sii, exordiar.

LXVI. Is igitur mediocriter a doctrinâ instru-
ctus, angustius etiam a naturâ, labore et industriâ, et
quod adhibebat ad obtinendas causas curam etiam,
et gratiam, in principibus patronis aliquot annos
fuit. In huius oratione sermo latinus erat, ver- 2
ba non abiecta, res compositae diligenter: nul-
lus flos tamen, neque lumen ullum: animi
magna, vocis parva contentio, omnia fere ut
similiter atque uno modo dicerentur. Nam hu- 3
ius aequalis et inimicus C. Fimbria, non ita
diu iactare se potuit: qui omnia magnâ voce
dicens, verborum sane bonorum cursu quodam
incitato, ita furebat tamen, ut mirarere, tam
alias res agere populum, ut esset insano inter
diser-

4 disertos locus. Cn. autem Lentulus multo maiorem opinionem dicendi actione faciebat, quam quanta in eo facultas erat: qui cum esset nec paracutus, quamquam et ex facie et ex vultu videbatur, nec abundans verbis, etsi fallebat in eo ipso: sic intervallis, exclamationibus, voce suavi et canorâ, admirando irridebat, calebat in agendo, ut ea, quae deerant, non
5 desiderarentur. Ita, tamquam Curio copiâ nonnullâ verborum, nullo alio bono, tenuit oratorum locum: sic Cn. Lentulus ceterarum virtutum dicendi mediocritatem actione occultavit;
6 in quâ excellens fuit. Neque multo secus P. Lentulus, cuius et excogitandi et loquendi tarditatem tegebat formae dignitas, corporis motus plenus et artis et venustatis, vocis et suavitas et magnitudo. Sic in hoc nihil praeter actionem fuit, cetera etiam minora, quam in superiore.

LXVII. M. Piso quidquid habuit, habuit ex disciplinâ, maximeque ex omnibus, qui ante
2 fuerunt, Graecis doctrinis eruditus fuit. Habuit a naturâ genus quoddam acuminis (quod etiam arte limaverat), quod erat in reprehendendis verbis versutum et solers, sed saepe stomachosum, nonnumquam frigidum, inter-
3 dum etiam facetum. Is laborem, quasi cursum forensem, diutius non tulit, quod et corpore erat infirmo, et hominum ineptias ac stultitias, quae devorandae nobis sunt, non ferebat, iracundiusque respuebat, sive morose, ut putaba-
4 tur, sive ingenuo liberoque fastidio. Is cum satis floruisset adolescens, minor haberi est

coeptus

coeptus postea. Deinde ex virginum iudicio magnam laudem est adeptus, et ex eo tempore quasi revocatus in cursum, tenuit locum tam diu, quam ferre potuit laborem: postea, quantum detraxit ex studio, tantum amisit ex gloriâ. P. Muraena mediocri ingenio, sed magno studio rerum veterum, literarum et studiosus et non imperitus, multae industriae et magni laboris fuit. C. Censorinus Graecis literis satis doctus, quod proposuerat, explicans expedite, non invenustus actor, sed iners, et inimicus fori. L. Turius parvo ingenio, sed multo labore, quoquo modo poterat, saepe dicebat. Itaque ei paucae centuriae ad consulatum defuerunt. C. Macer auctoritate semper eguit, sed fuit patronus propemodum diligentissimus. Huius si vita, si mores, si vultus denique non omnem commendationem ingenii evertissent, maius nomen in patronis fuisset. Non erat abundans, non inops tamen: non valde nitens, non plane horrida oratio: vox, gestus, et omnis actio sine lepore: at in inveniendis componendisque rebus mira accuratio: ut non facile in ullâ diligentiorem maioremque cognoverim, sed eam, ut citius veteratoriam, quam oratoriam diceres. Hic etsi etiam in publicis causis probatur, tamen in privatis illustriorem obtinebat locum.

5 6 7 8 9 10

LXVIII. C. deinde Piso, statarius et sermonis plenus orator, minime ille quidem tardus in excogitando, verumtamen vultu, et simulatione, multo etiam acutior, quam erat, videbatur. Nam eius aequalem M'. Glabrio- 2

nem, bene institutum avi Scaevolae diligentiâ, socors ipsius natura negligensque tardaverat.
3 Etiam L. Torquatus, elegans in dicendo, in existimando admodum prudens, toto genere
4 perurbanus. Meus autem aequalis Cn. Pompeius, vir ad omnia summa natus, maiorem dicendi gloriam habuisset, nisi eum maioris gloriae
5 cupiditas ad bellicas laudes abstraxisset. Erat oratione satis amplus, rem prudenter videbat; actio vero eius habebat et in voce magnum splendorem, et in motu summam dignitatem.
6 Noster item aequalis D. Silanus, vitricus tuus, studii ille quidem habuit non multum, sed acu-
7 minis et orationis satis. Q. Pompeius A. F., qui Bithynicus dictus est, biennio, quam nos, fortasse maior, summo studio dicendi, multâque doctrinâ, incredibili labore atque industriâ; quod scire possum. Fuit enim mecum et cum M. Pisone, cum amicitiâ, tum studiis exercitationibusque coniunctus. Huius actio non satis commendabat orationem. In hac enim satis erat copiae, in illâ autem leporis parum.
8 Erat eius aequalis P. Autronius, voce peracutâ atque magnâ, nec aliâ re ullâ probabilis: et L. Octavius Reatinus, qui cum multas iam causas diceret, adolescens est mortuus. Is tamen ad dicendum veniebat magis audacter, quam pa-
9 rate. Et C. Stalenus, qui se ipse adoptaverat, et de Staleno Aelium fecerat, fervido quodam, et petulanti, et furioso genere dicendi; quod quia multis gratum erat et probabatur, asscendisset ad honores, nisi in facinore manifesto deprehensus, poenas legibus et iudicio dedisset.

LXIX.

LXIX. Eodem tempore C. et L. Caepasii fratres fuerunt, qui multâ operâ, ignoti homines et repentini, quaestores celeriter facti sunt oppidano quodam et incondito genere dicendi. 2 Addamus huc etiam, ne quem vocalem praeteriisse videamur, C. Cosconium Calidianum, qui nullo acumine, eam tamen verborum copiam, si quam habebat, praebebat populo cum multâ concursatione magnoque clamore. 3 Quod idem faciebat Q. Arrius, qui fuit M. Crassi quasi secundarum. 4 Is omnibus exemplo debet esse, quantum in hac urbe polleat [multorum] obedire tempori, multorumque vel honori, vel periculo servire. 5 His enim rebus, infimo loco natus, et honores, et pecuniam, et gratiam consecutus, etiam in patronorum, sine doctrinâ, sine ingenio, aliquem numerum pervenenerat. 6 Sed ut pugiles inexercitati, etiamsi pugnos et plagas, Olympiorum cupidi, ferre possunt, solem tamen saepe ferre non possunt: sic ille, cum omni iam fortunâ prospere functus, labores etiam magnos excepisset, illius iudicialis anni severitatem, quasi solem non tulit. 7 Tum Atticus, Tu quidem de faece, inquit, hauris, idque iamdudum: sed tacebam: hoc vero non putabam, te usque ad Stalenos et Autronios esse venturum. 8 Non puto, inquam, existimare te, ambitione me labi: quippe de mortuis: sed ordinem sequens, in memoriam notam et aequalem necessario incurro. 9 Volo autem hoc perspici, omnibus conquisitis, qui in multitudine dicere ausi sint, memoriâ quidem dignos perpaucos; verum, qui omnino no-

10 nomen habuerint, non ita multos fuisse. Sed ad sermonem institutum revertamur.

LXX. T. Torquatus, T. F. et doctus vir ex Rhodiâ disciplinâ Molonis, et a naturâ ad dicendum satis solutus atque expeditus (cui si vita suppeditavisset, sublato ambitu, consul factus esset) plus facultatis habuit ad dicendum,
2 quam voluntatis. Itaque studio huic non satisfecit: officio vero nec in suorum necessariorum
3 causis, nec in sententiâ senatoriâ defuit. Etiam M. Pontidius, municeps noster, multas privatas causas actitavit, celeriter sane verba volvens, nec hebes in causis, vel dicam, plus etiam quam non hebes, sed effervescens in dicendo stomacho saepe iracundiâque vehementius: ut non cum adversario solum, sed etiam (quod mirabile) cum iudice ipso, cuius delinitor esse de-
4 bet orator, iurgio saepe contenderet. M. Messala minor natu, quam nos, nullo modo inops, sed non nimis ornatus genere verborum: prudens, acutus, minime incautus, patronus in causis cognoscendis componendisque diligens, magni laboris, multae operae, multarumque cau-
5 sarum. Duo etiam Metelli, Celer et Nepos, nihil in causis versati, nec sine ingenio, nec indocti, hoc erant populare dicendi genus as-
6 secuti. Cn. autem Lentulus Marcellinus, nec umquam indisertus, et in consulatu pereloquens visus est, non tardus sententiis, non inops ver-
7 bis, voce canorâ, facetus satis. C. Memmius, L. F. perfectus literis, sed Graecis: fastidiosus sane Latinarum: argutus orator, verbisque dulcis, sed fugiens non modo dicendi, verum etiam

co-

cogitandi laborem, tantum sibi de facultate detraxit, quantum imminuit industriae.

LXXI. Hoc loco Brutus, Quam vellem, inquit, de his etiam oratoribus, qui hodie sunt, tibi dicere luberet. Et, si de aliis minus, de duobus tamen, quos a te scio laudari solere, Caesare et Marcello, audirem non minus libenter, quam audivi de iis, qui fuerunt. Cur tandem? inquam. An exspectas, quid ego iudi- 2 cem de istis, qui tibi sunt aeque noti ac mihi? Mihi mehercule, inquit, Marcellus satis est 3 notus; Caesar autem parum. Illum enim saepe audivi: hic, cum ego iudicare iam aliquid possem, abfuit. Quid igitur de illo iudicas, 4 quem saepe audisti? Quid censes, inquit, nisi id, quod habiturus es similem tui? Nae ego, inquam, si ita est, velim tibi eum placere quam maxime. Atqui et ita est, inquit, et ve- 5 hementer placet: nec vero sine causâ. Nam et didicit, et, omissis ceteris studiis, unum id egit, seseque quotidianis commentationibus acerrime exercuit. Itaque et lectis utitur verbis et 6 frequentibus, et splendore vocis, et dignitate motus fit speciosum et illustre, quod dicitur; omniaque sic suppetunt, ut ei nullam deesse virtutem oratoris putem: maximeque laudandus est, qui hoc tempore ipso, cum liceat, in hoc communi nostro et quasi fatali malo, consoletur se cum conscientiá optimae mentis, tum etiam usurpatione et renovatione doctrinae. Vidi enim Mytilenis nuper virum, atque, 7 ut dixi, vidi plane virum. Itaque cum eum 8 antea tui similem in dicendo viderim, tum vero

nunc a doctissimo viro, tibique, ut intellexi, amicissimo, Cratippo, instructum omni copiâ, 9 multo videbam similiorem. Hic ego; Etsi, inquam, de optimi viri nobisque amicissimi laudibus lubenter audio, tamen incurro in memoriam communium miseriarum, quarum oblivionem quaerens, hunc ipsum sermonem pro- 10 duxi longius. Sed de Caesare cupio audire, quid tandem Atticus iudicet.

LXXII. Et ille, Praeclare, inquit, tibi constas, ut de iis, qui nunc sint, nihil velis ipse dicere: et hercle si sic ageres, ut de iis egisti, qui iam mortui sunt, neminem ut praetermitteres; nae tu in multos Autronios et Stalenos 2 incurreres. Quare sive hanc turbam effugere voluisti, sive veritus es, ne quis se aut praeteritum, aut non satis laudatum queri posset: de Caesare tamen potuisti dicere, praesertim cum et tuum de illius ingenio notissimum iudicium esset, nec illius de tuo obscu- 3 rum. Sed tamen, Brute, inquit Atticus, de Caesare et ipse ita iudico, et de hoc huius generis acerrimo aestimatore saepissime audio, illum omnium fere oratorum Latine loqui ele- 4 gantissime. Nec id solum domesticâ consuetudine, ut dudum de Laeliorum et Muciorum familiis audiebamus, sed, quamquam id quoque credo fuisse, tamen ut esset perfecta illa bene loquendi laus, multis literis, et iis quidem reconditis et exquisitis, summoque studio et dili- 5 gentiâ est consecutus. Quinetiam, in maximis occupationibus, cum ad te ipsum (inquit, in me intuens) de ratione latine loquendi accuratissime scripserit, primoque in libro dixerit, ver-

borum

horum delectum originem esse eloquentiae; tribueritque, mi Brute, huic nostro, qui me de illo maluit, quam se dicere, laudem singularem (nam scripsit his verbis, cum hunc nomine esset affatus: *ac, si cogitata praeclare eloqui ut possent, nonnulli studio et usu elaboraverunt, cuius te paene principem copiae atque inventorem, bene de nomine ac dignitate populi Romani meritum esse existimare debemus)*; hunc facilem et quotidianum novisse sermonem, nunc pro relicto est habendum.

LXXIII. Tum Brutus, Amice, hercule, inquit, et magnifice te laudatum puto, quem non solum principem atque inventorem copiae dixerit, quae erat magna laus, sed etiam bene meritum de populi Romani nomine et dignitate. Quo enim uno vincebamur a victâ Graeciâ, id aut ereptum illis est, aut certe nobis cum illis communicatum. Hanc autem, inquit, gloriam, testimoniumque Caesaris, non tuae quidem supplicationi, sed triumphis multorum antepono. Et recte quidem, inquam, Brute: modo sit hoc Caesaris iudicii, non benevolentiae testimonium. Plus enim certe attulit huic populo dignitatis, quisquis est ille, si modo est aliquis, qui non illustravit modo, sed etiam genuit in hac urbe dicendi copiam, quam illi, qui Ligurum castella expugnaverunt: ex quibus multi sunt, ut scitis, triumphi. Verum quidem si audire volumus, omissis illis divinis consiliis, quibus saepe constituta est [imperatorum sapientiâ] salus civitatis aut belli, aut domi; multo magis orator praestat minutis imperatoribus.

2

3

4

 At

5 At prodest plus imperator! Quis negat? sed tamen (non metuo, ne mihi acclametis: est autem, quod sentias, dicendi liber locus) malim mihi L. Crassi unam pro M'. Curio dictionem,
6 quam castellanos triumphos duos. At plus interfuit reipublicae, castellum capi Ligurum, quam bene defendi causam M'. Curii! Credo.
7 Sed Atheniensium quoque plus interfuit firma tecta in domiciliis habere, quam Minervae signum ex ebore pulcherrimum; tamen ego me Phidiam esse mallem, quam vel optimum fa-
8 brum tignarium. Quare non, quantum quisque prosit, sed quanti quisque sit, ponderandum est: praesertim cum pauci pingere egregie possint, aut fingere; operarii autem, aut baiuli deesse non possint.

LXXIV. Sed perge, Pomponi, de Caesare,
2 et redde, quae restant. Solum quidem, inquit ille, et quasi fundamentum oratoris vides, locutionem emendatam et Latinam: cuius penes quos laus adhuc fuit, non fuit rationis, aut
3 scientiae, sed quasi bonae consuetudinis. Mitto C. Laelium, P. Scipionem. Aetatis illius ista fuit laus, tamquam innocentiae, sic latine loquendi: nec omnium tamen. Nam illorum aequales, Caecilium et Pacuvium, male locutos videmus. Sed omnes tum fere, qui nec extra urbem hanc vixerant, nec os aliquâ barbarie domesticâ infuscaverant, recte loqueban-
4 tur. Sed hanc certe rem deteriorem venustas
5 fecit et Romae, et in Graeciâ. Confluxerunt enim et Athenas, et in hanc urbem multi inquinate loquentes ex diversis locis. Quo magis

gis expurgandus est sermo, et adhibenda, tamquam obrussa, ratio, quae mutari non potest, nec utendum pravissimâ consuetudinis regulâ. T. Flamininum, qui cum Q. Metello consul 6 fuit, pueri vidimus. Existimabatur bene latine, sed literas nesciebat. Catulus erat ille quidem 7 minime indoctus, ut a te paulo est ante dictum: sed tamen suavitas vocis, et lenis appellatio literarum, bene loquendi famam confecerat. Cotta, quia se valde dilatandis literis a simili- 8 tudine graecae locutionis abstraxerat, sonabatque contrarium Catulo, subagreste quiddam planeque subrusticum, aliâ quidem, quasi incultâ et sylvestri viâ, ad eandem laudem pervenerat. Sisenna autem, quasi emendator sermonis usi- 9 tati cum esse vellet, ne a C. Erucio quidem accusatore deterreri potuit, quo minus inusitatis verbis uteretur. Quidnam istuc est? inquit 10 Brutus: aut quis est iste C. Erucius? Et ille, Fuit accusator, inquit, vetus, quo accusante Chritilium, Sisenna defendens, dixit quaedam eius *sputatilica* esse crimina.

LXXV. Tum C. Erucius, *Circumvenior,* inquit, *iudices, nisi subvenitis. Sisenna, quid dicas, nescio: metuo insidias. Sputatilica, quid est hoc? sputa quid sit, scio, tilica nescio.* Maximi risus: 2 sed ille tamen familiaris meus recte loqui putabat esse, inusitate loqui. Caesar autem ratio- 3 nem adhibens, consuetudinem vitiosam et corruptam, purâ et incorruptâ consuetudine emendat. Itaque cum ad hanc elegantiam verborum 4 latinorum (quae, etiamsi orator non sis, et sis ingenuus civis Romanus, tamen necessaria est)

adiungit illa oratoria ornamenta dicendi: tum videtur tamquam tabulas bene pictas collocare
5 in bono lumine. Hanc cum habeat praecipuam laudem in communibus, non video, cui debeat cedere. Splendidam quandam, minimeque veteratoriam rationem dicendi tenet, voce, motu: formâ etiam magnificâ et generosâ quo-
6 dammodo. Tum Brutus, Orationes quidem eius mihi vehementer probantur, complures autem legi. Atque etiam commentarios quosdam scripsit rerum suarum; valde quidem, inquam, probandos. Nudi enim sunt, recti, et venusti, omni ornatu orationis, tamquam veste, de-
7 tracto. Sed dum voluit alios habere parata, unde sumerent, qui vellent scribere parata, ineptis gratum fortasse fecit, qui volent illa calamistris inurere: sanos quidem homines a scri-
8 bendo deterruit. Nihil enim est in historiâ purâ et illustri brevitate dulcius. Sed ad eos, si placet, qui vitâ excesserunt, revertamur.

LXXVI. C, Sicinius igitur, Q. Pompeii illius, qui censor fuit, ex filiâ nepos, quaestorius mortuus est, probabilis orator: imo vero etiam probatus, ex hac inopi ad ornandum, sed ad inveniendum expeditâ Hermagorae disciplinâ. Ea dat rationes certas et praecepta dicendi: quae si minorem habent apparatum (sunt enim exilia), tamen habent ordinem, et quasdam errare in dicendo non patientes vias.
2 Has ille tenens, et paratus ad causas veniens, verborum non egens, ipsâ illâ comparatione disciplinâque dicendi iam in patrono-

rum

rum numerum pervenerat. Erat etiam vir do- 3
ctus in primis C. Visellius Varro, consobrinus
meus, qui fuit cum Sicinio aetate coniunctus.
Is cum post curulem aedilitatem iudex quae- 4
stionis esset, est mortuus: in quo fateor vulgi
iudicium a iudicio meo dissensisse. Nam po- 5
pulo non erat satis vendibilis: praeceps quae-
dam, et cum idcirco obscura, quia peracuta,
tum rapida, et celeritate coecata oratio: sed
neque verbis aptiorem cito alium dixerim, ne-
que sententiis crebriorem. Praeterea perfectus 6
in literis, iurisque civilis iam a patre Aculeone
traditam tenuit disciplinam. Reliqui sunt, qui
mortui sint, L. Torquatus, quem tu non tam
cito rhetorem dixisses (etsi non deerat oratio),
quam, ut Graeci dicunt, πολιτικόν. Erant in eo 7
plurimae literae, nec eae vulgares, sed interio-
res quaedam et reconditae: divina memoria,
summa verborum et gravitas et elegantia. Atque
haec omnia vitae decorabat dignitas et inte-
gritas. Me quidem admodum delectabat etiam 8
Triarii, in illâ aetate, plena literatae senectutis
oratio. Quanta severitas in vultu! quantum
pondus in verbis! quam nihil non consideratum
exibat ex ore! Tum Brutus, Torquati et Tria- 9
rii mentione commotus (utrumque enim eorum
admodum dilexerat), Nae ego, inquit (ut omit-
tam cetera, quae sunt innumerabilia), de istis
duobus cum cogito, doleo, nihil tuam perpe-
tuam auctoritatem de pace valuisse! nam nec istos
excellentes viros, nec multos alios praestantes
cives respublica perdidisset. Sileamus, inquam, 10
Brute, de istis, ne augeamus dolorem. Nam et
praeteritorum recordatio est acerba, et acerbior
ex-

11 exspectatio reliquorum. Itaque omittamus lugere, et tantum, quid quisque dicendo potuerit (quoniam id quaerimus), praedicemus.

LXXVII. Sunt etiam ex iis, qui eodem bello occiderunt, M. Bibulus, qui et scriptitavit accurate, cum praesertim non esset orator, et
2 egit multa constanter: Appius Claudius, socer tuus, collega et familiaris meus; hic iam et satis studiosus et valde cum doctus, tum etiam exercitatus orator, et cum auguralis, tum omnis publici iuris, antiquitatisque nostrae bene peri-
3 tus fuit. L. Domitius nullâ ille quidem arte, sed latine tamen, et multâ cum libertate dice-
4 bat. Duo praeterea Lentuli consulares, quorum Publius ille, nostrarum iniuriarum ultor, auctor salutis, quidquid habuit, quantumcumque fuit, illud totum habuit ex disciplinâ: instrumenta naturae deerant: sed tantus animi splendor, et tanta magnitudo, ut sibi omnia, quae clarorum virorum essent, non dubitaret adsciscere, eaque omni dignitate obtineret.
5 L. autem Lentulus satis erat fortis orator, si modo orator, sed cogitandi non ferebat laborem; vox canora, verba non horrida sane, ut plena esset animi et terroris oratio: quaereres in iudiciis fortasse melius: in republicâ quod
6 erat, esse iudicares satis. Ne T. quidem Postumius contemnendus in dicendo: de republicâ vero non minus vehemens orator, quam bellator fuit: effrenatus, et acer nimis, sed bene iuris publici leges atque instituta cognoverat.
7 Hoc loco Atticus, Putarem te, inquit, ambitiosum esse, si (ut dixisti) ii, quos iamdiu colligis

gis, viverent. Omnes enim commemoras, qui 8 ausi aliquando sunt stantes loqui, ut mihi imprudens M. Servilium praeteriisse videare.

LXXVIII. Non, inquam, ego istuc ignoro, Pomponi, multos fuisse, qui verbum numquam in publico fecissent, cum melius aliquanto possent, quam isti oratores, quos colligo, dicere: sed his commemorandis etiam illud assequor, ut intelligatis, primum ex omni numero quam non multi ausi sint dicere, deinde ex iis ipsis, quam pauci fuerint laude digni. Itaque ne 2 hos quidem equites Romanos, amicos nostros, qui nuper mortui sunt, P. Cominium Spoletinum, quo accusante defendi C. Cornelium: in quo et compositum dicendi genus, et acre, et expeditum fuit: T. Accium Pisaurensem, cuius accusationi respondi pro A. Cluentio; qui et accurate dicebat, et satis copiose: eratque praeterea doctus Hermagorae praeceptis: quibus etsi ornamenta non satis opima 3 dicendi, tamen, ut hastae velitibus amentatae, sic apta quaedam et parata singulis causarum generibus argumenta traduntur: studio autem neminem, nec industriâ maiore cognovi. Quam- 4 quam ne ingenio quidem qui praestiterit, facile dixerim, C. Pisoni, genero meo. Nullum tempus illi umquam vacabat aut a forensi dictione, aut a commentatione domesticâ, aut a scribendo, aut a cogitando. Itaque tantos proces- 5 sus efficiebat, ut evolare, non excurrere videretur. Eratque verborum et delectus elegans, et apta et quasi rotunda constructio: cumque argumenta excogitabantur ab eo multa, et firma

ad

ad probandum, tum concinnae acutaeque sententiae: gestusque naturâ ita venustus, ut ars etiam, quae non erat, et e disciplinâ motus
6 quidam videretur accedere. Vereor, ne amore videar plura, quam fuerint in illo, dicere: quod non ita est. Alia enim de illo maiora dici possunt. Nam nec continentiâ, nec pietate, nec ullo genere virtutis quemquam eiusdem aetatis cum illo conferendum puto.

LXXIX. Nec vero M. Coelium praetereundum arbitror, quaecumque eius in exitu vel fortuna, vel mens fuit: qui quamdiu auctoritati meae paruit, talis tribunus plebis fuit, ut nemo contra civium perditorum popularem turbulentamque dementiam, a senatu, et a bonorum causâ steterit constantius: quam eius actionem multum tamen et splendida, et grandis, et eadem inprimis faceta et perurbana commenda-
2 bat oratio. Graves eius conciones aliquot fuerunt, acres accusationes tres, eaeque omnes ex reipublicae contentione susceptae: defensiones, etsi illa erant in eo meliora, quae dixi, non
3 contemnendae tamen, saneque tolerabiles. Hic cum summâ voluntate bonorum aedilis curulis factus esset, nescio quomodo discessu meo discessit a sese, ceciditque, posteaquam eos
4 imitari coepit, quos ipse perverterat. Sed de M. Calidio dicamus aliquid, qui non fuit orator unus e multis: potius inter multos prope singularis
5 fuit: ita reconditas exquisitasque sententias mollis et pellucens vestiebat oratio. Nihil tam tenerum, quam illius comprehensio verborum: nihil tam flexibile, nihil, quod magis ipsius arbitrio fingeretur, ut nullius oratoris aeque in potestate fu-

fuerit: quae primum ita pura erat, ut nihil liquidius; ita libere fluebat, ut nusquam adhaeresceret: nullum, nisi loco positum, et tamquam in vermiculato emblemate, ut ait Lucilius, structum verbum videres. Nec vero ullum 6 aut durum, aut insolens, aut humile, aut longius ductum: ac non propria verba rerum, sed pleraque translata: sic tamen, ut ea non irruisse in alienum locum, sed immigrasse in suum diceres. Nec vero haec soluta, nec diffluentia, sed adstricta numeris, non aperte, nec 7 eodem modo semper, sed varie dissimulanterque conclusis. Erant autem et verborum et 8 sententiarum illa lumina, quae vocant Graeci σχήματα, quibus tamquam insignibus in ornatu, distinguebatur omnis oratio. Quâ de re agitur 9 autem, illud quod multis locis in iurisconsultorum includitur formulis, id ubi esset, videbat.

LXXX. Accedebat ordo rerum plenus artis, actio liberalis, totumque dicendi placidum et sanum genus. Quodsi est optimum, suaviter dicere; nihil est, quod melius hoc quaerendum putes. Sed cum a nobis paulo ante 2 dictum sit, tria videri esse, quae orator efficere deberet, ut doceret, ut delectaret, ut moveret: duo summe tenuit, ut et rem illustraret disserendo, et animos eorum, qui audirent, devinciret voluptate. Aberat tertia illa laus, 3 quâ permoveret atque incitaret animos, quam plurimum pollere diximus, nec erat ulla vis atque contentio; sive consilio, quod eos, quorum altior oratio, actioque esset ardentior, furere et bacchari arbitraretur, sive, quod naturâ non esset ita factus, sive, quod non consuesset, sive,

quod

quod non posset. Hoc unum illi, si nihil uti-
4 litatis habebat, abfuit: si opus erat, defuit.
Quinetiam memini, cum in accusatione suâ Q.
Gallio crimini dedisset, sibi eum venenum pa-
ravisse, idque a se esse deprehensum, seseque
chirographa, testificationes, indicia, quaestio-
nes, manifestam rem, deferre diceret, deque
eo crimine accurate et exquisite disputavisset,
me in respondendo, cum essem argumentatus,
quantum res ferebat, hoc ipsum etiam posuisse
pro argumento, quod ille, cum pestem capitis
sui, cum indicia mortis, se comperisse mani-
festo, et manu tenere diceret, tam solute egis-
5 set, tam leniter, tam oscitanter. *Tu istuc, M.
Calidi, nisi fingeres, sic ageres? praesertim cum
istâ eloquentiâ alienorum hominum pericula defen-
dere acerrime soleas, tuum negligeres? ubi do-
lor? ubi ardor animi, qui etiam ex infantium in-
geniis elicere voces et querelas solet? nulla pertur-
batio animi, nulla corporis, frons non percussa,
non femur: pedis (quod minimum est) nulla sup-
6 plosio. Itaque tantum abfuit, ut inflammares no-
stros animos; somnum isto loco vix tenebamus.*
7 Sic nos summi oratoris vel sanitate, vel vitio,
pro argumento ad diluendum crimen usi sumus.
8 Tum Brutus, Atque dubitamus, inquit, utrum
ista sanitas fuerit, an vitium? quis enim non
fateatur, cum ex omnibus oratoris laudibus lon-
ge ista sit maxima, inflammare animos audien-
tium, et, quocumque res postulet modo, fle-
ctere, qui hac virtute caruerit, id ei, quod
maximum fuerit, defuisse?

LXXXI.

LXXXI. Sit sane ita, inquam: sed redeamus ad eum, qui iam unus restat, Hortensium. Tum de nobismet ipsis, quoniam id etiam, Brute, postulas, pauca dicemus, quamquam facienda mentio est, ut quidem mihi videtur, duorum adolescentium: qui si diutius vixissent, magnam essent eloquentiae laudem consecuti. C. Curionem te, inquit Brutus, et C. Licinium 2 Calvum arbitror dicere. Recte, inquam, arbitraris: quorum quidem alter (quod verisimile dixisset) ita facile soluteque verbis volvebat satis interdum acutas, crebras quidem certe sententias, ut nihil posset ornatius esse, nihil expeditius. Atque hic a magistris parum institu- 3 tus, naturam habuit admirabilem ad dicendum, industriam non sum expertus: studium certe fuit. Qui si me audire voluisset, ut coeperat, honores, quam opes, consequi maluisset. Quid- 4 nam est, inquit, istud? et quemadmodum distinguis? Hoc modo, inquam. Cum honos sit prae- 5 mium virtutis, iudicio studioque civium delatum ad aliquem, qui eum sententiis, qui suffragiis adeptus est, is mihi et honestus et honoratus videtur. Qui autem occasione aliquâ, etiam 6 invitis suis civibus, nactus est imperium, ut ille cupiebat, hunc nomen honoris adeptum, non honorem puto. Quae si ille audire volueis- 7 set, maximâ cum gratiâ et gloriâ ad summam amplitudinem pervenisset, asscendens gradibus magistratuum, ut pater eius fecerat, ut reliqui clariores viri. Quae quidem etiam cum P. 8 Crasso, M. F. cum initio aetatis ad amicitiam se meam contulisset, saepe egisse me arbitror, cum eum vehementer hortarer, ut eam laudis

viam rectissimam esse duceret, quam maiores
9 eius ei tritam reliquissent. Erat enim eum instititus optime, tum etiam perfecte planeque eruditus: ineratque et ingenium satis acre, et orationis non inelegans copia: praetereaque sine arrogantiâ gravis esse videbatur, et sine
10 segnitiâ verecundus. Sed hunc quoque absorbuit aestus quidam non insolitae adolescentibus gloriae: qui quia navarat miles operam imperatori, imperatorem se statim esse cupiebat: cui muneri mos maiorum aetatem certam, sortem
11 incertam reliquit. Ita gravissimo suo casu, dum Cyri et Alexandri similis esse voluit, qui suum cursum transcurrerant; et L. Crassi, et multorum Crassorum inventus est dissimillimus.

LXXXII. Sed ad Calvum (is enim nobis erat propositus) revertamur: qui orator fuisset cum literis eruditior, quam Curio, tum etiam accuratius quoddam dicendi et exquisitius afferebat genus: quod quamquam scienter eleganterque tractabat, nimium tamen inquirens in se, atque ipse sese observans, metuensque, ne vitiosum colligeret, etiam verum sanguinem de-
2 perdebat. Itaque eius oratio nimiâ religione attenuata, doctis et attente audientibus erat illustris: a multitudine autem, et a foro, cui nata
3 eloquentia est, devorabatur. Tum Brutus, Atticum se, inquit, Calvus noster dici oratorem volebat. Inde erat ista exilitas, quam ille de in-
4 dustriâ consequebatur. Dicebat, inquam, ita: sed et ipse errabat, et alios etiam errare cogebat. Nam si quis eos, qui nec inepte dicunt, nec odiose, nec putide, attice putat dicere; is recte

recte, nisi Atticum, probat neminem. Insulsitatem enim et insolentiam, tamquam insaniam quandam orationis, odit: sanitatem autem et integritatem, quasi religionem et verecundiam oratoris, probat. Haec omnium debet oratorum eadem esse sententia. Sin autem ieiunitatem, et siccitatem, et inopiam, dummodo sit polita, dum urbana, dum elegans, in Attico genere ponit, hoc recte duntaxat: sed quia sunt in Atticis alia meliora, videat, ne ignoret et gradus, et dissimilitudines, et vim, et varietatem Atticorum. Atticos, inquit, volo imitari. Quos? nec enim est unum genus. Nam quid est tam dissimile, quam Demosthenes et Lysias? quam idem et Hyperides? quam omnium horum Aeschines? Quem igitur imitaris? Si aliquem, ceteri ergo attice non dicebant. Si omnes: qui potes, cum sint ipsi dissimillimi inter se? In quo etiam illud quaero, Phalereus ille Demetrius atticene dixerit. Mihi quidem ex illius orationibus redolere ipsae Athenae videntur. At est floridior, ut ita dicam, quam Hyperides, quam Lysias. Natura quaedam, aut voluntas ita dicendi fuit.

LXXXIII. Et quidem duo fuerunt per idem tempus dissimiles inter se; sed Attici tamen: quorum Charisius multarum orationum, quas scribebat aliis, cum cupere videretur imitari Lysiam; Demochares autem, qui fuit Demostheni sororis filius, et orationes scripsit aliquot; et earum rerum historiam, quae erant Athenis ipsius aetate gestae, non tam historico, quam oratorio genere perscripsit. At Charisii vult

 He-

Hegesias esse similis, isque se ita putat Atticum, ut veros illos prae se paene agrestes pu-
3 tet. At quid est tam fraetum, tam minutum, tam in ipsâ (quam tamen consequitur) concinnitate puerile? „Atticorum similes esse volu-
4 mus." Optime. „Suntne igitur ii Attici oratores?" Quis negare potest? „Hos imitamur." Quo modo, qui sunt et inter se dissimiles, et aliorum? „Thucydidem, inquit, imitamur."
5 Optime, si historiam scribere, non si causas dicere cogitatis. Thucydides enim rerum gestarum pronunciator sincerus, et grandis etiam fuit: hoc forense, concertatorium, iudiciale
6 non tractavit genus. Orationes autem, quas interposuit (multae enim sunt), eas ego laudare soleo; imitari neque possim, si velim, nec ve-
7 lim fortasse, si possim. Ut, si quis Falerno vino delectetur, sed eo nec ita novo, ut proximis consulibus natum velit; nec rursus ita vetere, ut Opimium aut Anicium consulem quaerat (atqui eae notae sunt optimae. Credo: sed nimia vetustas nec habet eam, quam quaerimus, suavitatem, nec est iam sane tolerabilis.
8 Num igitur, qui hoc sentiat, si is potare velit, de dolio sibi hauriendum putet? minime: sed quandam sequatur aetatem); si ego istis censuerim et novam istam, quasi de musto ac lacu, fervidam orationem fugiendam, nec illam praeclaram Thucydidis nimis veterem, tamquam
9 Anicianam notam, persequendam. Ipse enim Thucydides si posterius fuisset, multo maturior fuisset et mitior. „Demosthenem igitur imitemur."

LXXXIV.

LXXXIV. O dii boni! quid, quaeso, nos aliud agimus, aut quid aliud optamus? At non assequimur. Isti enim videlicet Attici nostri, quod volunt, assequuntur. Ne illud quidem intelligunt, non modo ita memoriae proditum esse, sed ita necesse fuisse, cum Demosthenes dicturus esset, ut concursus, audiendi causâ, ex totâ Graeciâ fierent. At cum isti Attici dicunt, non modo a coronâ, quod est ipsum miserabile, sed etiam ab advocatis relinquuntur. Quare si anguste et exiliter dicere est Atticorum, sint sane Attici: sed in comitium veniant, ad stantem iudicem dicant. Subsellia grandiorem et pleniorem vocem desiderant. Volo hoc oratori contingat, ut, cum auditum sit, eum esse dicturum, locus in subselliis occupetur, compleatur tribunal, gratiosi scribae sint in dando et cedendo loco, corona multiplex, index erectus: cum surgit is, qui dicturus sit, significetur a coronâ silentium, deinde crebrae assensiones, multae admirationes: risus, cum velit; cum velit, fletus: ut, qui haec procul videat, etiamsi, quid agatur, nesciat, at placere tamen, et in scenâ esse Roscium intelligat. Haec cui contingant, eum scito attice dicere, ut de Pericle audivimus, ut de Hyperide, ut de Aeschine, de ipso quidem Demosthene maxime. Sin autem acutum, prudens, et idem sincerum, et solidum, et exsiccatum genus orationis probant, nec illo graviore ornatu oratorio utuntur, et hoc proprium esse Atticorum volunt; recte laudant. Est enim in arte tantâ, tamque variâ, etiam huic minutae subtilitati locus. Ita fiet, ut non omnes, qui attice, iidem bene; sed, ut omnes, qui bene,

2 3 4 5 6 7 8

 iidem

iidem etiam attice dicant. Sed redeamus rursus ad Hortensium.

LXXXV. Sane quidem, inquit Brutus: quamquam ista mihi tua fuit periucunda a proposita oratione degressio. Tum Atticus, Aliquoties sum, inquit, conatus, sed interpellare nolui. Nunc, quoniam ad perorandum spectare videtur sermo tuus, dicam, opinor, quod sentio. Tu vero, inquam, Tite. Tum ille, Ego, inquit, ironiam illam, quam in Socrate dicunt fuisse, qua ille in Platonis, et Xenophontis, et Aeschinis libris utitur, facetam et elegantem puto. Est enim et minime inepti hominis, et eiusdem etiam faceti, cum de sapientia disceptetur, hanc sibi ipsum detrahere, eis tribuere illudentem, qui eam sibi arrogant: ut apud Platonem Socrates in coelum effert laudibus Protagoram, Hippiam, Prodicum, Gorgiam, ceteros; se autem omnium rerum inscium fingit et rudem. Decet hoc, nescio quomodo, illum: nec Epicuro, qui id reprehendit, assentior. Sed in historia, qua tu es usus in omni sermone, cum, qualis quisque orator fuisset, exponeres, vide quaeso, inquit, ne tam reprehendenda sit ironia, quam in testimonio. Quorsus, inquam, istuc? non enim intelligo. Quia primum, inquit, ita laudavisti quosdam oratores, ut imperitos posses in errorem inducere. Equidem in quibusdam risum vix tenebam, cum Attico Lysiae Catonem nostrum comparabas, magnum mehercule hominem, vel potius summum et singularem virum: nemo dicet secus: sed oratorem? sed etiam Lysiae similem?

milem? quo nihil potest esse pictius. Bella ironia, si iocaremur: sin asseveramus, vide, ne religio nobis tam adhibenda sit, quam si testimonium dicamus. Ego enim Catonem tuum, 7 ut civem, ut senatorem, ut imperatorem, ut virum denique cum prudentiâ et diligentiâ, tum omni virtute excellentem, probo: orationes autem eius, ut illis temporibus, valde laudo. Significant enim quandam formam ingenii, sed 8 admodum impolitam, et plane rudem. Origines vero cum omnibus oratoris laudibus refertas diceres, et Catonem cum Philisto et Thucydide comparares, Brutone te id censebas, an mihi probaturum? quos enim ne e Graecis quidem quisquam imitari potest, iis tu comparas hominem Tusculanum, nondum suspicantem, quale esset copiose et ornate dicere.

LXXXVI. Galbam laudas: si ut illius aetatis principem, assentior (sic enim accepimus): sin ut oratorem, cedo, quaeso, orationes (sunt enim), et dic, hunc, quem tu plus, quam te, amas, Brutum, velle te illo modo dicere. Pro- 2 bas Lepidi orationes [paulum]. Hic tibi assentior, modo ita laudes, ut antiquas: quod item de Africano, de Laelio, cuius tu oratione negas fieri quidquam posse dulcius. Addis etiam, nescio quid, augustius. Nomine nos capis summi viri, vitaeque elegantissimae verissimis laudibus. Remove haec: nae ista dul- 3 cis oratio ita sit abiecta, ut eam adspicere nemo velit. Carbonem in summis oratoribus habitum, scio: sed cum in ceteris rebus, tum in dicendo, semper, quo nihil est melius, laudari,

4 qualecumque est, solet. Dico idem de Gracchis: etsi de iis ea sunt a te dicta, quibus ego assentior. Omitto ceteros: venio ad eos, in quibus iam perfectam putas esse eloquentiam, quos ego audivi sine controversiâ magnos ora-
5 tores, Crassum et Antonium. De horum laudibus tibi prorsus assentior: sed tamen non isto modo, ut Polycleti Doryphorum sibi Lysippus aiebat, sic tu suasionem legis Serviliae tibi magistram fuisse. Haec germana ironia est. Cur ita sentiam, non dicam, ne me tibi assentari
6 putes. Omitto igitur, quae de iis ipsis, quae de Cotta, quae de Sulpicio, quae modo de Coelio dixeris. Ii enim fuerunt certe oratores:
7 quanti autem, et quales, tu videris. Nam illud minus curo, quod congessisti operarios omnes: ut mihi videantur mori voluisse nonnulli, ut a te in oratorum numerum referrentur.

LXXXVII. Haec cum ille dixisset, Longi sermonis initium pepulisti, inquam, Attice, remque commovisti, novâ disputatione dignam,
2 quam in aliud tempus differamus. Volvendi enim sunt libri cum aliorum, tum inprimis Catonis: intelliges, nihil illius lineamentis, nisi eorum pigmentorum, quae inventa nondum
3 erant, florem et colorem defuisse. Nam de Crassi oratione sic existimo, ipsum fortasse melius potuisse scribere: alium, ut arbitror,
4 neminem. Nec in hoc ironiam dixeris esse, quod eam orationem mihi magistram fuisse dixerim. Nam etsi tu melius existimare videris de e , si quam nunc habemus, facultate; tamen,

tamen, adolescentes quid in latinis potius imitaremur, non habebamus. 5 Quod autem plures a nobis nominati sunt, eo pertinuit (ut paulo ante dixi), quod intelligi volui, in eo, cuius omnes cupidissimi essent, quam pauci digni nomine evaderent. 6 Quare εἴρωνα me, ne si Africanus quidem fuit (ut ait in historiâ suâ C. Fannius), existimari velim. Ut voles, inquit Atticus. Ego enim non alienum a te putabam, quod et in Africano fuisset, et in Socrate. 7 Tum Brutus, De isto postea: sed tu (inquit, me intuens) orationes nobis veteres explicabis? Vero, inquam, Brute: sed in Cumano, aut in Tusculano, aliquando, si modo licebit: quoniam utroque in loco vicini sumus.

LXXXVIII. Sed iam ad id, unde degressi sumus, revertamur. Hortensius igitur cum admodum adolescens orsus esset in foro dicere, celeriter ad maiores causas adhiberi coeptus est. Quamquam inciderat in Cottae et Sulpicii aetatem, qui annis decem maiores, excellente tum Crasso et Antonio, deinde Philippo, post Iulio, cum iis ipsis dicendi gloriâ comparabatur. 2 Primum memoriâ tantâ, quantam in ullo cognovisse me arbitror, ut, quae secum commentatus esset, ea sine scripto verbis eisdem redderet, quibus cogitavisset. 3 Hoc adiumento ille tanto sic utebatur, ut sua, et commentata, et scripta, et, nullo referente, omnia adversariorum dicta meminisset. 4 Ardebat autem cupiditate sic, ut in nullo umquam flagrantius studium viderim. Nullum enim patiebatur esse diem, quin aut in foro diceret, aut meditaretur extra forum. Saepissime autem eodem die

 utrum-

5 utrumque faciebat. Attuleratque minime vulgare genus dicendi: duas quidem res, quas nemo alius: partitiones, quibus de rebus dicturus esset, et collectiones; memor, et quae essent 6 dicta contra, quaeque ipse dixisset. Erat in verborum splendore elegans, compositione aptus, facultate copiosus: eaque erat cum summo ingenio, tum exercitationibus maximis consecutus. Rem complectebatur memoriter, dividebat acute, nec praetermittebat fere quidquam, quod esset in causâ, aut ad confirmandum, aut ad refellendum. Vox canora: et sua- 7 vis. Motus et gestus etiam plus artis habebat, 8 quam erat oratori satis. Hoc igitur florescente, Crassus est mortuus, Cotta pulsus, iudicia intermissa bello, nos in forum venimus.

LXXXIX. Erat Hortensius in bello, primo anno miles, altero tribunus militum: Sulpicius legatus aberat, etiam M. Antonius: exercebatur unâ lege iudicium Variâ, ceteris propter bellum intermissis: qui frequentes aderant (quamquam pro se ipsi dicebant) oratores, non illi quidem principes, L. Memmius et Q. Pompeius, sed oratores tamen, teste diserto uterque Philippo; cuius in testimonio contentio et vim accusatoris 2 habebat, et copiam. Reliqui, qui tum principes numerabantur, in magistratibus erant, quotidieque fere a nobis in concionibus audieban- 3 tur. Erat enim tribunus plebis tum C. Curio: quamquam is quidem silebat, ut erat semel a 4 concione universâ relictus. Q. Metellus Celer, non ille quidem orator, sed tamen non infans: diserti autem Q. Varius, C. Carbo, Cn. Pompe-

ponius: et ii quidem habitabant in rostris. C. etiam Iulius, aedilis curulis quotidie fere accuratas conciones habebat: sed me cupidissimum audiendi primus dolor percussit, Cotta cum est expulsus. Reliquos frequens audiens acerrimo studio tenebar, quotidieque et scribens, et legens, et commentans, oratoriis tantum exercitationibus contentus non eram. Iam consequente anno Q. Varius suâ lege damnatus excesserat. Ego autem, iuris civilis studio, multum operae dabam Q. Scaevolae, P. F., qui quamquam nemini se ad docendum dabat, tamen, consulentibus respondendo, studiosos audiendi docebat. Atque huic anno proximus, Sulla consule et Pompeio, fuit. Tum P. Sulpicii in tribunatu quotidie concionantis totum genus dicendi penitus cognovimus. Eodemque tempore, cum princeps Academiae Philo cum Atheniensium optimatibus Mithridatico bello domo profugisset, Romamque venisset, totum ei me tradidi, admirabili quodam ad philosophiam studio concitatus: in quo hoc etiam commorabar attentius, quod etsi rerum ipsarum varietas et magnitudo summâ me delectatione retinebat; tamen sublata iam esse in perpetuum ratio iudiciorum videbatur. Occiderat Sulpicius illo anno, tresque proximo trium aetatum oratores erant crudelissime interfecti, Q. Catulus, M. Antonius, C. Iulius. Eodem anno etiam Moloni Rhodio Romae dedimus operam, et actori summo causarum, et magistro.

5 6 7 8 9 10 11

XC. Haec etsi videntur esse a propositâ ratione diversa, tamen idcirco a me proferuntur,

tur, ut nostrum cursum perspicere, quoniam voluisti, Brute, possis (nam Attico haec nota sunt), et videre, quemadmodum simus in spatio Q. Hortensium ipsius vestigiis persecuti.
2 Triennium fere fuit urbs sine armis, sed oratorum aut interitu, aut discessu, aut fugâ; nam aberant etiam adolescentes M. Crassus et Lentuli duo; primas in causis agebat Hortensius: magis magisque quotidie probabatur Antistius: Piso saepe dicebat: minus saepe Pomponius, raro Carbo: semel aut ite-
3 rum Philippus. At vero ego hoc tempore omni, noctes et dies, in omnium doctrinarum meditatione versabar. Eram cum Stoico Diodoto: qui cum habitavisset apud me mecumque
4 vixisset, nuper est domi meae mortuus. A quo cum in aliis rebus, tum studiosissime in dialecticâ exercebar; quae quasi contracta et adstricta eloquentia putanda est: sine quâ etiam tu, Brute, iudicavisti, te illam iustam eloquentiam, quam dialecticam dilatatam esse pu-
5 tant, consequi non posse. Huic ego doctori, et eius artibus variis atque multis, ita eram tamen deditus, ut ab exercitationibus oratoriis
6 nullus dies vacuus esset. Commentabar declamitans (sic enim nunc loquuntur) saepe cum M. Pisone, et cum Q. Pompeio, aut cum aliquo quotidie; idque faciebam multum etiam latine, sed graece saepius: vel quod Graeca oratio plura ornamenta suppeditans, consuetudinem similiter latine dicendi afferebat: vel quod a Graecis summis doctoribus, nisi graece
7 dicerem, neque corrigi possem, neque doceri. Tumultus interim pro recuperandâ republicâ et cru-

crudelis interitus oratorum trium, Scaevolae, Carbonis, Antistii: reditus Cottae, Curionis, Crassi, Lentulorum, Pompeii: leges et iudicia constituta: recuperata respublica: ex numero autem oratorum Pomponius, Censorinus, Muraena sublati. Tum primum nos ad causas et 8 privatas et publicas, adire coepimus, non ut in foro disceremus, quod plerique fecerunt, sed ut, quantum nos efficere potuissemus, docti in forum veniremus. Eodem tempore Moloni de- 9 dimus operam: dictatore enim Sullâ, legatus ad senatum de Rhodiorum praemiis venerat. Itaque prima causa publica pro Sex. Roscio 10 dicta tantum commendationis habuit, ut non ulla esset, quae non digna nostro patrocinio videretur. Deinceps inde multae, quas non minus diligenter elaboratas, et tamquam elucubratas afferebamus.

XCI. Nunc, quoniam totum me, non naevo aliquo aut crepundiis, sed corpore omni, videris velle cognoscere, complectar nonnulla etiam, quae fortasse videantur minus necessaria. Erat eo tempore in nobis summa gracili- 2 tas et infirmitas corporis: procerum et tenue collum: qui habitus et quae figura non procul abesse putatur a vitae periculo, si accedit labor et laterum magna contentio. Eoque magis hoc 3 eos, quibus eram carus, commovebat, quod omnia sine remissione, sine varietate, vi summâ vocis, et totius corporis contentione dicebam. Itaque cum me et amici et medici hor- 4 tarentur, ut causas agere desisterem; quodvis

po-

potius periculum mihi adeundum, quam a spe-
5 ratâ dicendi gloriâ discedendum putavi. Sed
cum censerem, remissione et moderatione vo-
cis, et commutato genere dicendi, me et peri-
culum vitare posse, et temperatius dicere: ut
consuetudinem dicendi mutarem, ea causa mi-
6 hi in Asiam proficiscendi fuit. Itaque cum es-
sem biennium versatus in causis, et iam in foro
celebratum meum nomen esset, Româ sum pro-
7 fectus. Cum venissem Athenas, sex menses
cum Antiocho, veteris Academiae nobilissimo
et prudentissimo philosopho, fui, studiumque
philosophiae numquam intermissum, a primâ-
que adolescentiâ cultum, et semper auctum,
hoc rursus summo auctore et doctore renovavi.
8 Eodem tamen tempore Athenis apud Demetri-
um Syrum, veterem et non ignobilem dicendi
9 magistrum, studiose exerceri solebam. Post a
me Asia tota peragrata est, cum summis qui-
dem oratoribus, quibuscum exercebar ipsis lu-
bentibus, quorum erat princeps Menippus Stra-
tonicensis, meo iudicio, totâ Asiâ illis tempo-
ribus dissertissimus: et, si nihil habere mole-
stiarum, nec ineptiarum, Atticorum est, hic
10 orator in illis numerari recte potest. Assiduis-
sime autem mecum fuit Dionysius Magnes.
Erat etiam Aeschylus Cnidius, Adramytenus
Xenocles. Hi tum in Asiâ rhetorum principes
11 numerabantur. Quibus non contentus, Rhodum
veni, meque ad eundem, quem Romae audiveram,
Molonem, applicavi, cum actorem in veris causis,
scriptoremque praestantem, tum in notandis
animadvertendisque vitiis, et instituendo docen-
doque

doque prudentissimum. Is dedit operam (si 12 modo id consequi potuit), ut nimis redundantes nos, et superfluentes juvenili quâdam dicendi impunitate et licentiâ, reprimeret, et quasi extra ripas diffluentes coerceret. Ita recepi 13 me biennio post, non modo exercitatior, sed prope mutatus. Nam et contentio nimia vocis reciderat, et quasi deferverat oratio, lateribusque vires, et corpori mediocris habitus accesserat.

XCII. Duo tum excellebant oratores, qui me imitandi cupiditate incitarent, Cotta et Hortensius: quorum alter remissus, et lenis, et propriis verbis comprehendens solute et facile sententiam: alter ornatus, acer, et non talis, qualem tu eum, Brute, iam deflorescentem cognovisti, sed verborum et actionis genere commotior. Itaque cum Hortensio mihi magis ar- 2 bitrabar rem esse, quod et dicendi ardore eram propior, et aetate coniunctior. Etenim vide- 3 ram in iisdem causis, ut pro M. Canuleio, pro Cn. Dolabellâ consulari, cum Cotta princeps adhibitus esset, priores tamen agere partes Hortensium. Acrem enim oratorem, incensum, 4 et agentem, et canorum, concursus hominum, forique strepitus desiderat. Unum igitur an- 5 num, cum rediissemus ex Asiâ, causas nobiles egimus, cum quaesturam nos, consulatum Cotta, aedilitatem peteret Hortensius. Interim 6 me quaestorem Siciliensis excepit annus: Cotta ex consulatu est profectus in Galliam: princeps et erat et habebatur Hortensius. Cum autem 7

anno

anno post e Siciliâ me recepissem, iam videbatur illud in me, quidquid esset, esse perfectum, 8 et habere maturitatem quandam suam. Nimis multa videor de me, ipse praesertim: sed omni huic sermoni propositum est, non ut ingenium et eloquentiam meam perspicias, unde longe absum, sed ut laborem, et industriam. 9 Cum igitur essem in plurimis causis et in principibus patronis quinquennium fere versatus, tum in patrocinio Siciliensi maxime in certamen veni designatus aedilis cum designato consule Hortensio.

XCIII. Sed quoniam omnis hic sermo noster non solum enumerationem oratoriam, verum etiam praecepta quaedam desiderat: quid tamquam notandum et animadvertendum sit in 2 Hortensio, breviter licet dicere. Nam is post consulatum (credo quod videret, ex consularibus neminem esse secum comparandum, negligeret autem eos, qui consules non fuissent), summum illud suum studium remisit, quo a puero fuerat incensus, atque in omnium rerum abundantiâ voluit beatius, ut ipse putabat, re- 3 missius certe vivere. Primus, et secundus annus, et tertius tantum quasi de picturae veteris colore detraxerat, quantum non quivis unus ex populo, sed existimator doctus et intelligens 4 posset cognoscere. Longius autem procedens, et in ceteris eloquentiae partibus, tum maxime in celeritate et continuatione verborum adhaerescens, sui dissimilior videbatur fieri quotidie. 5 Nos autem non desistebamus, cum omnigenere

exer-

exercitationis, tum maxime stylo, nostrum illud, quod erat, augere, quantumcumque erat. Atque (ut multa omittam) in hoc spatio, et in his post aedilitatem annis, et praetor primus, et incredibili populari voluntate sum factus. Nam cum propter assiduitatem in causis et industriam, tum propter exquisitius et minime vulgare orationis genus, animos hominum ad me dicendi novitate converteram. Nihil de me dicam: dicam de ceteris, quorum nemo erat, qui videretur exquisitius, quam vulgus hominum, studuisse literis, quibus fons perfectae eloquentiae continetur: nemo, qui philosophiam complexus esset, matrem omnium bene factorum beneque dictorum: nemo, qui ius civile didicisset, rem ad privatas causas, et ad oratoris prudentiam, maxime necessariam: nemo, qui memoriam rerum Romanarum teneret, ex quâ, si quando opus esset, ab inferis locupletissimos testes excitaret: nemo, qui breviter arguteque, incluso adversario, laxaret iudicum animos, atque a severitate paulisper ad hilaritatem risumque traduceret: nemo, qui dilatare posset, atque a propriâ ac definitâ disputatione hominis ac temporis, ad communem quaestionem universi generis orationem traducere: nemo, qui delectandi gratiâ degredi parumper a causâ, nemo, qui ad iracundiam magnopere iudicem, nemo, qui ad fletum posset adducere: nemo, qui animum eius (quod unum est oratoris maxime proprium), quocumque res postularet, impellere.

6 7 8 9 10 11

XCIV. Itaque, cum iam paene evanuisset Hortensius, et ego anno meo, sexto autem post illum consulem, consul factus essem, revocare se ad industriam coepit: ne, cum pares honore
2 essemus, aliquâ re superiores videremur. Sic duodecim post meum consulatum annos in maximis causis, cum ego mihi illum, sibi me ille anteferret, coniunctissime versati sumus: consulatusque meus, qui illum primo leviter perstrinxerat, idem nos rerum mearum gestarum, quas
3 ille admirabatur, laude coniunxerat. Maxime vero perspecta est utriusque nostrûm exercitatio paulo ante, quam perterritum armis hoc studium, Brute, nostrum conticuit subito et obmutuit: cum lege Pompeiâ ternis horis ad dicendum datis, ad causas simillimas inter se, vel potius easdem, novi veniebamus quotidie. Quibus quidem causis tu etiam, Brute, praesto fuisti, compluresque et nobiscum, et solus egisti: ut, qui non satis diu vixerit, Hortensius,
4 tamen hunc cursum confecerit. Annis ante decem causas agere coepit, quam tu es natus. Idem quarto et sexagesimo anno, perpaucis ante mortem diebus, unâ tecum socerum tuum
5 defendit Appium. Dicendi autem genus quod fuerit in utroque, orationes utriusque etiam posteris nostris indicabunt.

XCV. Sed, si quaerimus, cur adolescens magis floruerit dicendo, quam senior Horten-
2 sius; causas reperiemus verissimas duas. Primum, quod genus erat orationis Asiaticum, adolescentiae magis concessum, quam senectuti. Gene-

Genera autem Asiaticae dictionis, duo sunt: unum sententiosum et argutum, sententiis non tam gravibus et severis, quam concinnis et venustis; qualis in historiâ Timaeus, in dicendo autem, pueris nobis, Hierocles Alabandeus, magis etiam Menecles, frater eius, fuit: quorum utriusque orationes sunt in primis, ut Asiatico in genere, laudabiles. Aliud autem genus 3 est non tam sententiis frequentatum, quam verbis volucre atque incitatum; quali est nunc Asia tota, nec flumine solum orationis, sed etiam exornato et faceto genere verborum: in quo fuit Aeschylus Cnidius, et meus aequalis Milesius Aeschines. In iis erat admirabilis 4 orationis cursus, ornata sententiarum concinnitas non erat. Haec autem (ut dixi) genera dicendi aptiora sunt adolescentibus: in senibus gravitatem non habent. Itaque Hortensius utro- 5 que genere florens, clamores faciebat adolescens. Habebat enim et Meneclium illud studium crebrarum venustarumque sententiarum: in quibus, ut in illo Graeco, sic in hoc, erant quaedam magis venustae dulcesque sententiae, quam aut necessariae, aut interdum utiles. Et erat 6 oratio cum incitata et vibrans, tum etiam accurata et polita. Non probabantur haec senibus. Saepe videbam eum irridentem, tum etiam irascentem et stomachantem Philippum. Sed mirabantur adolescentes, multitudo movebatur. Erat excellens iudicio vulgi, et facile 7 primas tenebat adolescens. Etsi enim genus illud dicendi auctoritatis habebat parum, tamen aptum esse aetati videbatur: et certe, quod

et ingenii quaedam forma lucebat, et exercitatione perfecta erat, verborumque adstricta comprehensio, summam hominum admirationem
8 excitabat. Sed, cum iam honores, et illa senior auctoritas gravius quiddam requireret, remanebat idem, nec decebat idem: quodque exercitationem studiumque dimiserat, quod in eo fuerat acerrimum, concinnitas illa crebritasque sententiarum pristina manebat, sed ea vestitu illo orationis, quo consueverat, ornata
9 non erat. Hoc tibi ille, Brute, minus fortasse placuit, quam placuisset, si illum flagrantem studio, et florentem facultate, audire potuisses.

XCVI. Tum Brutus, Ego vero, inquit, et ista, quae dicis, video, qualia sint, et Hortensium magnum oratorem semper putavi, maximeque probavi pro Messalla dicentem, cum tu
2 abfuisti. Sic ferunt, inquam, idque declarat totidem, quot dixit, ut aiunt, scripta verbis
3 oratio. Ergo ille a Crasso consule et Scaevolâ usque ad Paulum et Marcellum consules floruit, nos in eodem cursu fuimus a Sullâ dictatore
4 ad eosdem fere consules. Sic Q. Hortensii vox exstincta fato suo est, nostra publico. Me-
5 lius, quaeso, ominare, inquit Brutus. Sit sane ut vis, inquam; et id nôn tam meâ causâ, quam tuâ: sed fortunatus illius exitus, qui ea non vi-
6 dit, cum fierent, quae providit futura. Saepe enim inter nos impendentes casus deflevimus, cum belli civilis causas, in privatorum cupiditatibus inclusas, pacis spem a publico consilio

esse

esse exclusam videremus. Sed illum videtur 7 felicitas ipsius, quâ semper est usus, ab eis miseriis, quae consecutae sunt, morte vindicasse. Nos autem, Brute, quoniam post Hortensii, clarissimi oratoris, mortem orbae eloquentiae quasi tutores relicti sumus, domi teneamus eam, septam liberali custodiâ: et hos ignotos atque impudentes procos repudiemus, tueamurque, ut adultam virginem, caste, et ab amatorum impetu, quantum possumus, prohibeamus. Equidem, etsi doleo, me in vitam paulo serius tamquam in viam, ingressum, priusquam confectum iter sit, in hanc reipublicae noctem incidisse: tamen eâ consolatione sustentor, quam tu mihi, Brute, adhibuisti tuis suavissimis literis; quibus me forti animo esse oportere censebas, quod ea gessissem, quae de me, etiam me tacente, ipsa loquerentur, mortuoque viverent: quae si recte esset, salute reipublicae; sin secus, interitu ipso, testimonium meorum de republicâ consiliorum darent.

XCVII. Sed in te intuens, Brute, doleo; cuius in adolescentiam, per medias laudes quasi quadrigis vehentem, transversa incurrit misera fortuna reipublicae. Hic me dolor angit, haec me cura sollicitat, et hunc mecum, socium eiusdem et amoris et iudicii. Tibi favemus, 2 te tuâ frui virtute cupimus: tibi optamus eam rempublicam, in quâ duorum generum amplissimorum renovare memoriam atque augere possis. Tuum enim forum, tuum erat illud 3 curriculum: tu illuc veneras unus, qui non lin-

 guam

quam modo accuisses exercitatione dicendi, sed et ipsam eloquentiam locupletavisses graviorum artium instrumento, et iisdem artibus decus omne virtutis cum summâ eloquentiae
4 laude iunxisses. Ex te duplex nos afficit sollicitudo, quod et ipse republicâ careas, et illa
5 te. Tu tamen, etsi cursum ingenii tui, Brute, premit haec importuna clades civitatis, contine te in tuis perennibus studiis, et effice id, quod iam propemodum, vel plane potius effeceras, ut te eripias ex eâ, quam ego congessi in hunc
6 sermonem, turbâ patronorum. Nec enim decet te, ornatum uberrimis artibus, quas cum domo haurire non posses, arcessivisti ex urbe eâ, quae domus est semper habita doctrinae,
7 numerari in vulgo patronorum. Nam quid te exercuit Pammenes, vir longe eloquentissimus Graeciae? quid illa vetus Academia, atque eius heres Aristus, hospes et familiaris meus, siquidem similes maioris partis oratorum futuri
8 sumus? Nonne cernimus, vix singulis aetatibus binos oratores laudabiles constitisse? Galba fuit inter tot aequales unus excellens, cui, quemadmodum accepimus, et Cato cedebat senior, et qui temporibus illis aetate inferiores fue-

fuerunt, Lepidus postea, deinde Carbo: nam Gracchi in concionibus multo faciliore et liberiore genere dicendi; quorum tamen ipsorum ad aetatem laus eloquentiae perfecta nondum fuit: Antonius, Crassus, post Cotta, Sulpicius, Hortensius, nihil dico amplius: tantum dico, si mihi accidisset, ut numerarer in multis, * si operosa est concursatio magis opportunorum, **

Braunschweig,
gedruckt bei E. W. G. Kircher.

Die allgemeine Schul-encyclopädie besteht bis jetzt aus folgenden Büchern:

Auszüge aus den französischen Klassikern; verfertigt von E. C. Trapp, 1r bis 5r Theil, wovon der erste das Vorzüglichste von La Fontaine u. Boileau, der 2te von Racine u. Corneille, der 3te Fenelon de l'existence de Dieu, der 4te Entretiens sur la pluralité des mondes, par Fontenelle, und der 5te ausgeß. Stücke von Moliere enthält. Alle 5 Theile kosten 3 Thlr. 4 Ggr.

Campens, J. H. Sittenbüchlein für Kinder, 5te Aufl. 8 Ggr.

dasselbe in einer französischen Uebersetzung des Past. Dumas, 8 Ggr.

Campens, kleine Kinderbibliothek, 5 Theile, 5te stark vermind. und dadurch verbess. Aufl. 2 Thlr. 12 Ggr.

Campens, Leitfaden beim christl. Religions-unterricht, für die sorgfältiger gebildete Jugend, 5te Aufl. 4 Ggr.

— Robinson der jüngere, ein Lesebuch für Kinder. 5te Aflage. 18 Ggr.

Derselbe in einer französischen Uebersetzung vom Prof. Huber, 1 Thlr.

— Theophron, oder der erfahrne Rathgeber für die unerfahrne Jugend, 3te ganz umgearbeitete Aufl. 18 Ggr.

— Auszug aus dem Theophron; ein Leitfaden zur Vorlesung darüber, 5 Ggr.

— Klugheitslehren für Jünglinge, welche im Begriff stehen, in die Welt zu treten; vormals ein Theil des Theophrons, 2te besond. Aufl. 8. 7 Ggr.

— Entdeckung von Amerika, ein Lesebuch zur angenehmen und nützlichen Unterhaltung für Kinder und junge Leute, 3 Theile mit Kupf. und Karten, 3te Aufl. 1 Thlr. 12 Ggr.

— kleine Seelenlehre für Kinder, mit 4 Kupfertafeln, 3te Aufl. 16 Ggr.

Encyclopädie der lat. Classiker, 1te Abtheil. römische Dichtersammlung, 1ter Theil, ausgesuchte Schauspiele aus dem Plautus und Seneca. Zum Gebrauch auf Schulen bearbeitet von Schulze und Heusinger 12 Ggr.

Ency-

Encyclopädie zweiter Theil, ausgesuchte Schauspiele aus dem Terenz, v. Schulz 12 Ggr.

— zweit. Theils, zweiter Band, ausgewählte Fabeln aus dem Phaedrus, v. I. H. Campe 3 Ggr.

— dritter Th. Ovids Metamorphosen im Auszuge, v. A. C. Meineke, 16 Ggr.

— vierter Theil. Oden und Lieder vom Horaz, v. I. I. H. Köppen. 8 Ggr.

— fünfter Theil, Virgils Aeneis in zwölf Büchern, zum Gebrauch auf Schulen herausgegeben v. G. H. Nöhden, 1 Thlr.

— sechster Th. auserlesene Stücke der Elegien-Dichter und Lyriker; herausgegeben v. C. G. Lenz, 12 Ggr.

— zweyte, der Redekunst gewidmete, Abtheilung, des 1ten Theils, 1ter Band, Cicero vom Redner in drei Büchern v. M. I. C F. Wetzel, 12 Ggr.

— ersten Theils, zweiter Band, Cicero's Brutus von M. I. C. F. Wetzel, 6 Ggr.

Erklärende Anmerkungen zu der Encyclopädie der lat. Classiker, 1r Th. oder Anmerk. zu den ausgesuchten und zweckmässig abgekürzten Schausp. des Plaut. u. Seneca, von Schulz und Heusinger, 18 Ggr.

— 2r Theil, od. Anmerk. zu den Schausp. aus dem Terenz, v. I. A. H. Schulz, 18 Ggr.

— 2n Th. 2r. B. zu den Fabeln aus dem Phaedrus, 10 Ggr.

3n Theils, 1r und 2r Band. oder Anmerk. zu Ov. Metamorph. im Ausz. v. C. G. Lenz, 2 Thlr.

Erkl.

Erkl. Anm. 4n Th. 1te u. 2te Abth. Anmerk. zu den ausgewählten Oden und Lidern des Horaz, v. Köppen und Böttiger 1 Thlr. 8 Ggr.

— 5n Th. 1te, 2te u. 3te Abth. herausg. von Heinrich und Nöhden 2 Thlr. 12 Ggr.

— 6ter Theil, oder Anmerkungen zu den auserlesenen Stücken der Elegiendichter und Lyriker. v. C. G. Lenz, 1 Thlr. 4 Ggr.

Encyclopädie der deutschen Musterschriften zum Gebrauch der Schulen, 1ster Theil, 8 Ggr. Auch unter dem Titel: die kleine Messiade, eine heroische Chrestomathie, aus Klopstocks Messias gezogen, und mit den nöthigsten Anmerkungen, zum Gebrauch in Schulen, versehen.

Funkens, C. P. Naturgesch. u. Technologie für Lehrer in Schulen und für Liebhaber dieser Wissenschaften, 3 Th. 4 Thlr. 20 Ggr.

— Anhang zu der Naturgesch., oder prakt. Geschichte des Menschen, 15 Ggr.

— Kupfersamml. zu der Naturgeschichte, 1te u. 2te Lieferung, jede 1 Thlr. 8 Ggr.

— — 1te Lieferung mit illum. Kupfern.

— Leitfaden, erster, beim Unterr. in der Naturgesch. oder Stoff zu Unterhalt. mit Kindern über Gegenstände d. Natur; mit einer Kupfertafel, 3 Ggr.

— 2r Leitfaden, Materialien zum Unterr. in der ökonomischen Naturgesch. u. Technolog. für

die

die erwachsene Jugend, vorzüglich in Bürgerschulen, 6 Ggr.

Funkens 3r Leitfaden; Grundriß der allgem. systemat. Naturgeschichte, nebst angehängt. Entwurf zu einer speciellen Gesch. des Menschen; ein Leitfaden beim Unterricht für studirende Jünglinge, 6 Ggr.

Hüllmanns, K. D. Lehrbuch der Erdebschreibuug für den 3n und letzten Lehrgang, 1r Th. Europa, 1 Thlr. 16 Ggr.

Desselben zweiter Theil. Außer-europäische Erdtheile, 1 Thlr. 4 Ggr.

Stuvens, J. Lehrbuch der Kenntniß des Menschen, 1ster Theil, welcher die Lehre vom menschlichen Körper und die Diätetik enthält, 12 Ggr.

Winterfelds, M. A. von, Anfangsgründe der Mathematik zum Gebrauch für Schulen und Selbstlehrlinge, 2 Theile, 1 Thlr. 5 Ggr.

Desselben leichte und natürliche. Art, französisch lesen zu lernen, 6 Ggr.

Neue Verlagsbücher zur Ostermesse 1795.

Andre, Chr. C. und J. M. Bechsteins gemeinnützige Spatziergänge auf alle Tage im Jahr für Eltern, Hofmeister und Erzieher, 5r Th. neue verbesserte Aufl. 8.

An-

Anleitung, gründlich-zweckmäßige, zur Erziehung eines jungen Hünerhundes, nebst einem Anhange vom Lerchen- und Becassinenfangen; neue, mit Arzneimitteln gegen Hundekrankheiten und einer Anweisung zum Raubvogelfang, vermehrte Auflage. Mit Kupf. 8,

Becksteins, J. C. Commentar über den Hannoverschen Katechismus, zum Gebrauch desselben beim Unterricht für Prediger und Kandidaten 1r Bd. 8.

Beiträge zur fortschreitenden Ausbildung der deutschen Sprache, von einer Gesellschaft von Sprachfreunden 1s St. gr. 8.

Geschichte der Familie von Bernheim. Ein angenemes und lehrreiches Lesebuch, mit Kupf. 16.

Auch unter dem Titel: Kinder almanach oder die Familie von Bernheim. Ein angenehmes und lehrreiches Lesebüchlein, mit Kupf. 16.

Henkens, H. P. C. allgemeine Geschichte der christlichen Kirche nach der Zeitfolge, 1r Theil, 3te verbesserte Aufl. gr. 8.

Desselben Buchs 4r Th. gr. 8.

Robertsons, W. Geschichte der Regierung Kaiser Karl des 5ten, 2r Th, neue von J. A. Remer bearbeitete Ausgabe, gr. 8.

Rochow, Fr. E. von, Berichtigungen 2r Versuch, gr. 8.

Dasselbe Buch auf geglättetem Schweizerpapier, gr. 8.

Da

du Roi, J. P., Harbkesche wilde Baumzucht, theils Nordamerikanischer und anderer fremden, theils einheimischer Bäume, Sträuche, und Strauchartiger Pflanzen, zweite Aufl. herausgegeben von Dr. Joh. Friedr. Pott, 1r Bd. mit Kupf. gr. 8.

Roose, Th. G. A. über das Ersticken neugeborner Kinder, gr. 8.

Schmidts, Fr. G. A., Beiträge zur Geschichte des Adels und zur Kenntniß der gegenwärtigen Verfassung desselben in Deutschland, gr. 8.

Trapps, Fortsetzung der Campischen Reisebeschreibungen für die Jugend, 2r Th. 8.

Dasselbe Buch in Taschenformat, 16.

Uslar's, J. v. Fragmente neuerer Pflanzenkunde, gr. 8.

Welands, J. Chr. Sittenlehren durch Beispiele aus der Weltgeschichte erläutert. Zur Vorbereitung auf den Unterricht in der christlichen Religion in lateinischen Schulen, 1s Bdchen mit Kupf. 8.

